

İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ

*IĞDIR UNIVERSITY
JOURNAL OF FACULTY OF ECONOMICS
AND ADMINISTRATIVE SCIENCES*

Kısaltma /Abbreviation: Iğdır İİBF Dergisi

Aralık / December 2017

Sayı / Issue 2

ISSN: 2459-0584

e-ISSN: 2717-6290

İĞDIR ÜNİVERSİTESİ
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ
İĞDIR UNIVERSITY
JOURNAL OF FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

Sahibi / Owner

Üniversite Adına / *On Behalf of the University*
Prof. Dr. **Mehmet Hakkı Alma**
Rektör / *Rector*

Editör / Editor

Dr. **Özlem Sökmen-Gürçam** (İğdir Üniversitesi)

Uluslararası Danışma Kurulu / International Advisory Board

Prof. Dr. **Mehdi Bağirov** (Nakhchivan State University)
Doç. Dr. (Assoc. Prof. Dr.) **Turgan Babayev** (Baku Biznez University)
Doç. Dr. (Assoc. Prof. Dr.) **Gülınar Samedova** (Azerbaijan National Academy of Sciences)
Doç. Dr. (Assoc. Prof. Dr.) **Kamran Nurəddinoğlu Abdullayev** (Azerbaijan National Academy of Sciences)
Dr. **İmam Mukhlis** (Universitas Negeri Malang, Indonesia)

Yayın Kurulu / Editorial Board

Yrd. Doç. Dr. (Asst. Prof. Dr.) **Ahmet Tekin** (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. (Asst. Prof. Dr.) **Burcu İlğaz Yıldırım** (Akdeniz Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. (Asst. Prof. Dr.) **Duygu Arslantürk-Çöllü** (İğdir Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. (Asst. Prof. Dr.) **Leyla Akgün** (İğdir Üniversitesi.)
Yrd. Doç. Dr. (Asst. Prof. Dr.) **Polad Aliyev** (İğdir Üniversitesi)

İğdir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Suveren Yerleşkesi
76002 İğdir / TÜRKİYE
Tel/Phone: +90-476-223-0010
Faks/Fax: +90-476-223-0017

Web Sayfası/*Web Page*: iibfdergi.igdir.edu.tr

E-mail: iibfdergi@igdir.edu.tr

T.C. İğdir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi yılda bir kez Aralık ayında, Türkçe ve İngilizce yayımlanan hakemli ve süreli bir dergidir. Dergide yer alan yazılar kaynak gösterilmeksizin alıntılanamaz. Dergide yer alan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir

ISSN: **2459-0584**
e-ISSN: **2717-6290**

Hakem Kurulu / Board of Referees

- Prof. Dr. **Kerem Karabulut** (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. **Ömer Selçuk Emsen** (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. **Yüksel Bayraktar** (İstanbul Üniversitesi)
Doç. Dr. **Ötüken Senger** (Kafkas Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. **Ahmet Tekin** (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. **Burcu Ilgaz Yıldırım** (Akdeniz Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. **Fatih Yıldırım** (Erzurum Teknik Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. **Dilek Özdemir** (Atatürk Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. **Emrah Konuralp** (İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. **Suna Şahin** (İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. **Ömer Yalçın Kaya** (Atatürk Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. **Ümmühan Kaygısız** (Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi)

İÇİNDEKİLER

TABLE OF CONTENTS

Sayfa / Page

Araştırma Makaleleri / *Research Articles*

KUZEY KAFKASYA ANALİZİ: GÖLGELENEN SAVAŞLAR NORTH CAUCASIA ANALYSIS: SHADED WARS <i>Sait Yılmaz</i>	1-20
ZORUNLU TÜRK-YUNAN NÜFUS MÜBADELESİNİN ETKİLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME AN EVALUATION ON THE EFFECTS OF THE COMPULSORY TURKISH-GREEK POPULATION EXCHANGE <i>Ö. Senan Aslaner</i>	21-36
AN ANALYSIS ON THE AUTHORITARIAN NATURE OF THE TURKMENBASHY REGIME <i>Selçuk Gürçam</i>	37-42
DEMOCRATIC LEFT: THE LEADING DISCOURSE OF THE 1970S IN TURKEY <i>Fatih Zengin</i>	43-50

Kitap İncelemeleri / *Book Reviews*

DEMOCRATIZATION: A CRITICAL INTRODUCTION <i>Burak Ercoşkun</i>	51-53
--	--------------

KUZEY KAFKASYA ANALİZİ: GÖLGELENEN SAVAŞLAR

Sait Yılmaz¹

ÖZ

Etnik ve dilsel bölünmüşlük içindeki Kuzey Kafkasya, önemli potansiyel kriz bölgelerinden biridir. Zengin doğal kaynaklara, iyi bir iklime ve verimli topraklara sahip bölge, 18. ve 19. yüzyıla kadar çoğunluğu Müslüman olan Kafkas halklarının yaşam alanıydı. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ile birlikte etnik kimlik, Müslüman kimliğinin önüne geçmeye başlamış ve etnik kökenli çatışmalar artmıştır. Sorunların ve çatışmaların arkasında Rus ve Sovyet dönemlerinde uygulanan böl ve yönet politikalarının mirası bulunmaktadır. Çeçenler ile başlayan bağımsızlık savaşları, sonrasında tüm Kafkasya'ya yayılmıştır. Bununla beraber, Rusların uyguladığı stratejiler ile kendi yanına çektikleri eski savaşçılar, direniş mücadelesini önce kendi içinde bir savaşa dönüştürmüştür. Bölgeye radikal İslam'ın ulaşması ve direnişin milliyetçi karakterinin İslamcı bir çehreye dönüşmesi bağımsızlık savaşlarının bir kere daha dönüşmesine ve yapılan savaşların sahiplerinin bir kez daha çalınmasına ve terörle mücadele çerçevesine sokulmasına yol açmıştır. Bu makalenin birincil amacı, az bilinen Kuzey Kafkasya'yı anlatmaktır. İkincil olarak ise, bu bölgede verilen savaşların geçirdiği dönüşümlerin ve bugün gelinen noktanın betimlemesini yapmak amaçlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Kuzey Kafkasya, Rusya, etnik çatışma, bağımsızlık savaşları, terörizm

NORTH CAUCASIA ANALYSIS: SHADED WARS

ABSTRACT

The ethnically and linguistically divided North Caucasus is one of the significant potential crisis areas. The region, which has rich natural resources, good climate and fertile lands, was the habitat of the primarily Muslim Caucasian peoples until the 18th and 19th centuries. With the Union of Soviet Socialist Republics, ethnic identity became dominant over Muslim identity, and ethnic conflicts increased. Behind the problems and disputes is the legacy of divide and rule policies implemented in the Russian and Soviet periods. The wars of independence that started with the Chechens then spread to the entire Caucasus. However, the former warriors, whom the Russians took to their side with the strategies implemented, first turned their resistance struggle into a war within itself. The arrival of radical Islam in the region and the transformation of the nationalist character of the resistance into an Islamist aspect led to the change of the wars of independence once again, and the stealing of the owners of the wars and they are being included in the framework of the fight against terrorism. This article aims first to explain the little-known North Caucasus and then describe the transformations of the wars and the point reached today.

Keywords: North Caucasus, Russia, ethnic conflict, wars of independence, terrorism

GİRİŞ

Çok miktarda etnik ve dilsel bölünmüşlüğün bulunduğu Kuzey Kafkasya, önemli potansiyel kriz bölgelerinden biridir. Kuzey Kafkasya'nın stratejik öneme sahip doğal kaynaklarının çeşitliliği, verimli toprakları ve iyi iklim koşulları bu bölgeyi çıkar çatışmalarının alanı haline

¹ Prof. Dr. Sait Yılmaz, İstanbul Esenyurt Üniversitesi, İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi, İstanbul-TÜRKİYE. ORCID: [0000-0001-7443-1856](https://orcid.org/0000-0001-7443-1856). E-mail: saityilmaz@esenyurt.edu.tr

Gönderim (Submission): 03.11.2017

Kabul (Acceptance): 15.12.2017

getirmektedir. 18. ve 19. yüzyıla kadar çoğunluğu kendilerini dağ halkı veya Müslüman halk diye tanımlayan Kafkas halkları Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) hâkimiyetini takiben etnik kimlik kazanmıştır. Birçok etnik grup, kendi kaderini tayin etmek ve yaşadıkları toprakların toprak bütünlüğü için çatışma halindedir. Sorunların arkasında Rus ve Sovyet dönemlerinde uygulanan böl ve yönet politikalarının mirası bulunmaktadır. Bazı etnik gruplar kendi içinde birbirinden koparılmış, bazılarında yüksek derecede özerklik verilmiş, bazıları Stalin tarafından sürgüne gönderilmişti. Sovyetlerin çöküşü ile birlikte her etnik grup kendi özerkliği için mücadeleye başladı. Sürgüne gönderilenler eski topraklarını geri istediler. Çeçenler ile başlayan bağımsızlık savaşları, sonrasında tüm Kafkasya'ya yayıldı. Bununla beraber, Rusların uyguladığı stratejiler ile kendi yanına çektikleri eski savaşçılar, direniş mücadelesini önce kendi içinde bir savaşa dönüştürdü. Bölgeye radikal İslam'ın ulaşması ve direnişin milliyetçi karakterinin İslamcı bir çehreye dönüşmesi bağımsızlık savaşlarının bir kere daha dönüşmesine ve yapılan savaşların sahiplerinin bir kez daha çalınmasına ve terörle mücadele çerçevesine sokulmasına yol açtı. Bu makalede, ilk etapta, az bilinen Kuzey Kafkasya'yı açıklamak, sonrasında da bu bölgede verilen savaşların geçirdiği dönüşümleri ve bugün gelinen noktayı betimlemek amaçlanmıştır.

BİLİNMEYEN KUZEY KAFKASYA

Kafkasya genellikle Kuzey ve Güney diye iki bölümde ele alınır (Kolga, 2001). Kuzey ve Güney Kafkasya arasındaki sınır, dağın en yüksek zirve çizgisini ve su yataklarını izlemektedir. Kuzey Kafkasya, Abhazya'yı da içine alacak şekilde Kafkas sıradağlarından başlayarak, Kuban ve Terek nehirlerinin ötelere kadar uzanmaktadır. Kafkasya'da etnik grupların coğrafi sınırları, devlet sınırları ile uyumlu değildir. Kuzey ve Güney Kafkasya, ayrı bölgeler gibi algılanır ama bölgenin merkezinde olan Kafkas Dağı ayırıcı nitelikte değildir yani Kafkasya bir bütündür. Bununla beraber etno-dil farklılıkları yanında bölgenin tarihi ve coğrafyası da oldukça karmaşıktır. Kuzey Kafkasya, Rus literatüründe genellikle Kiskausaya (*Ciscaucasia*) olarak adlandırılır ve sınırları içinde Karadeniz kıyıları bulunmaz ama Gürcistan ve Azerbaycan'ın kuzeyindeki bazı bölgeler dâhil edilir. Trans-Kafkasya olarak da adlandırılan Güney Kafkasya'ya Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan'ın büyük bölümü ile Karadeniz kıyıları dâhil edilir (Karny, 2000). Trans-Kafkasya terimi, Sovyetler Birliği dağılana kadar Moskova'nın tercih ettiği isimlendirme idi ama yeni devletler Rusya Federasyonu'ndan bağımsız olduklarını vurgulamak için Güney Kafkasya terimini tercih ettiler.

Kuzey Kafkasya'da Nüfus ve Demografi

Kafkas toplumları etnik, dinsel ve dilsel farklılıklar açısından oldukça karmaşık bir yapıya sahiptirler. Abhazlar, Abazinler, Çerkezler (Ubıhlar ve Adigeler), Çeçenler ve Dağıstanlılar Kuzey Kafkasya'nın yerli halklarını oluştururlar. Diğer önemli gruplardan biri, Hint-Avrupa kökenli olup iki bin yıl önce bu bölgeye yerleşen (Alan-Asetin kökenli) Osetler'dir. Asya kökenli olup Kuzey bozkırlarından gelen Karaçaylılar, Balkarlar, Nogaylar ve Kumuklar ise zamanla yerli halk haline gelmişler ve bölgenin eski halklarıyla birlikte ortak Kafkas kültürünü ve kimliğini yaratmışlardır. Güney Kafkasya ülkelerinden Ermenistan'ın Kafkas toplumlarıyla kültürel ilişkisi olmaması sebebiyle, Kafkas ülkesi sayılması biraz sorunludur (Yıldız, 1998). Bölgede üç ana dil grubu (Altay, Hint-Avrupa ve Kafkas dil grubu) dilsel bölünmüşlüğü temelini oluşturmaktadır. Her bir dil grubunun daha alt gruplara bölünmesinin de etkisiyle, grupların bazıları karşılıklı olarak birbirlerini anlamaz hale gelmişlerdir (Wixman, 1980, ss. 86-98). Dağlık araziler toplumsal grupları birbirlerinden yalıtmış, topluluklar arasında dilsel alanda iletişimin gelişmesine engel oluşturmuştur.

Kuzey Kafkasya'nın bölünmüşlüğü 20. yüzyılın ortalarına dek boy, kabile ya da aşiret kimliği çerçevesinde devam etmiştir. Örneğin 19. yüzyıldaki Kafkas Savaşlarında Ruslara karşı

savaşma kararları Kafkas ulusal gruplarından daha çok aşiret federasyonları tarafından verilmiştir. Aşiret federasyonları 20. yüzyılın başında çökmeye başlarken, boylar güçlü kalmaya devam etmiş ve “boya bağlılığa dayalı bilinç” Sovyet iktidarının ilk on yılında varlığını sürdürmesine bağlı olarak toplumsal kimlik yerelliğe dayanmaya devam etmiştir. Diğer yandan, Kuzey Kafkasyalı “dağlı” (*gorskii*) kimliği bir çeşit birliği tanımlar. Bu toplumsal kimliğin, dinsel söylemle bütünleştirilmesiyle, Kuzey Kafkasya halklarının Şeyh Şamil önderliğinde 19. yüzyılda sürdürülen Kafkas Savaşlarıyla bir anlamda kendi iktidarlarını Rusya’ya karşı kurdukları söylenebilir. Bir başka açıdan Dağıstan’da “Dağıstanlı” diye tanımlanacak milliyet yoktur ve Dağıstan ismi, eski Yugoslavya gibi, gerçek bir etnik ya da ulusal grubu değil, bir alanı tanımlamaktadır.

Tablo 1. Kafkasya’da Etnik Gruplara Göre (2007) Nüfus Dağılımı (Toplam)

Hint-Avrupa							
Slav		Diğer		Türk		Kuzey Doğu Kafkasya	
Grup	Nüfus	Grup	Nüfus	Grup	Nüfus	Grup	Nüfus
Rus	11.844.855	Ermeni	4.140.805	Azerbaycanlı	7.652.910	Kabardian	511.189
Ukraynalı	364.718	Oset	556.754	Kumuk	396.255	Adige	128.838
B. Rus	70.404	Yunan	87.528	Karaçay	187.128	Çerkes	57.855
Polonyalı	7.754	Yezidi	67.536	Balkar	106.689	Abaz	36.551
Bulgar	6.601	Alman	39.727	Nogay	78.337	Abhaz	101.839
		Moldıvyalı	18.340	Tatar	103.726	Çeçen	1.265.342
		Kürt	28.147	Türkmen	64.843	Avar	829.570
		Tacik	3.886	Kazak	8.220	Lezgin	531.406
		İranlı	1.720	Özbek	6.688	Dargin	475.373
		Tat	12.198	Kırımli	2.951	İnguş	390.862
		Talış	76.828	Kalmuk	2.338	Lak	147.280
		Roman	52.295			Rutul	26.735
						Agul	25.558
						Tsahkur	7.036
Hamito-Semitik				Güney Kafkasya			
Grup	Nüfus	Grup	Nüfus	Grup	Nüfus	Grup	Nüfus
Arap	1.873	Koreli	29.866	K. Permyak	3.367	Gürcü	3.731.395
Asurlu	13.901	Mordovyan	11.778	Litvanyalı	2.419		
Yahudi	26.911	Kuvaş	10.251	Estonyalı	2.600		
Dağ	1.527	Udmurt	9.115	Vietnamlı	2.067		
		Mari	7.003	Diğer	75.397		
		Başkir	5.934				

Not: Veriler, Rusya Federasyonu 2007 Nüfus Sayımına dayanmakta olup, etnik grubun tüm Kafkasya’ya dağılımı toplam nüfusu verilmiştir. Ruslaştırma politikaları neticesi, etnik gruplara ait Sibirya, Orta Asya, Türkiye ve başka ülkelerde yaşamak zorunda kalan veya sürgüne gönderilen nüfusu kapsamamaktadır.

Kafkasya’nın toplam nüfusu 1970’lerde 22.7, 1985’de 25 milyondur. SSCB’de son nüfus sayımının yapıldığı 1989 yılı itibarı ile Kuzey Kafkasya’da 6-7 milyon (%20’si Rus ve Slav), Transkafkasya’da ise 16-17 milyon olmak üzere toplam 22-24 milyon insan yaşamaktaydı. 2007 Nüfus Sayımına göre ise toplam nüfus 35 milyon civarında idi. 2010 Nüfus Sayımına göre Kuzey Kafkasya cumhuriyetleri nüfus dağılımı şu şekildedir: Dağıstan; 2.910.249, İnguşetya; 412.520, Kabardey-Balkara; 859.939, Kuzey Osetya-Alanya; 712.980, Stavropol Krayı; 2.786.281, Çeçenistan; 1.268.989. 2010 nüfus sayımı sonuçlarına göre etnik Ruslar, toplam Kuzey Kafkasya nüfusunun % 30.26’ını (2.854.040’ında) üçte birinden azını oluşturmaktadır.

Kafkasya’da yaşayan etnik grupları; Türk kökenliler, Hıristiyan Milletler ve Müslüman olan Kafkas kavimleri olarak üçe ayırabiliriz (Kantarıcı, 2006, ss. 38-39). Bu grupların açılımları şu şekildedir:

- Türk grupları: Azerbaycan Türkleri, Kumuk, Karaçay, Balkar, Nogay, Kundur, Ahıska (Mesket)Türkleri.
- Müslüman Kafkas kavimleri: Osetler, Çeçenler, Kabardaylar, Acaralar, Abazalar, Çerkezler, Adigeler, Tatlar, Talişlar, Lezgiler, Darginlar, Laklar, Rutullar, Agular, Sokurlar, Tabarasanlar.
- Hıristiyanlar: Gürcüler, Ermeniler, Abhazlar, Osetler, Asuriler, Udiler.

Güney Kafkasyalı Türkler, Azeriler ve Ahıska Türkleridir. Kafkasya Türklerinin nüfus bakımından en kalabalık kısmını Azeriler oluşturur. Azeri Türkleri; Azerbaycan, Gürcistan ve Dağıstan’da yaşarlar. Azerilerden sonra bölgedeki en kalabalık Türk grubu, Kumuklardır. Kumuklar, Nogaylar, Karakalpaklar ve Kırgızlar genellikle Dağıstan’da yaşamaktadırlar. Kundurlar; Hazar Terekemeler ise yoğun olarak Dağıstan’ın Derbend çevresinde yaşamaktadırlar. Stavropol Türkleri, Türkmen göçleriyle Stavropol’e gelip yerleşen Türklere aittir. Karaçay Türkleri, Karaçay-Çerkez Özerk Bölgesinde, Balkarlar ise Kabardey-Balkar Özerk Bölgesinde yaşarlar (Yıldız, 2006, s. 24). Kıpçak aşiretleri bugünkü Azerbaycan Türklerinin atalarıdır. Türk boyları özellikle Güney Kafkasya’nın doğusuna yerleşmiştir (Saydam, 1997, s. 18). Gerek Asya’da gerek Avrupa’da yaşayan Türklerin büyük çoğunluğu bugün de Rusya’nın sınırları içindedir.

Türkiye’deki Kafkasyalılar ile ilgili çeşitli çalışmalar 1-2 milyon arasında değişen çeşitli rakamlara ulaşmaktadır. Türkiye’nin nüfus ve etnik yapısı ile ilgili 2007 rakamlarına göre, Çerkesler; 300.000 (% 0,41), Lazlar; 200.000 (% 0,27), diğerleri; 300.000 (% 0,41) şeklinde yer almaktadır (Önder, 2007, s. 46). Çerkesler grubuna Çeçenler ve diğer alt Kafkas grupları dâhildir. Diğerleri grubuna ise 60.000 Ermeni, 25.000 Yahudi, 1.800 Rum dâhildir.

Kuzey Kafkasya’nın İdari Bölümleri, Hükümet ve Yönetim

Şekil 1’de görüldüğü üzere, Rusya Federasyonu’nun parçası olan Kuzey Kafkasya’da şu yönetimler bulunmaktadır; Adige, Karaçay-Çerkez, Kabardey-Balkarya, Kuzey Osetya-Alanya, İnguşetya, Çeçenistan, Dağıstan, Krasnodar ve Stavropol Krayı, küçük bir bölge olan Rostov Oblastı ve Kalmukya Özerk Cumhuriyeti. Adige Cumhuriyeti, Sovyetler Birliği zamanında özerk bir oblast iken 1991’de bağımsız bir cumhuriyet oldu. Kendi yönetimi olan yedi bölge ve iki şehirden meydana gelmektedir. 2006 yılında Krasnodar Krayı ile birleştirilmesi gündeme gelince gerilim doğdu ve Adige Başkanı, Hazret Sovmen istifa etmek isteyince, Putin birleştirme projesini geri çekti.

Karaçay-Çerkez Cumhuriyeti, 1920 yılından beri sınırları bir kaç kez değiştirildi. Almanlarla işbirliği yaptıkları gerekçesi ile 1944-1957 yılları arasında özerkliğini kaybetti ve doğrudan Moskova’nın yönetimine bağlandı. Cumhuriyet içinde kendi yönetimleri olan yedi bölge ve iki şehir bulunmaktadır. Etnik gerilimin oldukça yüksek olduğu cumhuriyette, 1999 seçim sonuçları bölünme isteklerine varan oldukça tartışmalı bir ortam yarattı. Sonunda başkan yardımcısının Rus, başbakanın Çerkez olması şeklinde bir çözüm bulundu. Ancak, etnik sorunlar devam ediyor.

Kabardey-Balkar Cumhuriyeti, 1922’de özerk bir Oblast iken 1936’da Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti olmaya terfi etti. 1943 yılında Almanlarla işbirliği yaptığı gerekçesi ile Balkarlar bölgeden kovuldu ve Balkar ismi silindi. 1957’de Kabardino-Balkar olarak tekrar özerklik

kazandı ve Balkarların dönüşüne izin verildi. Kendi yönetimleri olan on bölge ve üç şehirden meydana gelmektedir.

Şekil 1. Kafkasya İdari Bölümleri.

Kuzey Osetya-Alanya Cumhuriyeti, 1917'deki sivil savaştan beri statüsü bir kaç kez değişti. 1936 yılında Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti oldu. 1944 yılında İnguşların Almanlarla işbirliği yaptığı gerekçesi ile bölgeden çıkarılmasından bazı bölgeler Kuzey Osetya'ya bağlandı. Eski Alan mirasını yaşatmak için ismi 1994 yılında Kuzey Osetya- Alanya olarak değiştirildi. Kendi yönetimleri olan sekiz bölge ve iki şehri bulunmaktadır. 1 Eylül 2004'de Kuzey Osetya'nın ikinci büyük şehri olan Beslan'da ki bir okulda silahlı teröristlerin rehin alma olayı yaşandı. Bu olayda Rus kuvvetlerinin müdahalesi ile yüzlerce kişi öldü. Kuzey ve Güney Osetya'nın birleşmesi konusundaki çağrılar 2008'deki Rus-Gürcü savaşından sonra Moskova tarafından daha çok dillendirilse de, asıl amacın birleşmiş bir Osetya'nın Rusya tarafından ilhakı olduğu değerlendiriliyor.

İnguşetya Cumhuriyeti, 1924'de kurulan İnguş Özerk Oblastı, 1934-1992 arasında Çeçen-İnguş Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin parçası oldu. 1944-1957 yılları arasında Çeçen ve İnguşlar, Orta Asya'ya sürüldü ve toprakları komşularına dağıtıldı. 1991 yılında Çeçenlerin çoğunlukta olduğu Çeçen-İnguş Cumhuriyeti Parlamentosu bağımsızlığını ilan etti ancak İnguşlar Rusya'dan ayrılmak istemedi. İnguşlar, böylece Çeçenlerden ayrıldılar ve Haziran 1992'de bu statü resmileşti. Rusya Federasyonu'nun en küçük cumhuriyeti olan İnguşetya, dört bölge ve üç şehirden oluşuyor.

Çeçen Cumhuriyeti, 1917'de İnguşetya ile birleştirilen Çeçenler, 1991'de bağımsızlıklarını ilan ettiler. 2003 yılında yapılan tartışmalı referandum sonrası ortaya çıkan Anayasa egemenlikten bahsetmiyor, Tataristan ve Başkurdistan gibi diğer etnik cumhuriyetlerin anayasasına benziyor. Çeçen Cumhuriyet, 18 bölge ve üç şehirden meydana geliyor. Seçilmiş ilk başkanı olan Dokar Dudayev, 1991-1996 arasında iktidarda kaldı. 1997'de başkan olan Aslan Maskadov ise Şubat 2000'de Grozny'yi kaybetti ve Mart 2005'de öldürüldü. Haziran 2000'de Ruslar, Çeçenistan'ın çoğunu kontrol altına almışlardı ve başkanlığa Ahmet Kadırov'u atadılar. Ahmet Kadırov'un Mayıs 2004'de öldürülmesinden sonra oğlu Ramazan Kadırov önce başbakanlığa sonra başkanlığa atandı.

Dağıstan Cumhuriyeti, Hazar Denizi Batı sahillerinde olan Dağıstan, Kuzey Kafkasya'nın en büyük Cumhuriyeti'dir. Cumhuriyet içinde pek çok farklı milliyetten grup bulunmaktadır. Dağıstan'da kendi yönetimi olan 41 bölge ve 10 şehir bulunmaktadır.

Stavropol Krayı, Sovyetler Birliği kurulduğunda statü ve ismi bir kaç kez değiştikten sonra 1943'de bugünkü ismini aldı. Kendi yönetimi olan 26 bölge ve 10 şehirden meydana gelmektedir.

Krasnodar Krayı, 1937 yılına kadar Azak-Karadeniz Krayının bir parçası olan Kuban olarak anılırdı. 1991 yılında Adıge Cumhuriyeti ayrı bir bölge olarak toraklarında ortaya çıktı. Kendi yönetimi olan 38 bölge ve 15 şehri bulunmaktadır.

Rostov Oblastı, 1937'de kuruldu, Azak-Karadeniz Oblastı, Rostov Oblastı ve Krasnodar Krayı olarak ikiye bölünmüştü. Rostov Oblastı'nın kendi yönetimi olan 43 bölgesi ve 12 şehri var. Bir vali tarafından yönetilmektedir.

1993 tarihli Rusya Federasyonu Anayasası'na göre özerklik seviyesine bağlı olarak kendi anayasalarına, yasama-yürütme ve yargı güçlerine sahip oldular. Kuzey Kafkasya'daki çoğu lider önceden yüksek rütbeli subay (Dudayev, Auşev ve Semenov gibi) idi. Böylece seçimlerde kendi halkları tarafından desteklendiler. Yasama yetkisi genellikle gücü yetersiz kalan Parlamentolara bırakılmıştır. Hükümetlerin de kısmen yasama yetkisi var. Yargı, yasama ve yürütmeden bağımsız olsa da aşırı yozlaşma nedeni ile güven azlığı vardır. Bazı bölgelerde

geleneksel hukuk (törelere) ve hatta İslam hukuku uygulanmaktadır. Tarihsel olarak devlet içinde hukukun üstünlüğü çok zayıftır. Bununla beraber halk içinde kaos yoktur. Kabileler ve toplumlar tarafından yazılmamış standartlar ve kurallar uygulanır. Müslüman bölgelerde törelere (kan davası gibi), yerel normlar ve gelenekler 'adet' olarak isimlendirilir. Örneğin, İnguşetya ve Çeçenistan'da adetler, çoğu zaman hukukun üstünlüğünün uygulanmasının önüne geçer. Kuzey Kafkasya'da çoğu Müslüman geleneksel hukukla çatıştığında İslam hukuku yani Şeriatı takip eder ama gerçek anlamda İslami mahkeme yoktur (Gammer, 2008, s. 78).

Kuzey Kafkasya toplumunun yapılanmasını analiz etmek önemli bir uzmanlık işidir. Ruslar, 18. yüzyıldan beri bu alanda özel araştırmalar yapmışlardır. Dağıstan'ın özgür ulusları (Dağıstanlılar, Balkarlar ve Karaçaylılar) arasında şamkal, maysum veya bey tarafından yönetilen feodal toplumlar vardı. Adige toplumu ise aristokrattı. Çeçen ve İnguşların durumu çok ilginçti: Toplumun temeli "teip" denilen 150 kadar küçük klan/kabilelerdi. Teipler, ortak güvenlik ve ekonomileri gözönüne alınarak 13 "tukhum" içinde bölgesel olarak gruplandırılmıştı (Chenciner, 1997, s. 43). Teipler, alt kollara (gary) ve sonra ailelere (nek) bölünmüştü. Her teipin mevcudu bir kaç binden yüzbine kadar değişebilir. En büyük teipler, Benoy, Akkiy, Çinko, Gendergenoy, Alleroy ve Ersenoy'dur. Aralarında büyük bir rekabet vardır. Her kişi teipi ile tanınır ve davranışı teibine şeref kazandırabilir veya zarar verebilir. Teiplerin statüsü savaşta gösterdikleri kahramanlıklara ve etik kurallarına uyma derecesine göre değişebilir. Her teibin kendi anavatanı ve sembolü vardır.

KUZEY KAFKASYA ÇATIŞMALARI

Rus Çarının Kafkasya'da yayılma stratejisi 1801'de Rusya'nın bir parçası olarak Gürcistan Hıristiyan Krallığı'nın kurma çalışması ile başlar. Gürcistan'ın Rusya tarafından savunulması demek, Tiflis-Vladikafkas yolunun kontrol altına alınması yani bu yolun iki tarafında yaşayan Çeçenler, İnguşlar, Dağıstanlılar ve Çerkezler gibi Müslüman grupların yaşadığı dağlık kesimlerin kontrol altına alınması demektir. En büyük düşman, bölgeye 1832- 1859 arasında hâkim olan Şeyh Şamil idi. Kırım Savaşı (1853-1856) öncesinde uzun süre beklenen Osmanlı müdahalesi de gelmeyince, moral çöküş ile birlikte Şamil'in de 1859'da teslim olmasına neden oldu. Kuzey Kafkasya'da direniş, Adygei'nin liderliğinde 1864'e kadar sürdü. Birinci Dünya Savaşı başladığında, Arapların İngilizlere ve Ermenilerin Ruslara daha fazla yanaşmaları, Osmanlı yönetiminde iktidarda olan İttihatçıların Türkçü kanadının önem kazanmasına, Osmanlı Devleti'nin ilgisinin Kafkasya ve Orta Asya üzerinde iyice yoğunlaşmasına ve siyasette de "Turancı" politikalar takip etmelerine neden olmuştur.

Çeçenistan

İlk Çeçen-Rus Savaşı (1994-1996)

Sovyetlerin yıkılmasından sonra Çeçen savaşları (1994-1996 ve 1999) Kafkasya'daki en feci, yıkıcı ve acımasız çatışmalara sahne oldu. Ruslar, başlangıçta bir kaç günde düzeni sağlayacaklarını düşünmüştü ama savaşlar 100 binden fazla kişinin ölümüne ve başkent Grozny'nin tamamen imha olmasına yol açtı. Durum bugün de tamamen sakinleşmemiştir, çatışmaların doğası değişmiştir ama ayaklanma potansiyeli yeniden başlamak doğru nesili beklemektedir. Savaş medyada gösterildiği gibi sadece Ruslar ve isyancılar arasında değildir, oldukça karmaşıktır. Durumu anlamak için öncelikle 1944 yılına geri gitmek gerekiyor. Çeçenler sürgüne gönderilirken yaşanan travma, sosyal yapı (teipler) üzerinde de etkiler yaptı. 1957'de Çeçen-İnguş Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti (ÖSSC) kurulduğunda merkezin seçtiği bir Rus lider tarafından yönetilmeye başlandı. Ancak, 1989'da Doku Zavgayev ilk Çeçen başkan oldu. Moskova, bağımsız gazete ve dergi çıkarılmasına, 1990'da Komünist Parti dışında siyasi partiler kurulmasına müsaade etti. İki önemli parti Zelimhan Yandarbiyev'in

lideri olduğu Vaynah Demokratik Partisi ile Dokhar Dudayev'in liderliğindeki Çeçen Milli Kongresi idi. Tümgeneral Dudayev, Sovyetler Birliği'nde üst düzey konuma ulaşmış bir kaç Çeçen'den biriydi. Önemsiz bir teip'ten (Yalkhoro) geldiği için Kongre, onun diğer teipleri domine etmesinden korkmamıştı. Ancak, Kasım 1990'da başkan seçilmesinden bir kaç gün sonra Çeçenistan'ın bağımsızlığını istedi. Büyük halk desteği alan Dudayev, İnguş halkını siyasi gelişmelerin dışında tutarken, Kuzey Kafkasya ulusları ile yakınlaştı ve onlara 1920-1924 yılları arasında var olan Dağlık Cumhuriyeti tekrar kurmayı önerdi.

19 Ağustos 1991'de Moskova'da Gorbaçov'a karşı yapılan darbeye Dudayev, darbecileri suçlayınca Yeltsin'in desteğini kazanmıştı. 6 Eylül 1991'de Çeçen-İnguş ÖSSC dağıldı ve 27 Ekim 1991'de Dudayev geçici konseyin başkanı seçildi. Altı gün sonra Çeçen Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını ilan etti. Bu durum Moskova kadar, Kongre'de temsil edilmeyen İnguşların da tepkisini çekti. İnguş-Çeçen problemi, 4 Haziran 1992'de kurulan İnguş Cumhuriyeti'nin Rusya Federasyonu'nun parçası olarak kalması ile çözüldü. Ama Yeltsin, Çeçenistan'ın bağımsızlığını tanımadı. Olağan üstü durum ilan etti ve asker göndererek Dudayev'in tutuklanmasını istedi. Ancak Dudayev'in oluşturduğu birlikler havaalanını işgal etti, Rus İçişleri Bakanlığı birliklerini çıkarttı. Duma ise olağanüstü hal kararını erteledi. Bunun üzerine Rus birlikleri Çeçenistan'dan çıkarıldı ve Çeçenistan'a karşı ekonomik abluka uygulanmaya başlandı. Sonraki aylarda Dudayev, Çeçen devletini geliştirirken ekonomik sıkıntılar yaşamaya başladı. 1992'de Gürcistan, Çeçenistan sınırını kapattı. Çeçenistan'ın kendi içinde Rusya'nın desteklediği muhalefet ile de çatışma başladı. Eylül 1994'de Ruslar muhalefete güçlü askeri destek verdiler.

11 Eylül 1994 sabahı Çeçenistan'da batı, kuzey ve doğudan Rus işgali başladı. Rusların amacı, başkent Grozny'i ele geçirmek ve güneyden çekilecek isyancı kuvvetlerin dağlara çekilmesini sağlayarak orada elimine etmektir. Çeçenlerin beklenmeyen direnişi karşısında Grozny'ye ulaşmak iki saat yerine iki hafta sürdü. Ruslar, piyade koruması olmadan tank kullanıyordu ve küçük Çeçen grupları onları kolayca avlıyordu. Bunun üzerine Ruslar, ağır topçu ve savaş uçakları ile aylarca bombalayarak pek çok asker ve sivil kaybına neden oldular. 30 Temmuz 1995'deki askeri anlaşma sonrası Çeçen direnişçiler dağlık bölgelere gitme imkânı buldular ve böylece tüm Çeçenistan'a yayıldılar. Mart 1996'da yeni bir saldırı başlattılar ancak Yeltsin, Nisan ayında birlikleri çekerek, barış görüşmelerini başlattı. Barış görüşmeleri yapılırken, savaş da devam ediyordu. Dudayev, 16 Nisan 1996'da bir helikopter saldırısı ile öldürüldü. Onun yerini Vaynah Partisi lideri Yandarbiyev aldı ve direniş hükümetinin lideri oldu. 6 Ağustos 1996'da İslamcı İsmail Basayev, 1500 savaşçı ile bir hafta içinde Grozny'i geri aldı. Yeltsin, General Lebed'i özel elçisi yaparak Çeçenistan'a gönderdi ve barış görüşmeleri tekrar başladı. Çeçen tarafının temsilcisi Aslan Meşhadov oldu. Rusların kurduğu Çeçen hükümetinin lideri Zavgayev bu görüşmelere alınmadı. 23 Ağustos 1996'da ateşkes yürürlüğe girdi ve Kasavyurt Anlaşması ile Çeçenistan'a de facto (fiili) özerklik verildi. Aralık 1996'da Rus birlikleri Çeçenistan'dan çekildi ve Şubat 1997'de Aslan Meşhadov, Cumhuriyetin ilk başkanı oldu.

İkinci Çeçen-Rus Savaşı (1999)

Ağustos-Eylül 1999'da bir kaç yüz silahlı adam Çeçenistan'dan Dağıstan'a geçerek bağımsız Dağıstan'ı kurmak için silahlı direniş başlattı. Saldırı Moskova ve Rostov Oblastı içinde de olunca Ruslar, Dağıstan ve Çeçenistan arasında bir güvenlik bölgesi kurdular. 23 Eylül 1999'da başlayan hava saldırıları ile birlikte İkinci Çeçen Savaşı başlamış oldu. Başbakan Putin, Maşkadov'un ve parlamentosunun yasal olmadığını ilan etti. Bir kaç hafta içinde Rus birlikleri Çeçenistan'ın yarısını işgal etti ve Grozny'i ablukaya alındı. Aralık 1999'dan itibaren tüm halkı hedef alan bombardıman neticesi Grozny'deki 300 bin nüfustan geriye bölgede 15-50 bin kişi kaldı. Bir kaç hafta sonra Rus birlikleri şehri bölüm bölüm ele geçirmeye başladı. Şubat

2000'de Rus birlikleri başkent Grozny'i ele geçirdi ve şehrin büyük çoğunluğu tahrip oldu. Direnişçiler dağlara çekilerek gerilla harekâtına başladı. Mayıs 2000'de ise Putin, Çeçenistan'ın Moskova'dan doğrudan yönetileceğini açıkladı. Haziran 2000'de Çeçenistan yönetiminin başına Rusya'ya sadık Ahmet Kadırov atandı. Rus birlikleri dağlarda çok zayıt verince, Putin Bahar 2002'de savaşın bittiğini ilan etti. Ruslar, Çeçenistan'ın çoğunu işgal edememişti, işgal ettikleri yerlerde de gerçek bir kontrol sağlayamamışlardı.

Mart 2003'de yapılan referandum ile yeni anayasa kabul edildi ve Çeçenistan, Rusya'nın parçası oldu. Ekim 2003'de Ahmet Kadırov başkan seçildi. Ancak, Mayıs 2004'de Grozny'de gerçekleşen bir bombalama sonucu öldürüldü. Mart 2006'da Ahmet Kadırov'un oğlu Ramazan Kadırov yeni başbakan seçildi. Çeçenistan'ın yeniden inşasına milyonlarca dolar harcandı ama çok gelişme olmadı. Çeçenistan'ın başına getirilen Ramazan Kadırov, demir bir diktatörlük kurdu. Kuzey Kafkasya cumhuriyetleri içinde Çeçenistan'ın güvenlik güçleri farklı bir konumdadır. Büyük ölçüde yerli vatandaşlardan (genellikle eski savaşçılar) Sever, Yug ve Terek Taburları terörle mücadelede doğrudan Çeçen başkanına bağlıdır. Dağıstan'da şiddet Çeçenistan'dan daha fazla olmasına rağmen, siyasi rejim daha açıktır ve yaşayanlar daha özgürdür. Çeçenistan'dan farklı olarak Dağıstan'da siyasi bir muhalefet, çok az da olsa basın özgürlüğü vardır. Yerel ve federal FSB üyeleri, İçişleri Bakanlığı ajanları ile birlikte hemen her gün bölgenin farklı yerlerinde terörle mücadele operasyonları düzenlerler.

2000'li Yıllarda Çeçenistan

İlk Çeçen Savaşı 1994-1996 yılları arasında oldu ve Kasavyurt Anlaşması ile sonlandı. Anlaşmaya göre Rusya, İçkerya Çeçen Cumhuriyeti'ni tanıyordu ama statüsü konusundaki görüşmeler 2001 yılına bırakılmıştı (Souleimanov, 2007, ss. 119.120). Bu da cumhuriyetin esas olarak hala Rusya Federasyonu'nun parçası olduğu anlamına geliyordu. Savaşın Çeçen komutanı eski Sovyet hava generali Dokhar Dudayev, 1996 yılında Rus istihbaratı tarafından telefon sinyallerinden yeri tespit edilerek, füze ile öldürüldü. Bu saldırı muhalif Çeçen liderlerine suikast sürecini başlattı. Dudayev'in yerini alan Aslan Meşhadov, 2005 yılında öldürülene kadar direnişe liderlik etti. Savaş, milliyetçi ve ayrılıkçı bir karakterde idi. İslam, direnişte önemli bir ideolojik rol oynasa da, İslamcı cihat henüz onları birleştirmiyordu. Çeçen İslam kimliği ılımlı Sufizm üzerine kurulu idi ve daha radikal İslam'a karşıydılar (Souleimanov, 2007, s. 141). Bu durum ilk savaştan sonra içlerinde çatışma yarattı. Selefi ideologlar direniş içinde gittikçe yerli Sufilerin yerini alıyorlardı. Anlaşma ile doğan barış kısa sürdü. Organize suçlar, işsizlik ve kaos radikal İslam için fırsat yarattı. İlk savaş sonrası Çeçenistan'a göç eden birkaç radikal İslamcı kendi gruplarını kurup, savaş ağası oldular. Onların içinde en öne çıkan Suudi doğumlu İbn el- Hattab ile Çeçen Şamil Basayev oldu (Henkin, 2006, s. 196). Bu iki lider radikal İslam'ı Çeçen çatışmasının ideolojik çerçevesine yerleştirdi ve gençleri etkilemeye başladı. Şamil Basayev, Çeçenistan'da elde ettiği güç ile çatışmayı Dağıstan'a yaydı. Ruslar ağır kayıplar verdiler, çatışmalar birkaç hafta sürdü. Diğer tarafta Moskova'da apartmanlar bombalamaları da önemli sayıda kayıp verdirdi. Ruslar, Çeçen direnişine sivil halkı dikkate almadan önemli bir ateş gücü ile cevap verdiler. Çeçen direnişi lideri Aslan Maskhadov, gücünü artırmak, Şamil Basayev ve İbn el- Hattab'ı kontrol altına almak için İslamcı savaşçılara karşı gelmek yerine onları Çeçen kimliği ile birleştirmek istedi. Ancak, bu birleşme milliyetçi/ayrılıkçı çatışmada önemli bir kayma meydana getirdi ve cihat direnişin ideolojisi oldu (Henkin, 2006, s. 139).

1990'lar ve 2000'lerin ilk yarısında Kuzey Kafkasya'daki çatışmalar büyük ölçüde Çeçenistan ile sınırlı kalmıştı. Sonrasında saldırılar komşu cumhuriyetlere özellikle Dağıstan ve İnguşetya'ya, daha az ölçüde Kabardey-Balkarya bölgesine kaydı. Çeçenistan savaşının resmen bitişi sonrası, çatışmalar Kuzey Kafkasya'nın büyük bölümüne yayıldı. Direnişçiler,

konvansiyonel savaştan terör taktiklerine geçtiler. En önemli olaylar olarak Moskova'da bir tiyatrodaki ve Beslan'da ki bir okulda rehin alma dikkati çekti. Ekim 2002'de Çeçen savaşçıları Moskova'da bir tiyatrodaki 800 kişiyi rehin aldı. Savaşçıların çoğu ve 120 kadar rehine Ruslar tarafından uyuşturucu gaz ile öldürüldü. Eylül 2004'de meydana gelen Kuzey Osetya'daki Beslan'da bir okuldaki rehin alma olayı sonucu çoğu çocuk yüzlerce kişi öldü ya da yaralandı. Mart 2005'de Çeçen lider Aslan Mashadov, Rus kuvvetleri ile savaşırken öldü. Ekim 2005'de Şamil Basayev, Kabardino-Balkarya'nın başkenti Nalçık'taki büyük taarruzu yönetti. Haziran 2006'da Çeçen lider Abdülhalim Seydullayev öldürülünce yerini Doku Umarov aldı. Temmuz 2006'da ise İnguşetya'daki çatışmalarda Şamil Basayev öldürüldü. Nisan 2009'da Rusya, direnişe karşı savaşın bittiğini ve normalleşme sürecinin başladığını ilan etti. Temmuz 2009'da hükümetin illegal faaliyetlerini inceleyen gazeteci Natalya Estemirova, tutuklandı ve öldürüldü. Nisan 2010'da Doku Umarov, Mart ayında Moskova metrosuna yapılan intihar saldırısının sorumluluğunu üstlendi. Ocak 2011'de Moskova'daki Domodedovo havalanına saldırı yapıldı. Mart 2014'te Umarov öldürülünce yerini Kafkas Emirliği lideri olarak Aliaskab Kebekov getirildi ancak o da Nisan 2015'de öldürüldü.

Dağıstan

Dağıstan'da yaklaşık 3 milyon nüfus dâhilinde 40'dan fazla etnik grup bulunmaktadır. Çeçenistan'da ise yarım milyon kadar insan yaşamaktadır ve neredeyse tek etnik grup vardır. Moskova tarafından çok yüksek miktarda para ile desteklenen Kuzey Kafkasya özerk cumhuriyetleri, merkezi yönetimce seçilen liderler tarafından, kısmen de Putin tarafından yönetilmektedir. Bu liderler demokratik evresel oy verme hakkına göre seçimle değil, doğrudan Rus devlet başkanı tarafından seçilir. Bu kişiler genellikle ordu ve içişleri bakanlığı içinden bulunur. Hâlihazırdaki İnguşetya (Yunus-bek Yevkurov), Kabardey-Balkarya (Yuri Kokov) ve Çeçenistan (Ramazan Kadirov) liderlerinin durumu da bu şekildedir (Pape ve Feldman, 2012, s. 58). 2014 rakamlarına göre, Kuzey Kafkasya'da en yüksek şiddet olayları Dağıstan ve Çeçenistan'da meydana geldi. Dağıstan'daki çatışmalarda 208 kişi ölüyor ve 85 kişi yaralandı, Çeçenistan'da ise 52 kişi öldü ve 65 kişi yaralandı.

Dağıstan, Kuzey Kafkasya'nın en büyük cumhuriyeti ve tüm Rusya Federasyonu'nun en çok şiddet yaşanan ve idari yönetimi en yozlaşmış bölgesidir. FSB'ye göre; 2012'de tüm Rusya'da yaşanan 144 terör olayının 120'si Dağıstan'da yaşandı (Lawrence, 2014). Etnik ve dil farklılıkları cumhuriyeti çok karışık bir hale getirirken, en radikal İslamcı gruplar dağlık yapısı nedeniyle burada yaşamaktadır. Bu yüzden Ruslar, Çeçenistan'dan ziyade Dağıstan'da zorlanmaktadır. Bu dağlık arazi tarihte sadece Rusları değil Persleri de çok yormuştur. Nadir Şah, 1744'de Dağıstan dağlarında en şiddetli çatışmaları yaşamıştı. Bir Pers atasözü şöyledir: "Allah ne zaman bir Şaha ceza verecek olsa onun aklına Dağıstan'ı işgal etmeyi sokar."

Dağıstan'da Sufi Müslümanlar ve Selefiler arasındaki ilk çatışmalar 1994 ve 1995'de meydana geldi. Kuzey Kafkasya'nın en büyük cumhuriyeti olan Dağıstan'daki şiddet olayları 1998'de Müftü Seyyid Muhammed Hacı Abubakarov'un öldürülmesi ile başladı. 1998'de İslamcı radikaller Makaşkala'da bir darbe girişiminde bulundu ve üç yerleşim merkezini içine alan Özel İslami Bölge ilan etti. 1999'da Şamil Basayev ve İbn el Hattab gibi Çeçen direnişçilerin Rus sistemin en zayıf halkası olan Dağıstan'daki hedeflere baskınlar yapması tesadüf değildi. 1990'ların sonu ve 2000'lerin başından beri Çeçen ayrılıkçı ve radikal İslamcılar arasında Batı ve Yahudi düşmanlığı güçlendi. 2007'de Çeçen İçkerya Cumhuriyeti başkanı olduğunu iddia eden Doku Umarov, Kafkas Emirliği'nin kurulduğunu ilan etti ve sadece Rusya değil İsrail Avrupa ve ABD'nin de düşmanları olduğunu söyledi.

Dağıstan, Rusya'ya karşı en şiddetli ayaklanmaların yaşandığı Çeçenistan üzerinde de etkisi vardı. Dağıstan'daki Müslüman ayaklanmacı örgüt Şari'ah Jamaat, Dağıstan'ı dört sektöre bölmüştü.¹ Ancak, Dağıstan'da devlet karşıtı eylemler günlük esasa dayalı idi. Radikal İslamcılar sadece Moskova'nın adamlarına değil, kendilerine göre ılımlı bulduklarına da saldırdılar. Örneğin 1 Temmuz 2012'de Dağıstan'ın en çok itibar gören Sufi Şeyhi, Said Efendi'yi öldürdüler. Dağıstanlı cihatçılar artan şekilde diğer cumhuriyetlerdeki rejim muhaliflerine yardım etmeye başladılar. Müslüman olmasına rağmen şeriat uygulamadıkları için pek çok hukuk adamını öldürdüler. Kremlin ise kendisine sadık olan Dağıstan Cumhuriyeti başkanı Ramazan Abdulatipov'a destek olmaya devam etti. Cihatçılara yardım ettiği düşünülenler ile ilgili bir seri yargısız infazlar yapıldı ama bu Dağıstan'daki harekete çok az etki etti. Güney Dağıstan'daki Derbent bölgesi Rusya'ya karşı kutsal savaşın merkezi oldu. 2013 yılında Soçi Olimpiyatlarının arifesinde Soçi'ye en yakın büyük şehir olan Volgograd terör saldırılarının yoğunlaştığı bir bölge oldu. Üç ay içinde çoğu ulaştırma sistemi üzerinde üç intihar bombacısı saldırısı yaşandı. Bu saldırıları Doku Umarov'un amaçlarından biri idi (Guillory, 2014).

Kafkas Emirliği (Imarat Kavkaz)

Kafkas Emirliği veya İmarat Kavkaz, milliyetçi İçkerya Çeçen Cumhuriyeti'nin ardılı kabul edilen, 31 Ekim 2007 tarihinde eski Çeçenistan lideri Dokka Umarov tarafından ilan edilen devlettir. Devlete bağlı askeri birlik Kafkasya Cephesi'dir. Abdül Halim Sadullayev'in öldürülmesinden sonra yerini alan Doku Umarov, İçkerya Çeçen Cumhuriyeti başkanı oldu. Ekim 2007'de Kafkas Emirliği'ni ilan ederek hem direniş ideolojisini hem de çatışma alanını değiştirdi. Daha önce Sufizme dayanan geleneksel İslam ile milliyetçiliği birleştiren Çeçen direnişçiler artık Vahabizm, Selefizm ve Hizb ut Tahrir'in izinde radikal bir görünüme girdi. Vilayeti Kafkas'ın amacı IŞİD şebekesine ve ikmal kanallarını kullanarak bölgeye Şeriat yönetimini getirmektir. Artık direniş Kafkasya'nın tüm bölgelerine yayılacak, temel ideoloji milliyetçilikten İslamcı cihada kayacak ve konvansiyonel direniş yerine terörizme dayalı daha parçalı ayaklanma yürütülecekti (Hahn, 2012). Emirlik, direnişi Çeçenistan'dan Karaçay-Çerkezya'ya tüm Kafkasya'ya yaydı. Ancak, direnişin doğasını Çeçen milliyetçiliğinden bölgesel cihada çevirdi ve geleneksel milliyetçi desteği göz ardı etti. Direnişin bölgeselleşmesi ve radikalleşmesi Ruslara ve bölgesel yöneticilere hem çatışmaları küresel cihat ile mücadele çerçevesine sokmalarına hem de laik ve milliyetçi savaşçıların çoğunu kendi saflarına çekme imkânı sağladı (Brown, 2014, s. 1).

Köken olarak Kafkas Emirliği Kuzey Kafkasya'daki diğer direniş örgütlerinin şemsiyesidir. Bunlar arasında Yarmuk Cemaat (Kabardey-Balkarya), Şeriat Cemaat (Dağıstan), İnguş Cemaat ve intihar saldırıları ile tanınan Riyadus-Salikhin Fedai Tugayı da bulunmaktadır (Fuller, 2014) . Kafkasya Emirliği beş vilayete bölündü (Hahn, 2012, s. 9):

- Nokçiço (Çeçenistan)
- Dağıstan
- Galgaiçe (İnguşetya ve KuzeyOsetya)
- Kabardino, Balkarya ve Karaçay birleşik vilayeti (Kabardino-Balkarya ve Karaçay-Çerkezya)
- Nogay stepleri (Krasnador ve StavropolKrayıları).

Her vilayeti bir Amir yönetecek, şeriat mahkemesini yöneten Kadı, ideolojik başkan olacaktı. Amirler, Umarov'a bağlı olacak ve Umarov'un altındaki Meclis Şurası'nda Amirler, Yüksek Şura'da ise Kadılar yer alacaktı. Ancak, radikal İslam'ın bölgeye yayılmasında yaşanan direnç yanında çatışmaların diğer bölgelere yayılması konusunda Emirlik içinde anlaşmazlık çıktı

(Swift, 2010). Rusya destekli Ramazan Kadirov, gittikçe etkili bir ayaklanma karşıtı harekâta başladı. 2010 yılı içinde Kafkas Emirliği içinde liderlik krizi başladı. Kafkasya'daki direnişin ana problemlerinden biri yurt dışından gelen paranın kesilmesi oldu. Kuzey Kafkasya, küresel cihat için bir çevre bölge oldu ve kendi kaynağını yaratmak zorunda kaldı (Williams, 2008, s. 164).

Rusya içinde bazı büyük bombalama eylemleri yapıldı; 2009'da Nevskii tren bombalaması (21 ölü, 74 yaralı), 2010'da Moskova metrosu (40 ölü, 101 yaralı) ve 2011'de Domodedovo havaalanı (37 ölü, 180 yaralı). İnguşetya ve Dağıstan'da 2010-2011 yıllarında intihar bombalamaları yoğun olarak yaşandı. Emirliğin üst düzey liderlerinin öldürülmesi nedeni ile 2011-2012'de daha az aktif kaldılar. Yerel desteğin azalması ve artan hükümet baskısı da etkili oluyordu. ABD, Kafkas Emirliği'ni 2011 yılında terörist örgütler listesine aldı. 2010-2011'de zirve yapan saldırılar, 2012'den sonra %70-80 azaldı. Pek çok yorumcu bu azalmayı Soçi Olimpiyatları nedeni ile artan Rus terörle mücadelesine ve örgütün sahadaki üst rütbeli liderlerinin öldürülmesine bağladı (ICG, 2016).

Eylül 2013'de öldürülen Doku Umarov'dan sonra iki halefi de öldürüldü. Umarov'dan sonra örgüt düşüş safhasına geçti. 2015'in sonunda Kafkas Emirliği iki nedenle en zayıf konumunda idi. Öncelikle Suriye'deki savaş ve özellikle IŞİD'in ortaya çıkışı bölgeye de etki etmişti. İkinci olarak örgütün lider kadrosunda önemli kayıplar yaşanmıştı. Direnişçilerin altyapısının büyük hasar görmesi ve savaşçıların diğer çatışma bölgelerine göç etmesi de bu düşüşte etkili oldu.

Kasım 2014'ten itibaren Kafkasya Emirliği orta düzey komutanları, IŞİD'in hilafeti ilan etmesinden sonra IŞİD lideri Ebu Bekr El Bağdadi'ye sadakatlerini açıklamaya başladılar. Ancak, bu emirlik içinde bir kriz yarattı, Kafkas Emirliği'ne sadık olanlar bu kişileri en kıdemli olan Rustam Asildarov'a ihanet etmekle suçladılar. Nokhchicho (Çeçenistan) vilayeti lideri Aslan Byutukayev Haziran 2015'de Dağıstan, Çeçenya, İnguşetya ve Kabardey'deki militanlar adına El Bağdadi'ye bağlılık sözü verdi. 23 Haziran 2015'te IŞİD sözcüsü Ebu Muhammed el-Adnani bu bağlılığı kabul etti ve Kuzey Kafkasya bölgesinde faaliyet gösteren yeni bir şubesi olan Kafkasya Eyaleti oluşturulduğunu ilan etti. Kafkasya Emirliği bağımsız olarak faaliyet göstermeye devam etti, ancak Nisan 2015'te Kebekov ve halefi Magomed Süleymanov'un birkaç ay sonra öldürülmesi de dâhil olmak üzere, büyük çaplı kayıplar yaşadı. 2015 yılının sonlarına doğru, Rusya'nın Kuzey Kafkasya Cumhuriyetlerinde faaliyet gösteren militanlar, büyük oranda IŞİD'in Kafkasya Bölgesinde birleşti. Örgüt 2010-2011'de 500'den fazla Rus güvenlik görevlisini öldürmüşken, bu rakam 2015-2016'da sadece 51'e düştü. Emirliğin genç savaşçılarının kitlesel olarak Ortadoğu'ya gitmesi ile örgüt oldukça zayıfladı. Selefilere Kuzey Kafkasya'yı terk etmesinde Rusya'nın geleneksel olmayan İslam'a baskısı kadar bu ülkeye uygulanan yaptırımların yarattığı ekonomik krizin neden olduğu yerel desteğin azalması da etkili oldu. Kuzey Kafkasya'da Emirliğin muharip ve destekçi havuzunun sınırlı olduğu ortaya çıktı.

Haziran 2015'de IŞİD sözcüsü Ebu Muhammed el-Adnani, IŞİD'in Kafkasya vilayeti olarak Vilayet-i Kavkaz'ın kurulduğunu ilan etti. Dağıstan, Çeçenistan, İnguşya ve diğer Kuzey Kafkasya vilayetlerinden bir yönetim kurmuşlardı. Ağustos 2016'da Rus hükümeti saldırı hazırlığındaki 4 militanı St. Petersburg'da öldürdüler. Müteakiben örgüt, Moskova yakınlarında bir polis karakoluna saldırdı. Aralık 2016'da FSB, yedi örgüt elemanını yakaladı. Artık Kuzey Kafkasya'da büyük ölçekli bir gerilla savaşı yok. Örgüt, eleman bulmak, yerel destek kazanmak ve iş adamlarından para gasp etmek peşindedir (Ratelle, 2017). Grubun artık Kuzey Kafkasya bölgesinde görünür bir varlığı yoktur çünkü üyelerinin çoğu yerel IŞİD bağlısı olan Kavkaz Vilayeti'ne gitti.

SURİYE VE IRAK'TA KAFKAS SAVAŞÇILAR

Kafkasya'dan Suriye'ye Cihatçı Akını

İlk Kuzey Kafkasyalı cihatçılar Suriye'ye 2012'de geldi. 2012-2013'den sonra Rusya'ya yönelik terörist saldırılarda %30 azalma oldu. Suriye'nin terörist faaliyetler için daha verimli olarak görülmesi ile Kuzey Kafkasya'dan bu ülkeye bir terörist trafiği yaşandı. Rusya, terör problemini çözmemiş, onu ülke dışına itmişti (Korb ve Priya, 2016). Çoğunlukla Dağıstan ve Çeçenistan, daha az sayıda Karaçay-Çerkez ve Kabardey-Balkarya'dan geldiler. Suriye'deki ilk Kafkasyalı aktif grup olan Çeçen liderliğindeki Jaysh el Muhajireen Wal Ansar (JMA), Ömer Şişhani tarafından Aralık 2013'te kuruldu. Kafkasyalı cihatçılar, önce El Kaide'nin Suriye'deki kolu olan El Nusra'ya yakın JMA'ya katıldılar. Zamanla örgüt dört parçaya ayrıldı. IŞİD'a katılan parçaya Ömer Şişhani komuta ediyordu. El Nusra'ya entegre olan diğer bir parça Suudi Mutassim Billah el-Madani tarafından yönetiliyordu. Üçüncü parça olan Suriye'deki Kafkas Emirliği ise El Nusra'ya yakındı ve Salauddin el-Şişhani komutasında idi. Junud al-Sham'a katılanlar ise Müslim el-Şişhani'ye bağlı idi. Suriye'de savaşanlara Emirlik verilmesine taraftarları tarafından olumlu bir şekilde bakılıyordu. Salauddin Şişhani, Suriye'de Kafkas Emirliği'nin resmi başka bir şubesini kurdu. Kafkasya Emirliği ise Dokku Umarov'a yaptıkları bağlılık yeminini sürdürdü. Yeni lider olarak atanmasından sonra Aliaskab Kebekov, Suriye'deki Kuzey Kafkasyalılara diğer gruplarla uyum sağlamaktan ziyade bağımsız kalmalarını tavsiye etti.

Kuzey Kafkasya'daki genç Müslümanlar için IŞİD, yaşadıkları yerlerdeki hırsızlık, otoriterlik ve ekonomik durgunluktan kaçış yeri oldu. Sovyetler Birliği döneminde askerliğin mecburi olması ve Kafkasya'daki çatışmalarda tecrübe kazanan bu kişiler IŞİD'in lider kadrolarına geçtiler. Çeçenistan ve Dağıstan'dan pek çok Selefi cihatçı IŞİD adına savaşmak için Suriye'ye geldi (Rabil, 2017). 3.5000 Rus ve 2-4 bin Orta Asyalı, terör örgütlerine katılmak için Ortadoğu'ya gitti (Korb ve Priya, 2016). Rusya'ya göre Suriye'de rejim muhalifleri arasında savaşan İslamcı Çeçenler, 2013'de bu ülkeye gelmeye başladılar. 2015'in sonunda sayıları 3 bin, bazılarının göre ise 5 bine ulaşmıştı (Euronews, 2017). Kuzey Kafkasyalı gençlerin çoğu Suriye'ye Türkiye üzerinden gitti. Rus gizli servisi topluca gitmelerine yardım etti, seyahatleri için pasaport verdi.

Rus gazetesi *Novaya Gazetta*'ya açıklama yapan bir Dağıstan resmi görevlisi şöyle demektedir; "Köyümüze gelen bir görüşmeci, FSB temsilcisi ile birlikte birkaç yer altı liderini getirdi ve onları cihat için yurt dışına gönderdi. Böylece buradaki savaş zayıfladı ve biz kurtulduk. Onlar savaşmak istiyordu, bırakalım savaşınlar ama burada değil" (Ter, 2015).

The Economist dergisine konuşan, Çeçenistan ve Dağıstan İslam Konseyi eski üyesi Abas Mahmudov ise Suriye'de cihat için ölen oğlu için şöyle demektedir; "Suç kayıtları olmasına rağmen seyahat etmek için Rus pasaportu aldı. Hatta ben oğlumun niyeti hakkında yetkilerle haber vermiştim."

Benzer şekilde bölgede tanınmış bazı İslami din adamları Suriye'ye giderek, takipçilerini Ortadoğu'daki savaşa katılmaya davet ettiler. Onlardan biri olan Nadir Ebu Halid, Dağıstan'da evinde gözetim altında iken aniden Ortadoğu'da IŞİD'a sadık biri olarak sahneye çıktı.

Çeçenler, Suriye'ye savaşmak için Türkiye üzerinden gitmişlerdi. Eylül 2015'den itibaren Rus hava kuvvetleri onları bombalayınca liderleri İstanbul'a para ve silah bulmak için geri döndüler. Ve temas ettikleri kişiler onların sonunu getirdi. Rus ajanlarının saldırıları ile öldüler. Son yıllarda İstanbul'dan sonra Kiev de Moskova'nın suikast eylemlerinin yoğunlaştığı bir şehir

oldu. Rus istihbaratının düzenlediği suikastlarının uzun bir geçmişi var ve bunları “Rusya’nın örtülü operasyonlarının dönüşümü” başlıklı makalemizde daha önce ele almıştık. Rus istihbaratının “ıslak işler” adını verdiği bu suikastlar, küresel ölçekte aranan düşmanların tek tek öldürülmesini içeriyor. Bu düşmanlar sadece Kafkasyalı Çeçen ya da Dağıstanlı savaşçılar değil, rejim muhaliflerini de kapsıyor (Stewart, 2017).

2015 yılının ortasında JMA liderlik bölünmesine uğradı ve Salauddin ile ona sadık savaşçılar, Kafkasya Emirliği’ne bağlılıklarını yineleyen daha küçük bir grup oluşturdu. Kafkas Emirliği’nin hiyerarşisi IŞİD’in etkisi ile oldukça değişti. Kafkas Emirliği ile IŞİD’in Kafkasya kolu birbirine karşı düşmanca bir şekilde var olmaya devam etmektedirler. İstanbul Atatürk Havalimanı saldırısının arkasındaki Ahmet Çatayev ise 1990’lardaki iki Çeçen-Rus savaşına katılmıştı ve IŞİD’a katılmak için Suriye’ye gitmeden önce zamanını Ukrayna ve Gürcistan’da geçirmişti. İstanbul saldırısı ile birlikte Dağıstanlı, Kırgız ve Özbek bombacılar, IŞİD bölgesi dışında da intihar saldırılarına başladılar.

Suriye ve Irak’taki Kafkas Lejyonu

Suriye’nin kuzeyindeki Arap El Ayn bölgesi 2014 yılında IŞİD kuşatması altında iken, IŞİD adına savaşanların başında Ömer Şişhani’nin (gerçek adı Tarkan Tayumurazoviç Batıraşvili) olduğu Çeçen güçleri bulunmakta idi. Aynı güçler Haziran 2014’te Musul’un alınmasına da katıldılar. Çeçenler, savaş tecrübeleri nedeni ile IŞİD’in şok birlikleri oldu; Rakka’da Suriye ordusunu yendiler, Musul’da Irak ordusunun şehirden kaçmasına neden oldular ve Suriye’nin kuzeyinde YPG/PKK ile savaştılar. Amerikalılar, Rus tecrübesini takip ederek Çeçenleri havadan avlayamacağını anlayınca şehir savaşlarına odaklandılar. Kafkas Emiri Ali Ebu Muhammed, IŞİD-El Kaide ve Jabhat El-Nusra arasında Batılılar karşı ortak bir cephe oluşturulması için aracılık ediyordu (Batchelor, 2014).

Suriye devlet başkanı Beşar Esat’ın isteği üzerine Suriye’ye gelen Rus kuvvetlerinin ilk hava operasyonlarının hedefleri bu savaşçılar oldu. Putin, anavatanından uzakta yeni bir Çeçen savaşı başlatmıştı. Çeçenleri başında olan Ömer Şişhani, 2016’da öldürüldü. Suriye’deki “Kafkasya lejyonu” Rusya’nın genel stratejisine uygun bir tercih ve çok boyutlu anlamlar içeriyordu. Rusya’nın Kuzey Kafkasya’dan Çeçen birlikleri ve İnguş komandoları getirmesi oldu. O zamana kadar Rus düzenli kuvvetleri ülke içinde daha çok hava taarruzlarını yönlendirme ve destek verme işlerinde kullanılıyordu. Hama’da topçu ve özel kuvvetleri ile Lazkiye’de askeri danışmanlar Suriye rejimine destek oluyordu. Çeçen ve İnguş Tugaylarının gelmesi Kremlin’in güç kullanımında stratejik bir kayma oldu. Eylül 2015’de aniden Suriye’ye giren Rusya, Aralık 2016’da Halep’in geri alınmasından sonra önemli bir dönemeç başlamıştı. Çıkış stratejisi gereği Suriye’deki Rus kuvvetlerinin azaltılması gerekiyordu. Rus askeri polisi büyük ölçüde Kuzey Kafkasya’daki Çeçen, İnguş ve diğerlerinden oluşturuldu (Saunders, 2017). Halep ve Şam’ın Sünni bölgelerinde düzeni sağlıyorlardı.

Putin, bol para akıttığı Kadirov’a bağlı Çeçen Taburlarını dış politikada da farklı amaçlar için kullanmaya başladı. Suriye’deki savaş için Müslüman Çeçenlerin kullanılması stratejisi akla geldi. Ruslar, terörle mücadele ettiklerini ve Müslümanlarla sorunlarının olmadıklarını söylediler. Putin, Kafkasya’daki Müslümanları böylesine bir sürece sokarak Suriye’nin Rusya Federasyonu’na olası yansımalarını önlemek istedi. Rusya, Çeçenleri topyekûn şeytanileştirmek yerine El Kaide ve IŞİD’e katılan Çeçenlere yanıt olarak müttefik Çeçenleri ‘barışı koruyan güç’ sıfatıyla sahaya sürdü (Taştekin, 2017). Daha sonra buna Halep ve Humus’ta ‘inşa eden güç’ etiketini ekledi. Çeçenlerin, Halep’in yeniden inşasında rol aldığı haberleri çıktı. Kadirov Vakfı, Halep’te 900 yıllık Emeviye Camii’nin restorasyonuna el attı. Putin’in Suriyelilerin arasına gönderdiği askerler Emeviye Camii’nde saf tutup namaz kılıyor.

Kafkas Emirliği'ne bağlı Kabardey-Balkarya ve Karaçay vilayetinden savaşçıların İdlib bölgesindeki Fua ve Kafraya köyleri yakınlarında Suriye rejimine karşı savaştıkları haberleri 2017'de basına yansıdı (Weiss, 2017). Özetle Rusya ve Suriye'deki ana gruplar yok oldu; 2017 yılından itibaren Suriye'de sadece iki küçük grup aktif durumdadır. Moskova'nın Kafkasyalı savaşçılarının Suriye'deki görevlerinin ilk safhası Mart 2017'de bitti ve dönüşlerinde Kadirov kendilerine ödülleri verdi. 19 Nisan 2017'de ise Kadirov yeni bir grubun Suriye'ye gönderileceğini açıkladı. İnguş Taburu ise Şam'daki muharip görevine devam ediyordu. Şimdiye kadar Çeçen ve İnguşların Suriye'deki görevleri sektörel kaldı ve gelecekte genişlemesi de beklenmiyor. Bu birlikler Moskova'nın bölgede etkisini artıracığı daha büyük stratejisinin bir parçası olmaya devam edecekler.

RUSYA'NIN KUZEY KAFKASYA STRATEJİLERİ

1990'lı yıllarda Kuzey Kafkasya

Rusya ilk askeri harekâtını 1994'de Çeçenistan'a yapmıştı. Moskova, bu operasyonda hem iç meşruiyet sorunu yaşadı hem de dış politikasına etkileri oldu. Arap dünyasının Rusya'nın Kuzey Kafkasya politikasına bugüne kadar ortak bir tepki çıkmadı. Arap ülkelerinden Kuzey Kafkasya'ya Rus ordusu ile savaşmak için binlerce gönüllü gitmiş olmasına rağmen, bölge ikinci Afganistan olmadı (Markedonov, 2012a). Çoğu Arap paralı asker, Çeçenistan ve Dağıstan dağlarına sadece savaşmak için gelmişti. Ruslar, doğu ve batı bölgeleri arasındaki bağlantıyı keserek Kuzey Kafkasya cumhuriyetlerinin askeri güçlerini birleştirmelerini engelleyebilmiştir. Ruslar, Dağıstanlaşmayı nasıl önleyeceklerini düşünmeye başladılar. Sadece asker ve polis ile çözüm bulunmayacağı düşünülerek sosyal ve ideolojik konular için çalışma yapıldı. Herhangi bir mezhebi öne çıkarmak yerine Rusya yanlısı, etnik politik kimliğin üstüne hitap eden eğitim ve kültür programları uygulandı (Markedonov, 2012b).

Putin, 1999 yılında başkan olduğunda, Çeçen sorununu çözmeye ve bölgeye düzen getirmeye söz vermiş ve terörle mücadele harekâtını başlatacağını ilan etmişti. Böylece İkinci Çeçen Savaşı başladı. Yeni başkanın prestiji ve popülerliği bu savaştaki başarısına bağlı idi. Zaferin anahtarı havuç ve sopa yöntemi ile birkaç etkili kabilenin Moskova tarafında çekilmesi oldu. İkinci Çeçen Savaşı'ndan sonra Rusya'da genel siyasi tansiyon düşmüştü ama bölge ile ilgili ciddi sorunların hiçbiri çözülmemişti. Kuzey Kafkasya cumhuriyetleri doğrudan Rusya'nın etkisi altında idi. Çeçenistan ve İnguşetya'nın bütçesi büyük ölçüde federal bütçeye bağlı idi. Büyük oranda işsizlik nedeni ile genç nesil bölge dışına gitmiş, bu da oralarda etnik gerilim yaratıyordu. Dahası artık bölge aşırı İslamcıların yatağı haline geliyordu. Çeçen savaşları Rus ordusunda 1.5 milyon savaş gazisi ve askerler arasında Çeçen sendromu² yaratmıştır. Birinci savaşta 5.500 Rus askeri çatışmalarda ölürken, 62 bin asker ordudan kaçtı. İkinci Çeçen Savaşı'nda ise 6 bin Rus askeri öldü. Ancak diğer Rus kaynakları bu rakamların gerçekte iki katı olduğunu iddia etmektedirler (Malashenko, 2011).

Önceki başkan Dokhar Dudayev zamanında müftü olan Ahmet Kadirov, yönetimin başına getirildi ve 2003'de Çeçen Cumhuriyeti başkanı yapıldı. Çeçenistan Savaşı resmen bitse de bölgeye istikrar gelmedi ve pek çok radikal ve aşırı grup Dağıstan, İnguşetya, Kabardino-Balkarya ve Çeçenistan'da faaliyetlerine devam ettiler. Ancak, 1990'lar ile kıyaslandığında bu olayların etkisi toplum ve siyaset üzerindeki etkisini birkaç nedenle kaybetmişti. Öncelikle Rus federal hükümeti önemli bir başarı elde etmişti. Kadirov hükümeti Moskova'ya sadıktı ve aşırı İslamcılara karşı şimdi kendi savaşını yapıyordu. Putin, Çeçen savaşını iç savaş haline getirmiş, Moskova-Çeçen savaşı şimdi Çeçen-Çeçen savaşına dönüşmüştü. Nitekim Ruslar, bu savaşın kendilerinin savaşları olmadığını söylemeye başladılar (Malashenko, 2011).

Rus Kuvvetleri Çeçenistan'da kontrolü 2000 yılında başkent Grozny'nin uzun süreli kuşatılmasından sonra sağladı. Konvansiyonel savaşın özellikle büyük şehirlerin kaybedilmesi Çeçen direnişçileri terör taktiklerine çevirdi ve böylece direnişin karakteri de değişti. 2002 Dubrovka Tiyatro ve 2004'de Beslan okul saldırıları böylece geldi. Ancak, Rusların etkili terörle mücadele taktikleri (önceki savaşçılar ile işbirliği, yüksek değerli hedeflere suikastlar ve saldırgan askeri operasyonlar) direnişi zayıflattı. O dönemden sonra özellikle 2006 yılında Şamil Basayev'in İnguşetya'da öldürülmesi ile birlikte Çeçenistan'da şiddet olayları azaldı. Çeçen savaşçılar Rusya içinde ve Kuzey Kafkasya'nın komşu cumhuriyetleri olan Dağıstan ve İnguşetya'da eylemlerine devam ettiler. Ruslar ise Çeçenleşme ya da diğer adı ile Ramazanlaştırma projesini başlattı. Çeçenistan'da olduğu gibi yerel yönetimler sadık yerel liderlere verildi. 2007'de bu projenin ilk uygulaması Çeçenistan'da Ramazan Kadırov'un cumhuriyet başkanı yapılması idi. 2010-2013 arasında Moskova metrosuna, Domodedovo havalanına ve Volgograd'ta ulaştırma sistemine yapılan saldırılar ise yerel hükümetin, polisin ve güvenlik yapılanmasının genişlemesini getirdi.

Rusların Terörle Mücadele Stratejisi

Ruslar terörle mücadelede büyük ölçüde seçici olmayan taktikler (topçu atışı, hava bombardımanı, kordon ve arama operasyonları vb.), daha az ölçüde seçici taktikler (tutuklamalar, suikastlar, adam kaçırmalar) kullanmaktadır (Toft ve Zhukov, 2013, s. 21). FSB, El-Hattab'ı 2002'de zehirli mektupla, 2006'da, Basayev'i patlayıcı kullanarak öldürdü. 2005'de Aslan Meşhadov, 2006'da ise Abdülhalim Sadullayev ateşli silahla öldürülmüştü. Aslan Meşhadov, 8 Mart 2005'de FSB'ye bağlı Alfa Grubu tarafından Grozny'nin 15 km. kuzeyinde Tolstoy-Yurt köyüne düzenlenen bir operasyonda öldürüldü. Meşhadov, bir evin üstündeki korunakta gizleniyordu. Onu öldüren kişi Ruslar tarafından satın alınan öz yeğeni Hacımuratov idi (Chanturiya, 2017). Meşhadov'un halefi Abdülhalim Sadulayev ise bir yıl sonra silahlı çatışmada öldürüldü.

Rusya'da terörle mücadelenin yasal çerçevesi Şubat 2006'da; FSB Direktörü'ne bağlı ve İçişleri Bakanlığı tarafından desteklenen Ulusal Anti-Terörizm Komitesi'nin kurulması ile oluşturuldu. 2005-2015 arasında Rusların Kuzey Kafkasya'da terörle mücadele politikası temel olarak iki şeye dayanmıştı. Bir yandan Rusya bölgeye sadık yerel yöneticiler atamakta ve onlara en üst düzey askeri destek sağlanmakta diğer yandan onların kendi cumhuriyetini yönetmesi için milyonlarca ruble finans sağlayarak, direnişçiler ve işbirlikçilerinin halktan kopması hedeflenmektedir. Bu strateji, silahlı çatışmaların sayısını azaltmakla birlikte, bölgede tamamen dokunulmazlık içinde olan siyasi elit ve güvenlik güçlerinin yolsuzluklarına neden olmaktadır. Bu etkisiz, yozlaşmış kurumlar, polisin zalimliği ve hukukun üstünlüğünün kaybolması ile birlikte, terör üslerinin yeni eleman bulmasının devam etmesine yol açmaktadır (Kashin, 2016).

2015 sonuna gelindiğinde Rus yönetiminin terörle mücadelede üç zorluğu vardı; Ortadoğu'ya gönderilen savaşçıların geri dönmesini önlemek, Kuzey Kafkasya'daki IŞİD'i yok etmek ve son olarak Kafkasya Emirliği'ni tamamen yok etmek. Bu nedenle, Rusya yeni bir stratejiye geçti; problemlerin sosyal ve siyasi köklerine inmek yerine, daha fazla öldürmeye odaklandı.

Kafkasya'dan Suriye'ye gidip IŞİD ve El Nusra tarafında savaşan savaşçılar geri dönmeye başladılar. Bunların bir kısmı hapse kondu, bir kısmı ise polis gözetiminde tutuluyor. IŞİD tarafından eğitilen bu kişiler, önemli bir şiddet potansiyeli oluşturuyor. Dağıstan Cumhuriyeti hükümeti eski içişleri bakanı Eduard Urazayev, Dağıstan'daki yoksulluk ve işsizliğin İslamcılarını işini kolaylaştırdığını, yüksek seviyede yolsuzluk ve kötü sosyo-ekonomik durumun onlara olan sempatiyi artırdığını söyledi (Molayev, 2015). Putin, Rusya ve diğer eski Sovyet Cumhuriyetlerinden IŞİD'a katılanların miktarını 5-7 bin olarak açıklamıştı.

SONUÇ YERİNE: KUZEY KAFKASYA'YA İLİŞKİN DEĞERLENDİRME

Kuzey Kafkasya'nın Çalınmış Savaşları

2007 yılında Doku Umarov, örgütü İçkerya Cumhuriyeti'nden İslamcı Kafkasya Emirliği'ne çevirdi. Böylece Çeçen direnişinde bölünme başladı. İçkerya Cumhuriyeti, sürgündeki Ahmed Zakayev liderliğinde devam ederken, iki taraf birbirini suçlamaya başladı. Ahmed Zakayev'e göre Kafkas Emirliği, Rus özel kuvvetlerinin projesi idi (Chanturiya, 2017). Ruslar tarafından Çeçen liderlerin öldürülmesi bir zafer illüzyonu yarattı ve Çeçenler sadece bölünmedi, dönem olanlar Rusların sevgilisi oldular. Rusya, geleneksel İslam'ı desteklerken Selefi ve Vahabi kökenli aşırılarla mücadele halinde olduğu görüntüsü veriyor. Kuzey Kafkasya'da son üç yılda Rus güvenlik güçlerinin yaptığı operasyonlarla direnişçiler büyük darbe yedi ve 15 yıldır genellikle sakin bir güvenlik ortamı var (Youngman, 2016). Kuzey Kafkasya, son on yılda milliyetçi bağımsızlık mücadelelerinden güçlü İslamcı akımların düşük yoğunluklu savaş alanına dönüştü. Silahlı direnişin çökmesine neden olan ne geleneksel liderlerin (Aslan Meşhadov, Abdül Halim Sadulaev vd.) ne de Hattab, Ebu e-l Walid, Ebu el-Saif gibi cihatçıların ortaya çıkışı idi. Çöküşü hazırlayan komutadan ziyade yerelin doğasında saklıydı. Cihat şiddeti döngüsünü besleyen devlet baskısı, kolluk güçlerinin yetersizliği ve bürokratik yozlaşma oldu. Ancak, bütün bunlara yaşanırken 2010-2011 yılları arasında saldırılar zirve yapabildi. Çünkü Kuzey Kafkasya'da direnişi bekleyen sosyal rahatsızlıklar devam ediyor ve bu ortam radikalleşmeyi besliyor (Campana ve Ratelle, 2014). Moskova, bir yandan geleneksel olmayan bu İslam'ı baskı altına almaya çalışırken, sadece caydırma ve yok etmeye yönelik politikalar ayaklanmanın tekrar hızla büyüme potansiyelini devam ettiriyor.

Kuzey Kafkasya'da para ile satın alınmış sadık liderler üzerinden Çeçenleştirme politikası uygulanıyordu. Rusya'nın yolsuzluğa gömülmüş, kanun tanımayan bu liderlerinin yönetimleri karşısında İslamcı ve cihatçı akımlar güçlendi (Torbakov, 1970). Kuzey Kafkasya'nın bağımsızlık hareketleri kendi içinde yaratılan bölünmelerle önce sanki etnik grubun kendi içinde bir çatışmaya dönüştürüldü daha sonra Moskova yanlısı olmayanlar içinde yeniden bir kırılma ile radikal İslamcı şemsiyesi ile direniş bir kez daha şeytanlaştırıldı. Böylece bağımsızlık mücadeleleri yerel ve uluslararası kamuoyunun gözünde başka bir şeye dönüştürülerek, halkın bağımsızlık hayali çalındı.

Batı yakasında ise Kuzey Kafkasya'ya ilişkin farklı bir hikâye var. 1990'larda yaşanan Kuzey Kafkasya'daki acımasız Rus katliamları Avrupa sınırlarına yakın olmasına ve Ruslar içinde bile şok yaratmasına rağmen uluslararası kamuoyu ses çıkarmamıştı. Avrupa'ya göre Boris Yeltsin Batı'nın dostu idi ve ölenler de Müslüman'dı. Rusya'nın bu dokunulmazlığı 1999'daki İkinci Rus-Çeçen Savaşı'nda da devam etti (Kashin, 2016). Grozny kan gölüne dönerken, uluslararası toplumdan gene ses çıkmadı. Bu dönemde Yeltsin'in koltuğunu bıraktığı Putin de Batının ortağı olmaya devam etti. 11 Eylül 2001 saldırıları sonrası ABD'nin terörle mücadelesi Rusya'nın işini daha da kolaylaştırdı. Pakistan üzerinden Afganistan'a ikmal yapmakta zorlanan ABD, Kafkasya üzerinden hava yolu ile lojistik sağlamak, bölgedeki hava üslerini kullanmak için Rusya'dan yardım istemişti. Ruslar da bu yardımı karşılıksız vermediler. O tarihten sonra ABD, Afganistan ve Orta Doğu'da terörle savaşa başlarken, Ruslar da kendi içleri ve çevresinde yaptıkları kötü işler için Batının eleştirisi ve gözetiminden muaf tutuldular (Friedman, 2014, s. 77). Bu işbirliğinden Çin de payını aldı ve böylece Çeçenistan'dan Afganistan'a oradan Doğu Türkistan (Uygur) bölgesine uzanan birbirinin teröristine destek olmama ve karşılıklı işbirliği anlaşması gizlice yürürlüğe girdi. O yıllardan beri sonra kimse Rusya ve Çin'e 'dur' ya da 'hayır' demedi. Bu durum önce Batının Kosova'yı tanıması ve 2008'de Rusya-Gürcistan Savaşı

ile değişmeye başladı. Haziran 2010'da ABD, Kafkasya Emiri Doku Umarov'u uluslararası terörist listesine koydu.

Kuzey Kafkasya'nın çeşitli yerlerinde on yıldır çeşitli direniş hareketleri devam ediyor. ABD ve Rusya bunları cihatçı şebekeler olarak tanımlayıp, bunlara karşı işbirliği yapıyorlar ve medyada çok fazla yer vermiyorlar. İlginç olan Kuzey Kafkasya'da anti- Amerikancılığın yaygın olmasıdır. Bunun iki temel nedeni var. Öncelikle Kuzey Kafkasya, uluslararası izolasyon içinde, bölgede yabancı yatırım veya bir Batılı kurum yoktur. Bölgenin Müslüman dünyası ile bile teması çok azdır. Bölgenin kapıları mühürlenmiş gibi ve içeridekilerin Soğuk Savaş hikâyelerinden başka bir bilgiye ulaşmaları çok zordur. ABD Dış İlişkiler Konseyi (CFR) düşünce merkezine göre; Başta Putin olmak üzere Rus yetkililer sık sık Çeçenistan'daki olaylara uluslararası teröristler ve Bin Ladin bağlantıları şeklinde atıf yaparak Rusya'nın Çeçen isyancılara karşı yaptığı askeri harekâta Batının sempati göstermesini bekliyorlardı. 2014'de Rusya'nın Ukrayna müdahalesi ve ardından Kırım'ı ilhakı Batı-Rus ilişkilerinde keskin bir viraj oldu. Rusya'nın Ekim 2015'de Suriye müdahalesi ile Batı ile ilişkileri daha da bıçak sırtında yürümeye başladı. Batının anlamak istemediği Rusya'nın saldırgan politikasının Ukrayna ve Suriye'de değil 20 yıl önce Çeçenistan'da başladığıdır.

Ruslar artık Kuzey Kafkasyalıları özgürlük savaşçısı değil, uluslararası terörist yapmıştır. Moskova'nın amacı isyanları baskı altına almak için sorgusuz meşruiyet almaktır. Aynı nedenlerle Orta Asya rejimleri de siyasi muhalif olan herhangi bir kişiyi İslamcı ya da İslamcı terörist olarak damgalamaktadır. Orta Asya'da halen hapislerde olan binlerce kişi laik rejimi değiştirmek için İslamcı gruplara üye olmakla suçlanmıştır. Orta Asya ve Rus elitleri uzun zamandır Siyasal İslam veya İslami köktencilik ile militan İslam veya terörizm arasında ayırım yapmaktan vazgeçmiştir (Souleimanov ve Slovmir, 2007). Bu önyargılı tutum Çeçenistan'da ve sınırlı ölçüde Fergana Vadisi'nde çok daha kuvvetli grupların doğmasına gerekli ortamı hazırlamaktadır (Souleimanov, 2007). Hem Orta Asya hem de Kuzey Kafkasya, kısa ve orta vadede çeşitli radikal akımların gelişmesi için oldukça verimli bir zemine sahiptir. Artan gerginlik Rusya'nın Tataristan, Urallar, Uzak Doğu ve Orta Asya'daki Müslümanların yaşadığı bölgelerde yeni saldırılara yol açabilir.

Kuzey Kafkasya İçin Gelecek

Kuzey Kafkasya'da ulusal sınırlar ve topraklar üzerinde hak iddiaları, sorunlar ve çatışmalar yaratacak niteliktedir. Kökenleri 1930'lara kadar bu iddialar bu bölgede yaşayan toplulukları birbirine düşürmekte, istikrarsızlığı artırmaktadır. Farklı etnik grupların ulusal sınıra bağlı olarak birleştirilmesi (Kabardey-Balkar, Karaçay-Çerkes) ya da bir halkın (örneğin Lezgilerin) veya etnik olarak birbirleriyle ilgili grupların birbirlerinden ayrılması (örneğin Balkarlar ve Karaçaylar bir yanda, Kabardaylar, Çerkezler, Adigeler diğer yanda) Kuzey Kafkasya'da egemen cumhuriyetlerin kurulmasını mümkün kılmamaktadır. Özellikle 1944 yılında sürgün edilmiş ve baskı altına alınmış bastırılmış halkların rehabilitasyonunu sağlayacak, bu toplulukların diğer topluluklarla arasında diyalogu sağlayacak herhangi bir mekanizmanın yokluğu sorunlar çözümünü zorlaştırmaktadır. Bölgede askeri güçlerin yaygın biçimde kullanıma sokulması ve birliklerin sayısının giderek artması yanında ve bu askeri kuvvetlerin kendi halkları tarafından kendilerine güvenilmeyen liderler için destek olarak kullanılması diğer bir önemli sorundur. Kuzey Kafkasya, Rusya'nın gittikçe uğraşmakta zorlandığı en ciddi güvenlik problemidir.

Son 20 yılda acımasız ve kirli bir savaş ortamında yaşanan ideolojik dönüşüm Rusya karşıtı direniş hareketini El Kaide ile paralel bir çizgiye taşıdı. Sufi geleneğine meydan okuyan yeni Selefilik ve güvenlik güçlerinin dindarları terörize eden yöntemleri Kafkasya Emirliği'nin

militan devşirmesini kolaylaştırdı. Küresel düzeyde nükseden El Kaide-IŞİD rekabetine benzer bir durumun Kafkasya Emirliği ile IŞİD'e biat edenler arasında yaşanması hatta bunun Suriye'deki gibi çatışmaya dönüşmesi mümkün görülüyor. Böylesi bir ayrışma Suriye cephesindeki Kafkasyalılar arasında da görüldü. İki kanlı savaş ve Ramazan Kadırov'un aşırı otoriter rejimin kurulmasından sonra Kremlin, Çeçenistan'ın artık pasifize edildiğini düşünüyor. Ancak, 300 yıllık direniş sonrası Rusya'ya yönelik direnişin bitmeyeceğinden kimsenin şüphesi yok. Savaş bitmiş gibi gözükse de Ruslar, Çeçenistan'da büyük bir askeri güç bulundurmaya devam ediyorlar (Zürcher, 2007). Geçmiş 200-300 yıl içinde Rusya ve Çeçenler arasındaki ilişkiler hemen hemen aynı trendleri izledi. Önce iki taraftan da onbinlerce insan hayatını kaybetti sonra geçici bir barış geldi. Bu barış önceki savaşçıların çocukları ve torunları büyüyene kadar devam etti.

Üçüncü bir savaş kaçınılmaz. Belli olmayan sadece ne zaman başlayacağı yani Çeçen tarafında savaş için yeni bir nesil bekleniyor (Chanturiya, 2017). Çeçen ve Rus otoriteler bunun farkındadır ve bu yüzden eğitimde genç nesillerin moral değerleri değiştirilmeye çalışılsa da gençler ve aileleri buna izin vermiyorlar. Bugünkü Kuzey Kafkas Cumhuriyeti liderleri Rusya'ya bağlılık yemini etmeye devam etseler de kirli savaşlarda ölenlerin hatıralarını halkın kalbinden silemezler ve çocukları da böyle yapmaya devam edecektir. Son yıllarda Rusya'daki terör olaylarında azalma görülse de 2014 endeksine (University of Maryland, 2014) göre dünyada en yüksek terör olayları sıralamasında 11. sıradadır. Artan ekonomik sıkıntılar yanında Irak ve Suriye'den dönecek savaşçıların terörü artırma potansiyeli taşımaktadır. Türkiye'nin Rusya ile yakınlaşmasının Kuzey ve Güney Kafkasya'da yansımaları olacaktır. Bölgedeki çatışmaların yeniden başlamasına hazırlıklı olunmalıdır.

¹ Dört bölge; Merkez bölge (başkent Makhaçkala ve çevresi), Dağlık bölge (Untsukul, Gimry, Balakhani vb.), Kuzey bölge (Khasavyurt, Kızılyurt ve Babayurt), Güney sektör (Derbend ve Tabasaran grupları).

² Askerliği bittikten sonra ailesi ve çevresine saldırgan davranışlar içinde bulunmak.

KAYNAKÇA

- Batchelor, J. (2014). Chechens Lead Way in ISIL War for Dominance. America. Al Jazeera.
- Brown, A. (2014). The Caucasus Emirate: Russia's Homegrown Terrorists. The Journal on Terrorism and Security Analysis, Spring 2014.
- Campana, A. ve Ratelle, J. F. (2014). A Political Sociology Approach to the Diffusion of Conflict from Chechnya to Dagestan and Ingushetia, Studies in Conflict & Terrorism. 37 (2), 115–134.
- Chanturiya, K. (2017). A third Chechen War is Inevitable. The Only Question is When, Oc-media.org.
- Chenciner, R. (1997). Daghestan: Tradition & Survival. Richmond: Curzon Press.
- Euronews. (2017). Moscow Targets Chechen fighters in Syria.
- Friedman, G. (2014). Amerika'nın Gizli Savaş. İstanbul: Pegasus Yayınları.
- Fuller, L. (2014). Avar Theologian Named To Succeed Umarov As Insurgency Leader, Web Log Post, Radio Free Europe / Radio Liberty - Caucasus Report.
- Gammer, M. (2008). Ethno-Nationalism, Islam and the State in the Caucasus. London: Routledge.
- Guillory, S. (2014). Why the Terrorists Chose Volgograd, nextcity.org.
- Hahn, G. M. (2012). The Caucasus Emirate Jihadists: The Security and Strategic Implications, Russia's Homegrown Insurgency, Carlisle: Strategic Studies Institute of the US Army War College.
- Henkin, Y. (2006). From Tactical Terrorism to Holy War: The Evolution of Chechen Terrorism, 1995-2004, Central Asian Survey, 25.1-2
- ICG: International Crisis Group. (2016). The North Caucasus Insurgency and Syria: An Exported Jihad? Brussels: International Crisis Group, Europe Report No. 238.
- Kantarıcı, H. (2006). Kısaçtaki Bölge Kafkasya. İstanbul: IQ Yayınları.
- Karny, Y. (2000). Highlanders: A Journey to the Caucasus in Quest of Memory. New York: Farrar, Straus & Giroux.
- Kashin, O. (2016). Russia's Intervention in Syria Could Have Been Stopped 20 Years Ago. The Guardian.
- Korb, L. J. Ve Priya M. (2016). Russia's Avoiding Its ISIS Problems, Not Solving Them. National Interest.

- Lawrence, A. F. (2014). Dagestan: New Epicenter of Muslim Terrorism in Russia. Gatestone Institution.
- Malashenko, A. (2011). What the North Caucasus Means to Russia, ifri Russia/NIS Center.
- Margus, K. (2001). The Red Book of the Peoples of the Russian Empire. Tallinn: NGO Red Book.
- Markedonov, S. (2012a). Russia in the Islamic World, CSIS.
- Markedonov, S. (2012b). A New Terrorist Battleground, CSIS.
- Molayev, A. (2015). Vladimir Isachenkov, Islamic State on Recruitment Spree in Russia's North Caucasus. Associated Press
- Önder, A. T. (2007). Türkiye'nin Etnik Yapısı, 15. Baskı. Fark Yayınları.
- Pape, R. A. ve Feldman, J. K. (2012). Cutting the Fuse: The Explosion of Global Suicide Terrorism and How to Stop It, Chicago: University of Chicago Press.
- Rabil, R. G. (2017). The Syria Crisis Has Evolved into an International Power Struggle. National Interest.
- Ratelle, J. F. (2017). The North Caucasus Insurgency: a Potential Spillover into the Russian Federation? in Michael Cecire, Caucasus Analytical Digest, No.93, Washington D.C.
- Saunders, P. (2017). Sergey Lavrov, The Interview. National Interest.
- Saydam, A. (1997). Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Souleimanov, E. (2007). An Endless War: The Russian-Chechen Conflict in Perspective. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Souleimanov, E. ve Slavomir, H. (2007). Islam, Islamism, and Terrorism in the Caucasus and Central Asia: A Critical Assessment, in Ursel Schlichting (Hrsg), OSCE Yearbook 2006, (Hamburg, 2007), 271-287.
- Stewart, S. (2017). Dirty Work of Russian Assassins. Stratfor.
- Swift, C. (2010). Fragmentation in the North Caucasus Insurgency, Combating Terrorism Center at West Point RSS, <http://www.ctc.usma.edu/posts/fragmentation-in-the-northcaucasus-insurgency>
- Taştekin, F. (2017). Suriye'deki Kafkasya Lejyonu: Kadirov'dan Ötesi. Duvar Gazetesi.
- Ter, M. (2015). The Caucasus Emirate, The Other Russian Front, CIDOB.
- Toft, M. D. Ve Zhukov, Y. M. (2013). Islamists and Nationalists: Rebel Motivation and Counterinsurgency in Russia's North Caucasus, Harvard University.
- Torbakov, I. (1970). War on Terrorism in the Caucasus: Russia Breeds Jihadists, North Caucasus Weekly. Volume: 6, Issue: 42.
- University of Maryland. (2014). University of Maryland's Global Terrorism Index-2014.
- Weiss, C. (2017). Causasus Emirate Branch Highlights Fighters in Syria, Long War Journal.org.
- Williams, B. G. (2008). Allah's Foot Soldiers. An Assessment of the Role of Foreign Fighters and Al-Qaeda in the Chechen Insurgency. in M. Gammer (ed) Ethno-Nationalism, Islam and the State in the Caucasus: Post-Soviet Disorder. London: Routledge.
- Wixman, R. (1980). "Language Aspects of Ethnic Patterns and Processes in the North Caucasus". Department of Geography, Research Paper No. 191. Chicago: University of Chicago.
- Yıldız, M. (2006). Dünden Bugüne Kafkasya. İstanbul: Yitik Hazine Yayınları.
- Yıldız, Y. G. (1998). "Kafkas Toplumlarının Siyasi ve Ekonomik Yapıları". Harp Akademileri Komutanlığı, Kafkaslar, Orta Doğu ve Avrasya Perspektifinde Türkiye'nin Önemi Sempozyumu. İstanbul, 28-29 Nisan 1998.
- Youngman, M. (2016). Between Caucasus and Caliphate: the Splintering of the North Caucasus Insurgency. Caucasus Survey, 4(3), 194-217.
- Zürcher, C. (2007). The Post-Soviet Wars: Rebellion, Ethnic Conflict, and Nationhood in the Caucasus. New York: New York University Press.

ZORUNLU TÜRK-YUNAN NÜFUS MÜBADELESİNİN ETKİLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Ö. Senan Arslanerⁱ

ÖZ

Gelibolu'nun fethi ile başlayıp, Edirne'nin alınması sonrası Osmanlı Devleti, Balkan yarımadasında ilerlemeye başlamış ve hoşgörü, adalet ve eğitim, dil, din, vicdan hürriyetine gösterilen özen ile buradaki tüm topluluklar huzur, barış ve kardeşlik içinde beş yüz yılı aşkın süre Osmanlı idaresinde yaşamıştır. 1789 Fransız Devrimi'yle yayılan ulusçuluk, Balkanları da sarmış, çağa ayak uyduramayan Osmanlı İmparatorluğu'nda da ayaklanmalar başlamış ve yeni ulus-devletler kurulmuştur. Bunların egemenlik alanlarını genişletmek istemeleri ile başlayan savaşlar sonucu, birbiri ardına yapılan antlaşmalar neticesinde bölgede yaşayan Türkler, yeni ulus-devletler içinde, artık azınlık haline gelmiştir. Yüzyıllarca Osmanlı Devleti ve Osmanlı İmparatorluğu altında herhangi bir asimilasyona uğramamış halkların oluşturduğu bu devletler ise Türklere baskı, zulüm ve eziyet yapmaya başlamıştır. Bu çalışmanın amacı, yeni devletlerin kurulmasıyla başlayan sürecin zorunlu Türk-Yunan nüfus mübadelesine nasıl geldiğini incelemektir. Bu konuyla ilgili kaynaklar taraması sonucu elde edilen bulgular doğrultusunda zorunlu göçün günümüze yönelik etkileri değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Türk-Yunan nüfus mübadelesi, mübadele, göçmenler, Türkiye, Yunanistan

AN EVALUATION ON THE EFFECTS OF THE COMPULSORY TURKISH-GREEK POPULATION EXCHANGE

ABSTRACT

Beginning with the conquest of Gallipoli and after the capture of Edirne, the Ottoman Empire started to advance in the Balkan peninsula. With the care shown to tolerance, justice and education, freedom of language, religion and conscience, all communities here lived in peace and brotherhood for more than five hundred years. Nationalism, which spread with the 1789 French Revolution, also swept the Balkans, uprisings began in the Ottoman Empire, which could not keep up with the times, and new nation-states were established. As a result of the wars that started with their desire to expand their sovereignty, and as a result of treaties made one after another, the Turks living in the region became a minority within the new nation-states. These states, which were formed by peoples who had not been assimilated for centuries under the Ottoman Empire, started to oppress the Turks. This study examines how the process that began with the establishment of new states came to the compulsory Turkish-Greek population exchange. In line with the findings obtained from the literature review on this subject, the effects of forced migration on the present were evaluated.

Keywords: Turkish-Greek population exchange, population exchange, immigrants, Turkey, Greece

GİRİŞ

Balkanlarda, 1789 tarihli Fransız Devrimi'nden sonra ortaya çıkan Milliyetçilik akımları ile etkilenen azınlıkların, ayaklanmaları ve ayrılıkçı faaliyetler ile birer ulus olma çabasına

ⁱ Bağımsız araştırmacı, İstanbul-TÜRKİYE

ORCID: [0000-0001-7141-7047](https://orcid.org/0000-0001-7141-7047). E-posta: senan.arslaner@gmail.com

Gönderim (Submission): 13.09.2017

Kabul (Acceptance): 15.12.2017

girmeleri sonucunda hepsi birer ulus-devlet olmuştu. Bu yeni ulus-devletleri toprak egemenliğini sağlama almak, ülke nüfus yapısını homojenleştirmek için ilk önce kendi sınırları içinde yaşayan Müslüman Türklere baskı yaparak göçe zorlamıştır (Arı, 1995, s. 15).

Osmanlı İmparatorluğu'nun yaklaşık beş yüz elli yıl hüküm sürdüğü topraklarda, kaç nesildir o bölgelerde yaşayan Türkler artık vatanını terk etmeye zorlanıyor ve Anadolu'ya göç etmek mecburiyetinde kalıyorlardı. Türk-Yunan savaşı sonrası da bu durum devam etti. Savaşın koşulları ile yaşanan yoğun Rum göçü ile birlikte bu durumu artık uluslararası hukuka uygun bir zemine oturtmak ve bu süreci tamamlamak gerekiyordu. Lozan Barış Konferansı, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) hükümeti ve Batılı devletler arasında Türk Kurtuluş Savaşı ile başlayıp Türk ulusunun zaferi ile sonuçlanan, savaş ortamına son vermek için düzenlenmişti. Bu konferansta devlet sınırları belirleneceği gibi ekonomik, siyasal ve hukuksal sorunların da çözümlenmesi gerekiyordu. Lozan Barış görüşmelerinde özellikle göç sorununun yasal bir zemin ile çözümlenmesi çok önemliydi. Sorunların büyük ve çok taraflı olması açısından uluslararası bir barış konferansında ortaya konması önemli bir kolaylık sağlamıştır (Arı, 1995, s. 16).

Bu çalışmada Lozan Barış Konferansı sonucu yaşama geçirilen Türk-Yunan zorunlu nüfus mübadelesi, nedenleri, uygulanma biçimi ve mübadelenin günümüze etkileri incelenecektir.

NEDEN MÜBADELE?

Türk-Yunan nüfus mübadelesi Lozan Konferansı'nda ilk olarak 1 Aralık 1922 tarihinde gündeme getirilmiştir. Lozan'a gönderilen Türk heyeti içinde görev alan ancak daha sonra yeni Türk devletinin lider kadrosuna muhalefet eden Rıza Nur, bu konunun gündeme getirilmesini bir sürpriz olarak nitelmiştir. Gündemde savaş esirleri konusu bulunmaktayken Müttetikler tarafından bu konunun görüşmeye açılması, Türk heyeti tarafından büyük bir memnuniyetle karşılanmıştır.

Milletler Cemiyeti tarafından görevlendirilen Dr. Fridtjof Nansen Konferans başlamadan önce Birinci Dünya Savaşında yerini yurdunu bırakıp yeni bölgelere sığınmak zorunda kalan göçmenlerin durumunu incelemek için Türkiye ve Yunanistan'da, ekim ayında bir dizi görüşmelerde bulunmuştur. Dr. Nansen her iki devlet temsilcileri ile yaptığı görüşmelerde ilerlemeler sağladığını ve hem Türk tarafı hem de Yunan tarafı mübadeleyi uygun bulduklarını çeşitli defalar paylaştığını dört büyük devlete bildirmiştir. Etnik yer değiştirmelerin meydana getirdiği ekonomik sorunlara çözüm bulunması ve halkın iç içe geçmişlikten kurtarılmasının bölgede kalıcı bir barış ortamı sağlayacağı, bunun da iki devletin yararına olacağı gibi Avrupa'nın barışı açısından da çok büyük fayda sağlayacağı düşünülmekteydi. Nüfus Mübadelesi, insanların yeni bir ülkeye taşınmaları için, sınıflandırılmaları, arkada bırakacakları kişisel mal ve mülklerin kaydedilmesi, değerlendirilmesi ve tasfiyesi, bu malların tazmin edilmesi gibi son derece ağır ve zor bir çalışmayı kapsamaktadır. Her nüfus mübadelesinin, mübadeleye tabi tutulacaklar açısından büyük acılara ve fedakârlıklara yol açacağı da bilinmektedir. Dr. Nansen buna rağmen nüfus mübadelesinin yapılmaması durumunda ileride ortaya çıkacak sonuçların mübadeleden çok daha ağır olacağı görüşündedir (Keskin, 2003, ss. 765-766).

Dr. Nansen'in, yerinde incelemeleri ve her iki devlet yetkilileri ile yaptığı görüşmelerin sonunda hazırladığı raporu Konferansta okundu. Raporun içeriği, ekonomik şartların son derece kötü olduğu, savaştan kaçan bir milyondan fazla insanın yerini, yurdunu bırakarak güvenli gördükleri başka bölgelere sığındığını ve bu duruma acil bir çözüm bulunmazsa her iki ülke

açısından ekonomik sonuçların tam bir felaket olacağını anlatıyordu. İçinde bulunulan durumun örnekleme dahi raporda sunulmuştu.

Trakya'da savaştan kaçan Rumlar verimli topraklarını bırakarak Yunanistan'a sığınmıştı. Topraklar bakımsız ve sahihsiz kalmıştı. Oysaki Batı Trakya'da yaşayan ve bu toprakları işletebilecek bir Türk-Müslüman nüfus bulunmaktaydı. Bu nüfus Trakya'ya getirilirse ve onlardan boşalan yerlere Yunanistan'a sığınan tarım ile uğraşan sığınmacılar yerleştirilirse her ülke içinde büyük bir kazanç elde edilecekti.

Türkiye açısından, yıllardan beri Rumlar tarafından işlenen bakımlı ve verimli toprakları Müslüman Türkler işlemeye başlayacak, hem ülke ekonomisine fayda sağlayacak hem de bugün olmasa bile ileride çıkacak sığınmacı problemini başlamadan bitirecekti. Yunanistan açısından ise, sığınmacı olarak gelen kendi soydaşları yıllarca tarım ile uğraştığı için bu insanları nereye yerleştireceğim diye düşünmeyecek, Türklerden boşalan yerlere yerleştirecek ve bu bölgeyi de onların uzmanlık alanı olan tarıma açmış olacak, hem onların bilgi birikimlerinden yararlanıp ekonomiye kazandıracak, hem de onların devlet üzerindeki yükünden kurtulacaktı. Gündemde bulunmadığı halde böyle bir konunun gündeme alınması karşısında Türk ve Yunan delegelerin bu önerilere yaklaşımı farklı oldu.

Türk tarafı İstanbul'daki Rumları mübadele içinde tutmak ama Batı Trakya Türklerini yerlerinde tutma isteğinde bulunurken Yunan tarafı ise mübadelenin isteğe bağlı olmasını belirtiyordu. Mübadele konusu hakkında, İsmet Paşa ve Venizelos'un önerisi ile bir Türk, bir Yunan ve bir bağımsız üyenin yer alacağı alt komisyon oluşturulup çalışmalar yapmasına karar verildi. Alt komisyon, İtalyan delege Başkanlığında 2 Aralık 1922 tarihinde çalışmalarına başladı.

İsmet Paşa başkanlığındaki Türk delegasyonu komisyondan (1) Mübadele de Batı Trakya Türklerinin ayrı tutulması, (2) İstanbul'daki tüm Rumların da değişime tabi olması, (3) İstanbul'daki Rum Patrikhanesinin kaldırılması isteklerinde bulundu. Amerikan, İngiliz ve Yunan delegeleri bu istekleri kabul etmedi. Yaşanan tartışmalardan sonra her iki tarafında kabul ettiği konularda mutabık kalındı. Buna göre "etabli" (*établis*) kelimesi ile nitelenen İstanbul'daki Rumların kalması, ailesi Yunanistan'a göç etmiş Anadolu'da bulunan Rum erkeklerin ailelerin yanına gönderilmesi ve zorunlu değişimin Mayıs 1923 tarihinden başlayarak uygulanması, taraflarca kabul edilmiştir. Çalışmaların neticesinde, değişime uğrayacak olan nüfusun sahip olduğu mülklerin de ayrı bir komisyon kurularak görüşülmesine karar verilmiştir. 30 Ocak 1923 tarihinde Türk-Yunan Mübadele Sözleşmesi ve Protokolü, Türk tarafını temsilen İsmet Paşa, Rıza Nur Bey ve Hasan Bey, Yunan tarafını temsilen ise E. K. Venizelos ve D. Caclamenos tarafından imzalanarak yürürlüğe girmiştir (Arı, 1995, ss. 16-18).

MÜBADELENİN UYGULAMASI

Lozan Antlaşması ile nüfus mübadelesinin gözetim ve denetimi Milletler Cemiyeti'ne devrediliyordu. Nüfus Mübadele Sözleşmesi ile kurulan Karma Komisyon'da zorunlu mübadele ile göç edecek olan her iki ülke halkının taşınmasından sorumluydu (Arnold ve Bizouras, 2016, s. 100).

İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Curzon 1923 yılında mübadelenin uygulamasını şu sözlerle ifade etmiştir: "Kanımca, bir nüfus mübadelesi ne kadar iyi yürütülürse yürütülsün, iki ülkeden mübadeleye dâhil olan çok sayıda kişi için büyük zorlukları, belki büyük bir fakirleşmeyi beraberinde getirecektir. Ama ne var ki bu zorluklar ne kadar büyük olursa olsun, aynı

insanların hiçbir şey yapılmaması durumunda yaşayacağı zorluklardan daha azdır” (Barutçiski, 2005, ss. 36-37).

Türk-Yunan nüfus mübadelesinin Lozan’da yapılan sözleşmeye göre 1 Mayıs 1923 tarihinde başlaması gerekiyordu. Ancak Lozan barış Antlaşması, temmuz ayında imzalandı. Mübadele çalışmaları ve uygulamaları için belirlenen komisyon ilk toplantısını ancak ekim ayında yapabildi. Bu nedenle, her iki hükümet de komisyonun çalışmalarını rahat yapabilmesi için ilk mübadelenin Mayıs 1924’e ertelenmesine karar verdi (Temel, 2014, s. 80).

Karma Komisyon tarafından göçe karar verilen insanların sayıları Tablo 1 ve 2’de verilmiştir.

Tablo 1. Karma Komisyon Tarafından Nakledilmesine Karar Verilen Türk Göçmenler (Temel, 2014, s. 85).

	1923	1924	1925	Toplam
Selanik Alt komisyonu	18.044	91.533	-	109.577
Kandıye Alt Komisyonu	3.788	10.009	-	13.797
Hanya Alt Komisyonu	3.270	4.782	-	8.052
Drama Alt Komisyonu	69	75.978	-	76.047
Kavala Alt Komisyonu	2.184	43.343	-	45.527
Kozana Alt komisyonu	34.666	26.610	-	61.276
Kayalar Alt Komisyonu	30.780	-	-	30.780
Epir Bölgesi Alt Komisyonu	-	2.032	957	2.989
Midilli Adası	-	-	-	7.500
TOPLAM				355.545

Tablo 2. Karma Komisyon Tarafından Nakledilmesine Karar Verilen Rum Göçmenler (Temel, 2014, s. 84).

	1924	1925	1926	Toplam
İstanbul Alt Komisyonu	92.843	3.165	1.943	97.951
Samsun Alt Komisyonu	38.164	-	-	38.164
Mersin Alt Komisyonu	49.993	181	-	50.174
İzmir	2.500	-	-	2.500
Kırk Kilise Alt Komisyonu	1.177	-	-	1.177
TOPLAM				189.966

1912-1913 Balkan Savaşları, 1914-1918 Birinci Dünya Savaşı, 1919-1922 Türk-Yunan Savaşı, 1923 Türk-Yunan Mübadelesi sonrası yaklaşık 1.250.000 göçmen Yunanistan’a, buna mukabil de Mübadele ile yaklaşık 400.000 göçmen Türkiye topraklarına gelmiştir. Bu göçmenlerin Mübadele Sözleşmesi’ne uygun şekilde her iki ülkeye yerleştirilmeleri için, iki ülkenin de çok ciddi kaynağa ihtiyacı vardı.

Bu tablo, savaşlar ve kralcılarla Venilezoşçuların çekişmesi ile alt üst olmuş bir Yunan ekonomisini içinden daha da çıkılmaz bir hale sürüklüyordu. Ancak Yunan ekonomisinin imdadına Milletler Cemiyeti yetişti.

Türk devletinde durum biraz daha iyimser ama yine de iç açıcı değildi. Osmanlı döneminin borçları bütçeye yüzde 13-18 arası bir külfet getirmişti. Bu açığı kapatmak için Lozan’daki Antlaşma uyarınca gümrük vergileri de artırılmıyordu. Milletler Cemiyeti üyesi olmadığı için Yunanistan gibi yardım da alamadı. Bu durum gerek iskân konusunda gerek göçmenlerin

taşınması konusunda birtakım problemleri de beraberinde getirdi sorumluydu (Arnold ve Bizouras, 2016, ss. 100-101).

Nansen, hazırladığı raporunda, çoğu savaşlar esnasında kaçarak gelen ve yaklaşık nüfusunun yüzde yirmi beş artmasına neden olan Rum göçmenlerin yerleştirilmeleri için Yunanistan'ın Milletler Cemiyeti'nin yardımına muhtaç olduğunu belirtiyordu. Türk tarafı için de durumun yine çok ciddi olduğunu ancak gelen göçmenlerin yerleştirilmeleri konusunda Türk Hükümeti'nin dışarıdan yardım almadan yapabileceğini yazıyordu. Bu rapor doğrultusunda, Yunanistan, Milletler Cemiyeti'nden önce 10 milyon daha sonra 3 milyon İngiliz Sterlini almıştır.

Yunan Hükümeti bir Göçmen Yerleştirme Komisyonu kurmuştur. Bu komisyon göçmenleri şehirli ve köylüler olarak iki gruba ayırmıştır. Komisyon iş bulma sorunu olmayan, ağırlıklı geçimi tarım ve hayvancılık olan köylüleri, üretime bir an evvel başlamaları için öncelik tanımış ve kırsal alanlarda hemen yerleştirmelerine başlamıştır. Makedonya, Batı Trakya, Epir Bölgesi ve Girit'e gruplar halinde yerleştirmeler yapıldı.

Önce göçmenlerin geldikleri köylere göre gruplar oluşturuldu. Bu gruplar ile ana amaç, göçmenlerin kesintiye uğramış hayatlarını, beraber yaşadıkları insanlarla sağlanan topluluk yaşamı ile en az zararlı devam ettirmektir. Şehirli göçmen nüfusta durum tamamen farklı ve biraz daha karmaşıktır. Her tür meslek grubu vardı. Tüccarlar, gemi ustaları, bankacılar, imalatçılar, perakendeciler, zanaatkarlar, hizmetliler, tezgâhtarlar, şoförler ve vasıfsız işçilerden oluşmaktaydı. Bankacılar, büyük tüccarlar, armatörler, imalatçılar gibi şehirli göçmenler, yeni hayatları için oluşturulan bu yerleştirme esnasında bir yardım talebinde bulunmadı. Bunun haricindeki grup ise kendi mesleklerini icra etmek isteyenler oldukları için, sayısı çok olmasa da geldikleri gibi kasabalara yerleştirilmeye çalışıldı (Temel, 2014, ss. 90-93).

Tablo 3'te Yunan hükümetince yerleştirilen Rumların bölgelere göre ve nüfusa göre dağılımları verilmiştir.

Tablo 3. Yunan Hükümeti Göçmen Yerleştirme Komisyonu Tarafından Yerleştirilen Rum Göçmenler (Temel, 2014, s. 84).

Bölgeler	Nüfus / 1920	Nüfus / 1930	Göçmen / 1928	Göçmen Oranı
Kıta Yunanistan	1.136.183	1.592.842	306.193	19.0
Teselya	438.408	493.408	34.659	7.0
İyon Ad.	198.070	213.157	3.291	1.4
Kikladlar	122.347	129.702	4.782	4.0
Mora	934.094	1.053.327	28.362	2.7
Makedonya	1.078.748	1.412.477	638.253	45.0
Epir	292.954	312.634	8.179	2.5
Ege Ad.	260.058	307.734	56.613	19.0
Girit	346.584	386.427	33.900	9.0
Trakya	209.443	300.171	107.607	35.0
Toplam	5.016.889	6.204.634	1.221.849	19.7

Tablo 4'te memleketleri gösterilen mübadiller için Türk Hükümeti ise onların nakil ve iskânları, muhtaç olanların işleri, iskâna açılacak yerlerin tespiti için Mübadele İmar ve İskân Vekâletini kurmuştur. 17 Temmuz 1923 tarihinde Türk Hükümetinin yayınladığı kararname ile mübadil olarak geleceklerin iskân edecekleri bölgelere ulaşmaları, ihtiyaç sahibi olanların işlerinin nasıl karşılanacağı üzerinde çalışmalar yapılmış ve ülke sekiz iskân bölgesine ayrılmıştır.

Tablo 4. Türk Hükümeti Türkiye'ye Geleceklerin Yerleştirilecekleri Yerler (Tosun, 2014, ss. 118-120).

Geleceklerin Memleketleri	Göçmen	İskân olunacak Yerler
Drama ve Kavala	30.000	Samsun ve havalisi
Serez Livası	40.000	Adana ve havalisi
Kozana, Girebene, Naslıç ve Kesriye	22.500	Malatya ve havalisi
Kayalar, Karaferye, Vodine, Katerin, Alasonya, Langaza, Demirhisar, Gevgilin Yenice Vardar, Karacaabat	43.000	Amasya, Tokat, Sivas
Zeytuncü, Drama, Kavala, Selanik	64.000	Manisa, İzmir, Menteşe, Denizli ve havalisi
Kesendire, Poliroz, Sarışaban, Avrethisar, Nevrekop ve havalisi	90.000	Çatalca, Tekirdağ, Karaman, Niğde
Preveze, Yanya	55.000	Antalya, Silifke
Midilli, Girit vesair Adalar	50.000	Ayvalık, Edremit, Mersin ve havalisi
Toplam	395.000	

Türk hükümeti ayrıca, Yunanistan'da bulunan ve faydalanamadıkları malları olan mübadiller için Maliye Bakanlığı bünyesinde Gayr-i Mübadiller Komisyonu'nu kurmuştur. Türkiye'ye giriş yapan mübadiller, kendileri için belirlenen yerlere gitmeleri için yola çıkarıldılar. Birçok aile Rumlardan kalan ve oturulabilir durumda olan evlere yerleştirildiler. Giden mübadil Rumların çoğunluğu şehirliydi, oysa mübadil Türklerin büyük çoğunluğu kırsal kesimden geliyor ve çiftçilikle uğraşıyorlardı. Bu ailelere toprak dışında tarım aletleri, tohum ve kendi başlarına elde edemeyecekleri ürünler verildi. İçlerinde zanaatkâr olanlar vardı. Onlara da mesleklerini sürdürebilmeleri için sermaye verildi. Tüm bu yardımlar, borç olarak iki yıl ödemesiz 20 yıl içinde ödenmek üzere devlet tarafından bir beyanname ile verilmiş olup ayrıca Yunanistan'da sahip oldukları mülklerin de bu borçtan düşüleceği bildirilmiştir. Mübadiller yurt geneline dağılmasına özel bir hassasiyet gösterildi. Her göçmen köyünde bir faytoncu, bir marangoz, bir nalbant ve bunun gibi zanaatkârların olmasına çalışıldı. Göçmenlerin varsa akrabaları veya aynı köyden gelen komşuları ile aynı yere yerleştirmeye de ayrıca özen gösterildi (Temel, 2014, ss. 95-96). Türk mübadillerin yerleştirildikleri yerleşim yerleri Tablo 5'te verilmiştir.

TÜRK YUNAN NÜFUS MÜBADELESİ SONUÇLARI VE GÜNÜMÜZE ETKİLERİ

Çalışmanın bu bölümünde Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi'nin sonuçları ve günümüze etkileri, demografik, coğrafi, ekonomik, sosyal, siyasal etkiler olarak sınıflandırılarak incelenecektir.

Demografik Etki

İki ülke arasındaki nüfus hareketinin iki aşamada gerçekleştiğini dikkate almak gerekir. (1) 1912-1922 yılları arasında yapılan savaşlarda gerçekleşen göçler, (2) 1923-1926 yılları arasında iki devletin imzaladığı zorunlu nüfus mübadelesi.

Yunanistan'a bu tarihler arasında tam kesin olmamakla birlikte 1,25 milyon civarında göçmen girerken, Türkiye'ye yaklaşık 400.000 civarında göçmen giriş yapmıştır. Bu durumu değerlendirirken göçün, ülkelerin o günkü toplam nüfus oranlarına bakmak gerekir. Türk topraklarında yaşayan insanlar 1906 Nüfus Sayımında 15 milyon iken, 1927 nüfus sayımında 13,5 milyondur. Yani gelen göçmen sayısı toplam nüfusun yüzde 4'ü kadardır. Bir başka tespit ise zorunlu nüfus mübadelesi, savaşlar esnasında veya savaşı sonrası terk edenlerle birlikte Türk topraklarından yaklaşık 2 milyon gayrimüslim göç etmiştir. 1923 öncesi gayrimüslim oranı yaklaşık yüzde 20 iken 1927 sayımında yüzde 2,5'e düşmüştür. Yunan topraklarında ise 1920

yılında 5 milyon civarında olan nüfus, 1930 yılında 6,2 milyon olarak tespit edilmiştir. Alınan göçün toplam nüfusa etkisi yüzde 25 oranında olmuştur. Yunan topraklarında yaşayan Müslümanların oranı yüzde 20 iken, yine zorunlu nüfus mübadelesi, savaşlar esnasında veya savaşlar sonrası terk edenlerle toplam nüfusa oranı yüzde 6'ya düşmüştür. Bu durumda her iki devletin daha homojen yapı oluşturmak için kabul ettikleri nüfus mübadelesi ile amaçlarına, her türlü zorluklara karşın ulaştığını görülmektedir (Hirschon, 2006, ss. 18-20).

Tablo 5. Türk Mübadillerin Yerleşim Bölgeleri (Temel, 2014, s. 98).

Yöre	Yerleştirilen Kişi Sayısı	Yöre	Yerleştirilen Kişi Sayısı
Adana	8.440	İzmir	31.502
Afyon	1.045	Isparta	1.175
Aksaray	3.286	İstanbul	36.487
Amasya	3.844	Kars	2.512
Ankara	1.651	Kastamonu	842
Antalya	4.920	Kayseri	7.280
Artvin	46	Kırklareli	33.119
Aydın	6.630	Kırşehir	193
Balıkesir	37.174	Kocaeli	27.687
Bayazıt	2.856	Konya	5.549
Bilecik	4.461	Kütahya	1.881
Bitlis	3.690	Malatya	76
Bolu	194	Manisa	13.829
Burdur	448	Mardin	200
Bursa	34.453	Maraş	1.143
Cebelberek	2.944	Mersin	3.330
Çanakkale	11.638	Muğla	4.968
Çorum	1.570	Niğde	15.702
Denizli	2.728	Ordu	1.248
Diyarbakır	484	Samsun	22.668
Edirne	49.441	Sinop	1.189
Elaziz	2.124	Sivas	7.539
Erzincan	116	Şebinkarahisar	5.879
Erzurum	1.095	Tekirdağ	33.728
Eskişehir	2.567	Trabzon	404
Giresun	623	Tokat	8.218
Gümüşhane	811	Urfa	290
Gaziantep	1.330	Van	275
Hakkâri	310	Yozgat	1.635
İçel	1.037	Zonguldak	1.285

Coğrafi Etki

Türkiye’de bulunan azınlığın ülkeyi terk etmeleri ile birlikte bazı bölgelerde evlerin haricinde birçok köy dahi boşalmıştır. Savaş sonrası geri çekilen Yunan ordusunun özellikle geçtiği yerleri yakıp yıkması, doğal olarak Türk topraklarının yerleşim düzeninde değişimi ortaya çıkarmıştır (Hirschon, 2006, s. 20).

Zorunlu Nüfus Mübadelesi ile gelen göçmenler sekiz bölgeye ayrılmış il ve ilçelere, Türk topraklarını terk eden gayrimüslimlerin bıraktıkları yerlere yerleştirilmişlerdir. Türk Hükümeti, Yunanistan gibi yardım alamadığı için kendi kıt kaynakları ile mübadele için ancak Yunanistan’ın harcadığının onda biri ile yirmide biri arası bir rakamı harcayabildi. Bu kaynak ile de gerek iskânda gerek ulaşımda türlü aksaklıklar yaşandı. Türk–Yunan savaşında geri

çekilen Yunan askerleri ve ordunun gözetiminde kaçan Yunanların, zarar verdiği köy ve kasabalar ile yaktıkları mülkler yüzünden ortaya çıkan yeni şartlara göre yerleşimin tekrar belirlenme zorunluluğu doğmuştur (Arnold ve Bizouras, 2016, s. 101).

Mübadillerin yerleşimi pratikte ekonomik zorluklardan dolayı istenildiği gibi planlı olarak yürütülemedi. Özellikle kış aylarının olumsuz koşulları ile iç bölgelere ulaşım pek mümkün olamadı ve geçici olarak kıyı bölgelerinde barındırıldılar. Baharın gelmesi ile birlikte iskân edilecek bölgelere doğru hareket edildi. Kısacası yerleşim, maddi ve manevi tüm zorluklara karşın günün şartlarına göre olabilecek en iyi koşullarda gerçekleştirilmeye çalışıldı.

Yunanistan'da durum biraz daha farklı idi. Ülkede ani bir nüfus baskını olduğu için Müslümanların bıraktığı yerlere gelen göçmenlerin sığımları yani yerleştirilmeleri söz konusu dahi değildi. Acil bir yerleşim planı yapılmalıydı. Yunanistan'da bu kadar ani gelen nüfusu yerleştirmek için artık bir toprak reformu yapılarak yeni yerleşim bölgelerinin açılması gerekiyordu. Toprağın yeniden dağıtılması planlanarak kuzeyde binin üzerinde yeni köy kuruldu. Şehirlerde yeni mahalleler kurulup, ülkedeki tüm kasabalar genişletildi (Hirschon, 2006, ss. 20-21).

Uluslararası bir yapıya sahip olan Göçmen İskân Komisyonu, Milletler Cemiyeti gözetiminde çalışmalarını sürdürmüştür. Yunan hükümeti ile yakın ilişki içinde çok başarılı çalışmalar yapmıştır. Böylesine büyük bir göçü çok iyi planlamıştır. Şehirli göçmen sayısı daha fazla olmasına rağmen, verimsiz şehirliler yerine tarıma yönelik bir planlama yapmış ve gelen göçmenlerin yüzde 46'sını tarımsal alanlara yönlendirerek 8.000 kilometrekarelik bir kadastro çalışması yapmıştır. Bu bölgelerde yerleşimi kalıcı kılabilmek için yollar, köprüler, dispanserler ve okullar inşa etmiştir. Göçmen İskân Komisyonu tahsis edilen ödeneğin yüzde 86,35'ini bu bölgelere aktarıp, şehirlere yerleşen göçmenlere yalnızca barınak sağlamıştır (Kontogiorgi, 2006, ss. 93-95).

Bu durum şehirlerdeki yerleşimi değiştirmiştir. Şehirlerde yaşayan yerliler yüzde 35, iç göçle gelenler yüzde 33, mülteciler ise yüzde 32 olmuştur. 1.047'si Makedonya, 574'ü Batı Trakya'ya, 331'i Yunanistan'ın diğer bölgelerinde olmak üzere toplam 1.954 köy ve kasaba kurulmuştur (Yerolympo, 2006, s. 221).

Ekonomik Etki

Türkiye ve Yunanistan ekonomik olarak bu mübadeleden çok etkilenmiştir. Türkiye açısından incelediğimiz zaman bu nüfus göçü hem sayısal hem de niteliksel olarak çok büyük etki yaratmıştır. Osmanlı İmparatorluğu içinde hem sanayi hem de iç ve dış ticaret ile uğraşan Rumlar ekonomi için de çok önemli bir yer tutmaktaydı. Türkler ise kapalı bir ekonomi içinde daha çok geleneksel yöntemlerle tarım ile uğraşıyorlar ancak geçimlerini sağlayabiliyorlardı. Üretimlerini geliştirip, artırıp satmak için veya başka bir deyişle kalkınabilmek için kent pazarlarına dahi gitmiyorlardı. Tahsil görmüş, kendini yetiştirmiş Türkler ise yalnızca memur olmayı ve devlet kademesinde bir yerlere gelmeye çalışıyorlardı. Tüccar, sanatkâr, esnaf, sanayici olmak kısacası Sermaye, yalnızca Rumların ve diğer azınlıkların tercih ettiği ve yaptığı iş kolları olmuştu (Arı, 1995, ss. 174-176).

Çok büyük savaşlar ile yorgun düşmüş Türk ekonomisine, mübadele ile yaşanan sermayenin göçü ciddi zarar vermiştir. Ancak kurtuluş savaşı ile millet olarak top yekûn savaşarak vatanını kurtaran, kurtardığı vatanının sınırlarını masa başında, istediği gibi dünyanın büyük güçlerine kabul ettiren Türkler, bu sermaye göçü ile ekonomiye verilen zararı da, çok akıllı bir planlama ve çalışma ile olabilecek en düşük zararlarla atlatmıştır.

Mübadele ile gelen göçmenlerin iştiğal ettiği konularının dağılımları tamamen farklılık gösteriyordu. Bu durum tarım ve sanayi işletmelerinin olumsuz etkilenmesi, yeniden işleme geçmesi için sermaye yetersizliği ve ayrıca ciddi anlamda zaman kaybı anlamı taşıyordu. Gelen göçmenlerin ekonomiye kazandırılması ve yeni katıldıkları topluma uyum sağlamaları açısından gidenlerin değil, gelenlerin becerileri üzerine yoğunlaşarak, onların üretebilecekleri üzerinde durulması ve planlamanın tamamen bu bilgiler doğrultusunda gerçekleştirilmesi gerekiyordu.

Mübadele ile gelecek olanların yerleşme planlaması işte bu çalışma ile olabildiğince doğru yapılmaya çalışıldı. Türkiye’de sekiz bölgeye ayrılarak gelen mübadillerin yerleşimleri gerçekleştirildi. Bu yerleşim yerleri belirlenirken özellikle Yunanistan’dan hangi bölgeden gelen göçmenlerin nereye yerleştirileceği belirtilmiştir. Bu çalışma yapılırken gelen mübadillerin Yunanistan’da iştiğal ettiği konuları mümkün olduğunca devam ettirebileceği bölgeler seçilmeye çalışıldı. Böylelikle gelen göçmenler kendi işlerini kısa zaman içinde devam ettirmeye çalışacaklar ve ülke ekonomisine zarar vermeden artı değer yaratacaklardı.

Türkiye’ye gelen göçmenler iki sınıfa ayrıldı: (1) Sanat ve ticaret ile uğraşan kent kökenliler; (2) tarımla uğraşan kırsal kökenliler.

Yunanistan’dan Türkiye’ye gelen mübadillerin yüzde 80-90 gibi büyük bir oranı tarım ile uğraşmaktaydı. Makedonya’dan gelen göçmenlerden bir kısmı tütüncülükle uğraşmaktaydı. Bu göçmenler Edirne’ye yerleştirildi. Edirne’de 1922 yılında 1 milyon kilo tütün yetiştirilmişken, 1923 sonrası bu rakam 2-2,5 milyona çıktı. Bu da gelen göçmenin özelliklerine göre yerleşim bölgesinin seçilmesini gösteriyor ve o mübadilin de bilgi birikimi ve tecrübesi ile geldiği bölgeye hemen uyum sağlaması ve bu bölgede üretim artışı sağlanarak ekonomiye bırakın yük olmayı aksine büyük destek sağlıyordu. Ticaret ile uğraşan mübadillerin, Rumlar gibi örgütsel dayanışma yeteneği olmayışı, sanatkâr olanların ise, yine Rumlardan kalan tezgâhların işletimi ve verimli çalışması konusunda çok zayıf olmalarına rağmen hızla olgunlaşmaları ve eksiklerini çok kısa zamanda tamamlayarak, kendi sektörlerinde ekonomiye yük değil, tarıma göre daha yavaş da olsa destek olmuşlardır (Arı, 1995, ss. 177-181).

Yunanistan açısından baktığımız zaman ise 1912-1913 Balkan Savaşları, 1914-1918 I. Dünya Savaşı, 1919-1922 Türk-Yunan Savaşı ile mali kaynakları adeta tükenme noktasına gelmişti. Tüm bunların üzerine bir de ideolojik olarak Kralcılar ve Venizelosçuların aralarında uzun zamandır devam eden nefret ile ortaya çıkan siyasi bir istikrarsızlık ve iç çekişmeler vardı. Kaynak sıkıntısı çeken, ticari açık veren ve borç yükü altında ezilen Yunan ekonomisinin göçmenleri yerleştirme konusunun altından kalkamayacağı 1924 yılında belli olmuştu (Arnold ve Bizouras, 2016, s. 96).

Bu tablo karşısında Yunanistan’ın imdadına Milletler Cemiyeti yetişmiş ve yardımda bulunmuştu. Yunan hükümetinin kurduğu Göçmen Yerleştirme Komisyonu da gelen göçmenleri şehirli ve köylü olarak ikiye bölerek başarılı çalışmalar yapmıştır. Göçmen Yerleştirme Komisyonu öncelikli olarak tarıma ağırlık verdi ve bu bölgelerde toprak reformu yaparak hizmet götürdü. Batı Trakya ve Doğu Makedonya’da bol arazilerin olduğu bölgelerde dağıtım yapılırken herhangi bir ürün yetiştirme konusunda teşvik veya zorunluluk getirilmedi. Göçmenlerin kendi bilgi birikim ve tecrübeleri ile elde edecekleri ürünü yetiştirmeleri öngörüldü.

Bir araştırma verisi ile örnekleme yapmak gerekirse, Yunanistan tütün, üzüm ve incir ihracatı 1920 yılında yüzde 56 iken 1929 yılında yüzde 71'e çıkmıştır. Anadolu'da ipekçilikle uğraşmış Rumların mübadele ile Yunanistan'a gitmeleri ile İpek Sanayi çok büyük bir oranda gelişmiştir.

1922-1926 yılları arası ipek üretimi üç kat, ipekli kumaş üretimi de 3,1 kat artmıştır. Bu hızla yükseliş ile birlikte, Mora'da tamamen ipek üretiminde uzmanlaşmış 550 göçmen ailesinin bir araya getirilmesi ile bir köy oluşturuldu (Arı, 1995, ss. 177-179).

Şehirli göçmenler ise eğitilmiş, varlıklı grup ve zanaatkâr grup olarak ikiye ayrılıp yerleştirildiler. Eğitilmiş ve varlıklı olan grup profesyonel hizmet ve ticarete yönlendirilerek Atina ve Selanik'e yerleştirildiler. Bu göçmenler, bilgi, birikim ve tecrübeleri ile niteliksiz işgücülerini bir araya getirerek küçük imalathaneler kurdular. Böylece ekonomiye hem işsizliği düşürerek hem de niteliksiz işgücü ile yaptıkları üretim ile ciddi anlamda katkı sağladılar. Zanaatkâr grup ise kentlere dağıtıldılar. Atina ve Selanik'e yerleştirilen bu göçmenler bilgi, birikim ve tecrübeleri ile emek yoğun işlerden biri olan halıcılık sektörünün, yerel girişimcilerin bilmedikleri tekniklere sahip oldukları için önünü açtılar. Gelir seviyesi düşük mahallelerde, düşük maliyet ile üretip, ekonomiye niteliksiz işgücünü kazandırdılar (Arnold ve Bizouras, 2016, s. 97-98).

Yaklaşık 11.000 Anadolu'dan gelen göçmen kadın yılda 200-250.000 metre kare halı üretimine başlamış ve toplam 1922-1929 yılları arasında 135 halı atölyesi açılmıştı. Bu bir sanattı ve bu sanatı idame edenlerin ağırlığı da Anadolu'da yaşayan Rumlardı (Arı, 1995, ss. 178-179).

Sosyal Etki

Zorunlu yapılan mübadele, göçmen ismi alan insanlar için psikolojik açıdan gerçekten çok büyük bir yıkım olmaktadır. Bu göçün toplumsal etkisi uyum sorunu ile ortaya çıkmaktadır. Zorunlu göç ile yer değiştirmek zorunda olan göçmenin belirli bir kırgınlık ile yeni girdiği toplumda kendine yer bulmaya ve bunun için de arayışlara girerek uyum sorununu aşmaya çalışmaktadır. Etnik köken, kültürel ve dinsel farklılıklara rağmen evi, arazisi kısacası mülkiyet sahibi olduğu, vatan kabul ettiği topraklardan, hiçbir sorununun bulunmadığı halde koparılmasının duygusunu yaşamaktadır. Bu duyguyu yaşayanların dışında anlamak gerçekten mümkün değildir. Çünkü "ben bu topraklara aitim ve burası benim vatanım" duygusunun dışı yansıması ile terk etmesini istedikleri topraklarda kalmak için çok çaba sarf etmişlerdir.

Antakyalı Ortodokslar Antakya Valiliği'ne başvurarak gitmek istemediklerini bildirmişlerdir. Türk topraklarını istemeyerek, zorla terk etmek zorunda kalan birçok Rum göçmeni çok uzun seneler Türkiye'yi gerçek vatanları olarak görmüşlerdir. Resmi bir ziyaret olmamasına karşın, Türk-İngiliz ilişkilerinde yeni bir sayfa açan, Kral VIII. Edward'ın Türkiye'yi ziyaretinden sonra Türk Donanması 1936 yılında Malta'yı ziyaret etmiş ve dönüşte Pire ve Atina limanlarına uğramıştır. İşte bu zorunlu mübadele ile göç etmek mecburiyetinde bırakılmış gönülsüz göçmenler, adeta memleket hasreti çektiği için limanda toplanmış ve Türk askerini çok büyük bir sevgi gösterisi ve sıcak ilgi ile karşılamıştır. Zorunlu göç öncesi doğdukları, yaşadıkları şehirlerin ismini bağırarak acaba orada yaşayan asker var mı, hemşehrimi bulabilir miyim diye inanılmaz bir tablo ortaya koymuşlardır (Arı, 1995, s. 165).

Türkiye'de özellikle taşradaki şehirlere yerleştirilmiş olan mübadillerin yerleştirildikleri köy veya kasabalarda, beraber göç ettikleri insanları ziyaret etmeleri adeta günlük yapılması gereken işleri içinde bulunmaktaydı. Bu karşılıklı ziyaretlerde konuşulan konularda günlük yaşam problemlerinin veya ekonomik problemlerin hemen hepsinin çözümü bir şekilde bulunuyordu. Ama tüm sohbetlerin sonu dönüp dolaşıp aynı yere, memleket hasretine yani doğup, büyüdüğü, yaşadığı ve terk etmek zorunda bırakıldığı topraklara geliyordu. Tabii işin

içine hasret girince ve geri dönüşün imkânsız olması gerçeği olunca, bu sohbetlerde terk edilen toprakların havası, suyu, iklimi, eğlencesi, yenileni, içileni abartılarak anlatılmaya başlanıyordu. Sohbetlerde en başta iklimden dert yanıyorlardı. Akdeniz ile Balkanların birleştiği, terk ettikleri bölgelerde, baharın çok çabuk geldiğini ve ağaçların mart ayı ile tomurcuk patlattığını, mayıs ayı ile tüm yöreyi güllerin kokusunun sardığını, işte bu buruk ve karmaşık duygularla kendi aralarında paylaşıyorlardı. Adeta terk etmek zorunda kaldıkları toprakların hasretini dışa vuruyorlardı. Bulgar sütçünün, kapıya kadar getirdiği sütü, yoğurdu, peyniri, ayranının bu bölgelerde olmadığından dert yanıyorlardı. Zeytinyağının nefasetinin yine yeni geldikleri bu topraklardaki zeytinyağından çok çok daha güzel olduğunu özlemle anlatıyorlardı (Gökaçtı, 2003, ss. 254-256).

Dünyanın neresinde olursa olsun devlet gelip kapıyı çalıp, vatandaşı olan bir bireye veya aileye, doğduğu, büyüdüğü, yaşadığı, mülkiyet sahibi olduğu toprakları zorunlu nüfus mübadelesi ile süre belirterek terk edeceğini bildirmesini kimse hoşgörü ile karşılayamaz. Bireyin veya ailenin hiç bilmediği yeni topraklarda, yeni bir toplumda, hayatını yeniden kuracağını bildirilmesi, bir insanın veya ailenin hayatında herhalde tarifi imkânsız olan, yalnızca yaşayanın bildiği bir etki, bir duygu patlaması yaşatır.

Siyasal Etki

Zorunlu nüfus mübadelesi, Ege'nin her iki yakasında da siyaseti az veya çok etkilemiştir. Her iki ülkenin mübadilleri giriş yaptıkları ülkenin vatandaşlığına hak kazandıkları için, seçmen olarak siyaseti özellikle oy kullanarak etkileme hakkına sahip olmuşlardır. Siyasetçilerin, mübadele esnasında veya sonrasında yaşattıkları olumlu veya olumsuz her süreç, zorunlu göç ile tüm insani duyguları yıpranmış olan bu insanların sandık başında hesabını sormaları fırsatını vermiştir.

Türkiye'de iktidarda olan tek bir parti olduğu için siyasette yeni bir hareket veya yeni bir parti yapılanmasının pek ihtimali bulunmamaktaydı. Cumhuriyet'in kurulması ile birlikte yeni kurulmuş olan ulus devleti destekleyen bölge, cemaat, dil, din, ırk, etnik köken veya sınıf ayırımı gözetmeyen ülkesel bağlılık üzerine kurulu ulusal bir proje oluşturuldu. Bu proje ile siyasi iktidarı tehdit edecek her tür eğilim ve yapılanmanın önü kesilmiş oldu. Türk mübadillerin ise cemaat bağlarına göre yerleştirilmelerine, kitlesel hareket etmelerini sağlayacak örgütlenmelerine veya güçlerini birleştirecek kurumlar oluşturmalarına izin verilmedi (Yıldırım, 2006, s. 306).

5 Kasım 1925 tarihinde İçişleri Bakanı Recep Bey Türkiye Büyük Millet Meclisinde yaptığı bir konuşmada “Muhacirlerin oluşturduğu örgütlerin, hükümetin görüntüsünü sarsan veya ülke genelinde hükümet karşıtı hareketlerin çıkmasına neden olan politik etkinlikler içerisinde olduğunu; bu örgütlerin hepsinin yasaklandığını ve yerel hükümet daireleri tarafından kaldırıldığını, liderlerin ilgili mahkemelere sevk edildiklerini” ifade etti. Recep Bey konuşmasını “ülkeyi kutuplaşmaktan başka amaç gütmeyen bu gibi eğilimlerin bütünüyle yasaklanması için belge hazırladığını” söyleyerek bitirdi (Yıldırım, 2006, ss. 306-307).

1924-1933 yılları arasında mübadiller Türkiye Büyük Millet Meclis'inde, ülke nüfusunun büyük bir çoğunluğu gibi siyasi hayatın gözlemcisi olarak yer almışlardır. Türkiye'de 1924-1925 yılları arasında kurulan ve kısa ömürlü olan Terakkiperver Cumhuriyet Fıkrası haricinde ve Cumhuriyet Halk Partisi dışında bir örgütlenme veya siyasi yapılanmaya izin verilmedi. 1930'un ilk aylarında Serbest Cumhuriyet Fıkrası'nın kurulmasına izin verilmesi ile birlikte Türk mübadiller siyasetle ilgilenmeye başlamışlardır. Özellikle zorunlu nüfus mübadelesi ile gerçekleştirilen iskânın üzerinden seneler geçmesine rağmen hala tapularını alamayan ve devlet

dairelerinin kapılarını aşındıran mübadiller vardı. Tapularını alanlar ise, yerli halkın hak talep etmesinden dolayı çeşitli zorluklarla karşılaşıyorlardı. Zorunlu göçün getirdiği türlü sıkıntıların üzerine bir de hak sahibi oldukları tapuları için güçlükler yaşayan mübadiller, hükümete karşı olan öfkelerini Serbest Cumhuriyet Fıkrası listelerine kayıt yaparak çıkarıyorlardı. Serbest Cumhuriyet Fıkrası tarımsal üretimin yoğun olduğu ve mübadillerin çoğunluk oluşturduğu yerleşim bölgelerinden büyük destek almıştır. Parti özellikle Batı Anadolu ve İzmir’de çok hızlı olarak örgütlenmesini oluşturmuştur. Serbest Cumhuriyet Fıkrası kurucusu Fethi Okyar Bey önderliğinde 1930 seçimlerine 37 bölgede katılmış ve ciddi bir göçmen nüfusu barındıran İzmir, Aydın ve Samsun’da seçimleri kazanmış ayrıca yine mübadillerin çoğunlukta olduğu Batı Trakya ve Güney Marmara’da da zaferler elde etmiştir. Serbest Cumhuriyet Fıkrası da aynen Terakkiperver Cumhuriyet Fıkrası gibi, Türk devriminin sağlıklı sürdürülebilmesine engel teşkil etmesi açısından başarısız olmuş ve Atatürk’ün emri ile kapatılmıştır. 1946 yılında başlatılan çok partili sistemle birlikte, mübadil nüfusun büyük bir çoğunluğu Demokrat Parti’yi desteklemişlerdir (Yıldırım, 2006, ss. 307-308).

Geldikleri topraklara azınlık konumuna düşmüş ve bu yüzden büyük acılar yaşayarak milli duyguları güçlenmiş bir kesim olan göçmenler, ilerleyen süreçlerde -özellikle 1974 tarihli Kıbrıs Barış Harekâtı ile Amerikan emperyalizmine karşı çıkışları nedeniyle- göçmenlerin sorunlarına parti seçim bildirgelerinde ve konuşmalarında çokça yer veren Bülent Ecevit’e büyük destek vermiş, 1980 askeri darbesinden sonra kurduğu DSP, göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde 2000’lere kadar birinci parti olmuştur (Konuralp, 2009; 2013).

Yunanistan’da durum çok daha farklıydı. Rum göçmenlerin sayılarının ülke nüfusuna göre yüksek bir oranda olması siyaseti önemli ölçüde etkilemiştir. Bu etki iki yönde olmuştur: (1) Göçmenlerin siyasi liderliğe yani monarşiye yönelik tepkileri, (2) göçmenlere karşı yerli halkın hiç de hoş olmayan bir biçimde davranışları. Rum göçmenler kendi topraklarından uzaklaştırılıp Yunanistan’a gelmelerinden Kral Konstantin ve Halkçı Parti’yi sorumlu tutmuş ve çoğunluğu Venizelos ve Liberal Parti’yi desteklemişlerdir. Askeri darbelerle kesintiye uğrayan dönemlerde dahi, Yunan göçmenler sahip oldukları çok güçlü cemaat bağları ile gruplar oluşturmuşlar ve Cumhuriyet’in ilanında önemli etkileri olmuştur. Liberal Parti’nin Halkçı Parti’ye karşı birçok seçimden zaferle çıkmasında mübadele ile gelen Rum göçmenlerin oyunun büyük rolü olmuş ve hemen hemen ülkeye giriş yaptıkları tarihten itibaren Liberal Parti’ye hep destek olmuşlardır. Bu destek, büyük bunalımın etkisinin ülkede hissedildiği 1930’lara kadar sürmüş, büyük bunalımda uyguladığı politikaların başarısız olmasına rağmen, göçmenlere karşı politika izleyen ve bunu açıkça ifade eden Halkçı Parti iktidara gelecek diye Liberal Parti’yi destekleyerek 1928 Seçimlerini kazanmasında önemli rol oynamışlardır. 1930’dan sonra Rum göçmenlerin malları üzerindeki hakları Türk hükümetine devredeceğini açıklayarak Türkiye’ye karşı barışçıl ve ılımlı bir politika izlemeye başlayan Venizelos, Rum göçmenlerinin oylarını kaybetmiştir. Özellikle Kuzey Yunanistan’da örgütlenmeyi çok iyi başaran Yunanistan Komünist Partisi ve az da olsa göçmenlerin haklarının tazmin edilmesi görüşünü savunan Halkçı Parti, Rum göçmenlerin desteğini almıştır (Yıldırım, 2006, ss. 303-305).

SONUÇ

Balkan yarımadası, Asya ve Avrupa’nın birleştiği bölgede yer aldığı için tarih boyunca birçok savaş ve mücadelelere tanık olmuştur. Balkanlarda, çok çeşitli halkın dağınık olarak yaşaması ortak bir kültür, dil, din olmamasının en başlıca sebeplerinden biridir. İslam, Hristiyan ve Musevi dinlerini alt mezhepleri ile barındıran Balkan yarımadası ne yazık ki tüm tarih boyunca gerek din gerekse de siyasi akımların etkisi ile savaşların, iç çatışmaların, huzursuzluğun eksik olmadığı bir bölge olmuştur. Osmanlı’nın Balkanlar’a girdiği tarihten itibaren, feodal toprak

rejimine son verip yöre halkına karşı, son derece adil bir yönetim anlayışı uygulayarak özgürlüğü ve yaşamı keşfetmelerini sağlamıştır.

Osmanlı idaresinin 16. yüzyıldan sonra bozulmaya başlaması, yönetim ve istihbarat zafiyetleri oluşması, Reform hareketlerini yeterince takip edememesi ve Fransız Devrimi'nden sonra ortaya çıkan ulusçuluk akımlarının etkisi ile bu dağılık yaşayan topluluklar birer ulus-devlet olmak için ayaklanmaya başlamışlardır. Beş yüz yılı aşkın bir süre Osmanlı'nın hoşgörüsü ve adaleti altında yaşayan Balkan halkı, ayaklanmaların ardından savaşımaya başlamış ve bu savaşların sonunda kendi ulus-devletlerini kurmuştur.

Ulus-devletler kurulduktan sonra gerek toprak genişletme gerekse de oluşturdukları büyük idealleri gerçekleştirmek için tekrar Osmanlı Devleti ile savaşımaya başlamış ve bu savaşların neticesinde Osmanlı'nın Balkanlara yerleşmesinden beri bu bölgelerde yaşayan Müslüman Türkler azınlık durumuna geçmişlerdir. Artık onlar için yaşam eskisi gibi olmayacaktır. Göç, sürgün, nüfus mübadelesi -hangi ad altında olursa olsun- ilk defa Yunanistan tarafından başlatılmış ve Makedonya'dan 240.000 kişi göç etmeye zorlanmıştır. Osmanlı hükümeti de yaklaşık aynı sayıda kişiyi Doğu Trakya ve Batı Anadolu'dan göçe zorlamıştır.

I. Dünya savaşı sonunda kaybeden taraf içinde yer alan Osmanlı Devleti, diğer İttifak devletlerinin antlaşmalarından farklı bir şekilde tasarlanmış, asla ateşkes sonrası düzenlenmiş bir antlaşma olarak kabul edilmeyen, bir milletin yok olmasına yönelik hazırlanmış, bir parçalama ve neredeyse tüm topraklarının planlanarak işgal edilmesini kapsayan Sevri Antlaşması'nı imzalamıştır.

Osmanlı Padişahı-Halifesi ve atadığı hükümetlerin, memleketin işgaline, Müslümanlara yapılan eziyete, egemenlik ve bağımsızlığın ortadan kalkmasına yönelik mütarekeler ve antlaşmalar yapması tüm Osmanlı halkını büyük bir karamsarlığa, ümitsizliğe ve gelecek endişesi içine itmişti. İşte bu noktada tüm bu halka, yeni bir kimlik telkin ederek ortaya çıkan Mustafa Kemal ve Millî Mücadele'nin önderi olmuştur. "Türk milleti" kavramı ve Türk milletinin bir ferdi olunması fikrini tüm halka anlatmaya başlamıştır. Halka aşılana en önemli konu ise Osmanlı Devleti'nden ayrılarak bağımsızlığını ilan eden Yunan, Sırp ve Arapların, Yunan milliyetçiliği, Sırp milliyetçiliği, Arap milliyetçiliği adı altında kendi milliyetçilik fikri ile halklarını uyandırarak Osmanlı'ya başkaldırıp kendi devletlerini kurmuş olmalarıdır. Ümmet veya tebaa kavramları değil artık Türk milleti ve Türk devleti olacaktır.

20 Kasım 1922 tarihinde başlayan Lozan Konferansı ile I. Dünya Savaşında yenilen devletlerden yalnızca bir tanesi birkaç yıl içinde, kendisi hakkında verilen kararı tersine çevirerek İtilaf Devletleri ile yeni bir barış antlaşması için tekrar masaya oturmuştur. Savaş meydanlarında zaferini ilan eden Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ve Türk halkı, masa başında da yani Lozan Barış Konferansı'nda, Misak-ı Millî'de belirtilmiş bağımsızlık, egemenlik ve ulusal sınırlarını kabul ettirmiştir.

Lozan Barış Konferansı'nda, devlet sınırlarının belirleneceği gibi ekonomik, siyasal ve hukuksal sorunların da çözülmesi gerekiyordu. Özellikle göç sorununun, yasal bir zemin ile çözülmesi çok önemliydi. Sorunların büyük ve çok taraflı olması açısından uluslararası bir barış konferansında ortaya konması önemli bir kolaylık sağlamıştır.

Yeni ulus devletleri toprak egemenliğini sağlama almak, ülke nüfus yapısını homojenleştirmek için, ilk önce kendi sınırları içinde beş yüzyılı aşkın süredir o bölgelerde yaşayan Müslüman Türklere baskı yaparak göçe zorlamıştır. Türkler artık vatanını terk etmeye zorlanıyor ve Anadolu'ya göç etmek mecburiyetinde kalıyorlardı. Savaşın koşulları ile yaşanan yoğun Rum

göçü ile birlikte bu durumu artık uluslararası hukuka uygun bir zemine oturtmak ve bu süreci tamamlamak gerekiyordu.

Milletler Cemiyeti tarafından görevlendirilen Dr. Nansen Konferans başlamadan önce Birinci Dünya Savaşında yerini yurdunu bırakıp yeni bölgelere sığınmak zorunda kalan göçmenlerin durumunu incelemek için Türkiye ve Yunanistan'da bir dizi görüşmelerde bulunmuştu. Etnik yer değiştirmelerin meydana getirdiği ekonomik sorunlara çözüm bulunması ve halkın iç içe geçmişlikten kurtarılmasının bölgede kalıcı bir barış ortamı sağlayacağı, bunun da iki devletin yararına olacağı gibi Avrupa'nın barışı açısından da çok büyük fayda sağlayacağı düşünülmekteydi.

Nüfus mübadelesi, insanların yeni bir ülkeye taşınmaları için, sınıflandırılmaları, arkada bırakacakları kişisel mal ve mülklerin kaydedilmesi, değerlendirilmesi ve tasfiyesi, bu malların tazmin edilmesi gibi son derece ağır ve zor bir çalışmayı kapsamaktaydı. Her nüfus mübadelesinin, mübadeleye tabi tutulacaklar açısından büyük acılara ve fedakârlıklara yol açacağı da bilinmektedir. Nansen buna rağmen nüfus mübadelesinin yapılmaması durumunda ileride ortaya çıkacak sonuçların mübadeleden çok daha ağır olacağı görüşündeydi.

Yunanistan'a savaş öncesi, süresince ve sonrası tam kesin olmamakla birlikte 1,25 milyon civarında göçmen girerken, Türkiye'ye yaklaşık 400.000 civarında göçmen giriş yapmıştır. Bu durumu değerlendirirken göç ile ülkelerin o günkü toplam nüfus oranlarına bakmak gerekiyor.

Türk topraklarında yaşayan insanlar 1906 nüfus sayımında 15 milyon iken, 1927 nüfus sayımında bu rakam 13,5 milyondur. Yani gelen göçmen sayısı toplam nüfusun yüzde 4'ü kadardır.

Bir başka tespit ise zorunlu nüfus mübadelesi, savaşlar esnasında veya savaşa sonrası terk edenlerle birlikte Türk topraklarından yaklaşık 2 milyon gayrimüslim göç etmiştir. Yunan topraklarında ise 1920 yılında 5 milyon civarında olan nüfus 1930 yılında 6,2 milyon olarak tespit edilmiştir. Alınan göçün toplam nüfusa etkisi yüzde 25 oranında olmuştur. Müslümanların bıraktığı yerlere gelen göçmenlerin sığınmaları yani yerleştirilmeleri söz konusu dahi değildi. Uluslararası bir yapıya sahip olan Göçmen İskân Komisyonu, Milletler Cemiyeti gözetiminde çalışmalarını Yunan hükümeti ile yakın ilişki içinde yapmıştır. Acil bir yerleşim planı ile bu kadar ani gelen nüfusu yerleştirmek için bir toprak reformu yapılmış ve yeni yerleşim bölgeleri açılmıştır. Toprağın yeniden dağıtılması planlanarak kuzeyde binin üzerinde yeni köyler, şehirlerde yeni mahallerle kurulmuş, ülkedeki tüm kasabalar genişletilmiştir. Bu bölgelerde yerleşimi kalıcı kılabilmek için yollar, köprüler, dispanserler ve okullar inşa edilmiştir. Tüm bu çalışmalar için Yunanistan Milletler Cemiyeti'nden önce 10 milyon daha sonra 3 milyon İngiliz Sterlini almıştır. Türk hükümeti, Yunanistan gibi yardım alamadığı için kendi kıt kaynakları ile mübadele için ancak Yunanistan'ın harcadığının onda biri ile yirmide biri arası rakamı harcayabilmiştir. Türk-Yunan savaşında geri çekilen Yunan askerleri ve ordunun gözetiminde kaçan Yunanlıların zarar verdiği köy ve kasabalar ile yaktıkları mülkler yüzünden ortaya çıkan yeni şartlara göre yerleşimin tekrar belirlenme zorunluluğu doğmuştur.

Zorunlu nüfus mübadelesinin bu çalışma çerçevesinde üç ana sorunu ortaya çıkarttığı görülmektedir. Bunlardan birincisi, Milletler Cemiyeti tarafından da onaylanan Dr. Fridtjof Nansen'in raporunda belirttiği gibi, halkın iç içe geçmişlikten kurtarılmasının bölgede kalıcı bir barış ortamı sağlayacağı, bunun da iki devletin yararına olacağı gibi Avrupa'nın barışı açısından da çok büyük fayda getireceği düşünülerek yapılmıştır. Ancak bu durum daha çok Yunanistan'ın kendi etnik kökeni ile homojen bir yapıya ulaştırılıp, yeniden inşası için yapıldığı gibi gözükmemektedir. İkincisi, Yunanistan Milletler Cemiyeti'nden bu yardımı almasaydı bu

mübadeleyi gerçekleştirmesi mümkün olmayacaktı. Üçüncüsü, iç içe geçmiş bu iki halk beş yüz yılı aşkın bir süre dil, din, eğitim hürriyeti ile herhangi bir asimilasyona uğramadan Osmanlı veya Türk idaresinin çatısı altında beraber yaşamışlardır. Ancak ulus-devletler kurulduktan sonra karışıklıklar ve huzursuzlukların çıkması veya çıkartılması, bir devletin homojen bir yapı içinde oluşturulmak istenmesinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Zorunlu yapılan mübadele, göçmen ismi alan insanlar için psikolojik açıdan gerçekten çok büyük bir yıkım olmaktadır. Bu göçün toplumsal etkisi uyum sorunu ile ortaya çıkmaktadır. Zorunlu göç ile yer değiştirmek zorunda olan göçmenin belirli bir kırgınlık ile yeni girdiği toplumda kendine yer bulmaya ve bunun içinde, arayışlara girerek uyum sorununu aşmaya çalışmaktadır.

Etnik köken, kültürel ve dinsel farklılıklara rağmen evi, arazisi, kısacası mülkiyet sahibi olduğu, vatan kabul ettiği, kaç kuşaktır yaşadığı topraklardan, hiçbir sorununun bulunmadığı halde, başkalarının kararı ile “terk etmek zorunda” bırakılmanın yaşattığı travmayı ancak yaşayan bilir. Bu duyguyu, yaşayanların dışında anlamak, gerçekten mümkün değildir. Göçe zorlanan kişiler, vatan kabul ettikleri toprakları terk edip, kendi dillerini konuştukları, kan bağı ile bağlı oldukları bir başka ülkeye gitseler bile uyum sorunları yaşamakta ve terk ettikleri topraklara ilişkin özlemlerini canlı tutmaktadırlar. Bu her iki toplum için de geçerlidir. Yani Yunanistan’dan Türkiye’ye gelen Türkler veya Türkiye’den Yunanistan’a giden Rumlar, kendilerini gittikleri ülkeden çok göçtükleri ülkeye ait hissetmekte, gittikleri ülkeden çok göçtükleri ülkenin kimliğini taşımaktadırlar. İşte bu duygu ve maddi koşullar içinde mübadillerin buldukları ülkeye uyum sağlamaya çalışırken yeni vatanlarını demografik, coğrafi, sosyal, ekonomik ve siyasal açılarından etkileyerek şekillendirdikleri bir durum da söz konusudur. Aradan onlarca yıl geçmesine karşın, bu etkilerin sürekliliği söz konusudur. O nedenle, mübadele konusunun güncel boyutlarına ilişkin daha fazla ve derinlikli bilimsel analizlerin yapılması çok büyük önem taşımaktadır.

ÇALIŞMA HAKKINDA BİLGİ NOTU

Bu çalışma, İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Tezli Yüksek Lisans Programında, Yrd. Doç. Dr. Yılmaz Tezcan danışmanlığında yürütülen ve 2016 yılında savunulan “Yunanistan ile Mübadelenin Nedenleri ve Sonuçları” başlıklı tez çalışmasından üretilmiştir.

KAYNAKÇA

- Arı, K. (1995). *Büyük Mübadele Türkiye’ye Zorunlu Göç (1923-1925)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Arnold, C. E. ve Bizouras, N. (2016). “90.Yılında Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi Yeni Yaklaşımlar”. *Yeni Bulgular Sempozyum Bildiri Metinleri* içinde. Lozan Mübadilleri Vakfı Yayınları.
- Barutçiski, M. (2006). “Lozan’a Yeniden Bir Bakış: Uluslararası Hukuk ve Siya-sette Nüfus Mübadeleleri”. *Ege’yi Geçerken: 1923 Türk Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi*, Renée Hirschon (der). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Göktaçtı, M. A. (2003). *Nüfus Mübadelesi Kayıp Bir Kuşağın Hikâyesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Hirschon, R. (2006). *Ege’yi Geçerken 1923 Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Keskin, F. “Türk ve Rum Nüfus Mübadelesi Sözleşmesi”, *Yaşayan Lozan*, Çağrı Erdan (der) içinde. Ankara: T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı, Yayın No: 2990, (ss. 765- 806).
- Konuralp, E. (2009). “Ecevit’s Conception of Nationalism: A Unique Position or a Syncretic Vision?” *Master of Science Thesis*, Ankara: Middle East Technical University.
- Konuralp, E. (2013). *Ecevit ve Milliyetçilik*. İstanbul: Togan.
- Kontogiorgi, E. (2006). “Makedonya’nın Yunanistan’a Ait Olan Kısımına Mülteci Yerleşiminin Ekonomik Sonuçları, 1923-1932”. *Ege’yi Geçerken 1923 Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi*, (ss. 89-110), Derleyen: Renee

- Hircchon. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Temel, S. B. (2014). *Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi Mübadeleye Yol Açan İhtilafların Analizi*. Lozan Mübadilleri Vakfı Yayınları.
- Yerolympos, A. (2006). “Yunanistan’da İki Savaş Arası Dönemde Şehir Planlama ve Mülteci Sorunu”. *Ege’yi Geçerken 1923 Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi*, Derleyen: Renee Hircchon. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yıldırım, O. (2006). *Türk-Yunan Mübadelesinin Öteki Yüzü: Diplomasi ve Göç*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

AN ANALYSIS ON THE AUTHORITARIAN NATURE OF THE TURKMENBASHY REGIME

Selçuk Gürçamⁱ

ABSTRACT

The patrimonialistic or sultanic character of the Turkmen regime, as outlined in this research, the Turkmen leader Saparmurat Niyazov's distinctiveness was determined in a way that also included his country's social structure. Although the tribal social structure and the communist form of government were identified as the two historical roots of such a regime, this study focused on the Turkmenbashy era in order to narrow the scope of research and analysis. In this regard, the study began by sketching a brief theoretical framework based on Weberian analysis. The discussion then moved on to the "rentier state" and "rentier economy" arguments. The creation of civil society and the nation's tribal nature were identified as a result of this argument. Finally, the arbitrariness of the interaction between Turkmenbashy and primary institutions was examined. The impact of the leader's cult of personality was also evaluated in the last part.

Keywords: Saparmurat Niyazov, Turkmenistan, rentier state, authoritarianism, patrimonialism

INTRODUCTION

This paper outlines the patrimonialistic or sultanic character of the Turkmen regime established by Saparmurat Niyazov Turkmenbashy (1940-2006), who served as the President of Turkmenistan for 15 years between 1991-2006. The Turkmen leader Niyazov's uniqueness is identified in a manner that takes into account his country's social formation as well. Although the two historical sources of such a regime is perceived as the tribal social structure and the communist system of government (Knowlton, 2006, p. 35), we are not referring to the Soviet era, but to the Turkmenbashy era mostly in order to restrict the domain of research and analysis.

In this sense, the paper starts with drawing a brief theoretical framework that springs from Weberian analysis. Then it moves on to the argument of "rentier state" and rentier economy. Following this argument, civil society formation and the tribal nature of the nation are identified. Eventually, the relationship between Turkmenbashy and primary institutions is analysed on the basis of arbitrariness. Also, in the last section, the impact of the leader's cult of personality is assessed.

PATRIMONIALISTIC RULE IN TURKMENISTAN AND LINZ'S MODEL

To begin with the nature of an extensive authority, Max Weber mentioned that "patrimonial" authority as such emerges "when authority, in essence, is traditional but the man has the power to exercise his authority by his own autonomy" (Weber, 2005). Maybe the most striking example of the patrimonial type of leadership and regime has been observed in Turkmenistan.

ⁱ Independent researcher. İğdır Provincial Special Administration, İğdır-TURKEY. ORCID: [0000-0003-0426-329X](https://orcid.org/0000-0003-0426-329X). E-mail: selcukgrcm@gmail.com

Gönderim (Submission): 10.09.2017

Kabul (Acceptance): 15.12.2017

In this demographically small country, the post-Soviet development gave a regime in which leaders' cults and personalities are worshipped. At this point, referring to Bohr's (2003, p. 9) argument provides us with an outlook that sustains such a relationship between the regime and the leader:

Although generally relegated to the residual category 'authoritarian', the highly personalistic regime constructed by independent Turkmenistan's first president, Saparmurat Niyazov, more closely conforms to 'sultanism', a term first coined by Max Weber and revived by Juan J. Linz in the 1950s. Containing strong elements of personal rulership, despotism, constitutional subversion and reliance on a foreign power, Niyazov's government is generally consistent with Linz's conceptualisation of a sultanistic regime, which, inter alia, is distinguished by the leader's freedom to exercise his power without restraint, at his own discretion and above all unencumbered by rules or by any commitment to an ideology or value system. Loyalty to the 'sultan' is motivated by a mixture of fear and rewards, according to Linz's model, and binding norms and procedures are continually overturned by his arbitrary personal decisions. Easily exploitable natural resources, such as oil or gas, whose production can be monopolised by a few enterprises, can provide the resources to sustain such a regime.

The theoretical framework outlined above fits into the picture drawn by the ex-president of Turkmenistan, Saparmurat Niyazov Turkmenbashi, who promised to make his country "Kuwait of Central Asia". He established such a regime that tries to make patrimonialism live even in the twenty-first century.

The attempt to sustain patrimonialism or sultanic one-person rule is very pervasive that even the death of the sultan-like leader could not challenge the regime. In this sense, the socio-political formation and the economic structure make the system more immune to destruction.

RENTIER STATE MODEL AND TURKMENISTAN

Niyazov's assertion to make his country "Kuwait of Central Asia" may imply an economic ambition, but it also has political aspects. Ahmet Kuru (2002) evaluates such a situation by referring to the "rentier state model". He argues that

The rentier state model based on the natural gas and oil politics is the best analytical tool to analyse the newly independent republics of Central Asia. Natural gas and oil politics essentially affects both socio-economic and political structures of those countries, in a similar way that it has shaped the rentier states of the Middle East and North Africa. Furthermore, natural gas and oil politics has an eminent impact on Central Asian republics' foreign policies and their intra-regional relations, similarly to the explanations proposed by the rentier state model. (Kuru, 2002, p. 52)

Lisa Anderson (1990, p. 61) defines a rentier state as "a state reliant not on the extraction of the domestic population's surplus production but externally generated revenues, or rents, such as those derived from oil." The rents provide the income which is to be distributed and result in the "considerable political influence" of the rentiers (Bromley, 1994, p. 94).

Kuru (2002, p. 53) rightfully states that after 1990, Turkmenistan faced a transition from socialism to a rentier state economy. For him, the rentier economy, together with a colonial legacy, results in several problems. The political problem is: Mechanisms of resistance, such as traditional social structures, are deliberately weakened by the colonial power. In the post-independence era, suppressed social institutions and organisations must be rehabilitated. However, thanks to rentier revenue, the state grows overly powerful in relation to society. The state views social institutions and associations as sources of political resistance and oppresses them, similar to colonial methods. In many rentier states, the upshot is a weak society in the short term and a weak state in the long run (Kuru, 2002, pp. 54-55).

CIVIL SOCIETY FORMATION AND TRIBAL NATURE OF THE NATION

Following this line of analysis, the civil society formation in this country and the tribal patterns of the nation should be taken into account. The “kolkhoz” (collective farm) system impacts the perpetuation of the patrimonial system. For example, Oliver Roy (1999) argues that the democratic movements are usually urban-based; however, the rural notables generally support the presidential power. “The consequence is that no process of democratisation could bypass the rural areas. They are until now organised along with the kolkhoz system, which is an administrative, economic, and social entity. The issue of kolkhoz system is at the core of any approach to the building of civil society” (Roy, 1999, p. 109). It is also stated that the kolkhoz system could be seen as a way of “neo-traditional social fabric in Central Asian rural areas” (Roy, 1999, p. 120).

Moreover, concerning civil society, Frederick Starr (1999, p. 27) writes that the “development of civil society in Central Asia is still at a rudimentary stage” precludes strong demand for democracy in a total sense. Concerning NGOs, the picture today is not very bright as well. According to the International Crisis Group (ICG) report, there are specific barriers set: Its treatment of civil society groups demonstrates the regime’s anxiety about the opposition or any unsanctioned acts. A law “On Public Associations” was enacted in 2003, boosted penalties and outlawed any act by unregistered groups. If people work with an unregistered NGO, he or she is liable for two years. The registration process for an NGO became even more difficult. Most of the officially recognised 89 NGOs are state-run, while some 300 registered and unregistered groups were operating in the country (ICG, 2004, p. 8).

The tribal nature of the Turkmen nation also contributes to the formation of an authoritarian regime. Niyazov, who named himself as Turkmenbashy (head of Turkmen) and dedicated himself to fostering “all-round development of the historical, national, and cultural traditions of the people of Turkmenistan” (Edgar, 2004, p. 1), for example, was of Teke origin. Although the Turkmen still take pride in their ancestral origins and prefer to marry within their tribal communities, the tribal differentiation is perceived as an obstacle to the national togetherness of the Turkmen. The state refrained from mentioning Niyazov’s origin. “The president spoke out strongly against those who would elevate tribal loyalties above national patriotism. Niyazov also used genealogy to justify the dictatorial nature of his own rule, arguing that the adoption of democracy and a free press might inflame tribal conflict” (Edgar, 2004, p. 265). The tribal nature prevents democracy since “tribal political commitment was directed towards patriarchal authority and motivated political following” (Geis, 2004, p. 59).

RELATIONSHIP BETWEEN THE PRESIDENT AND THE INSTITUTIONS

Looking at the means of administration and governing that Turkmenbashy makes use of could probably provide us with plenty of illustrations on the basis of arbitrary and authoritarian rule. Kareem Al-Bassam emphasises arbitrary one-person rule in a way that the dictator bypasses the institution, namely *Mejlis*, which he appoints.

Niyazov began to rule Turkmenistan by presidential decrees called normative acts. Using these acts, the president could circumvent the *Mejlis*, but since he had personally nominated every member of that body and directed their legislative activities, the only natural effect has been to weaken the concept of the rule of law in favour of the personal rule (Al-Bassam, 1997, p. 402). Also, the relationship between the party, bureaucracy, the state and the leader has to be pointed

out. The president combines state power and national legitimacy by concentrating all of the primary institutions of modern governance and posts reflecting historically formed Turkmen symbols of authority in his person. Individual state functionaries were Niyazov's personal subordinates, answerable to him through a complicated patronage network. He reshuffled the bureaucracy on a regular basis. The patronage system pervaded society and was strictly controlled. The Democratic Party of Turkmenistan, which is the former Communist Party, is one method of regulation. The sitting president is the party's leader, and the party's structures are intimately linked to the executive agencies and government. If it is not superimposed on or incorporated into them—the party is steadfastly committed to the incumbent's agenda (Cummings, 2008).

It is argued that the power became more centralised around Niyazov since November 2002 assassination attempt. ICG (2004, p. 2) report refers to the complaints of diplomats on the monopoly or absolute control over the decision-making process: Growing personalisation of authority is not solely an impediment to normal decision-making: quite notably, it has eroded only those formal political procedures and institutions. Niyazov changed the constitution in August 2003, limiting the powers of parliament and establishing the 2,504-member *Halk Maslahaty* (People's Council Assembly) as being the most prominent legislative body. There is no actual legislature because it just meets once a year to congratulate the leader. Niyazov was the chairman of the board for the rest of his life. The assembly was never serious either, but as one former international organisation's leader put it, "the parliament was weak, and now it is even weaker." Governments and ministries are both unable to make choices on their own. Only the presidential administration wields real authority in the political system, which is virtually broken. The president's regime has become increasingly isolated as he has gathered authority around himself. "The country is more isolated and dogmatic in its behaviour," a diplomat concluded.

As illustrated above, the personal rule in Turkmenistan has no limits in its arbitrariness. The legislative bodies in appearance, namely *Mejlis* (Parliament) and *Halk Maslahaty* (People's Council), for Kuru, only "rubber-stamps" of the president (2002, p. 58). Thus, the institutions of a modern state seem to be procedural, formal, soulless and phantom means of the authoritarian regime of Turkmenistan.

The former president Turkmenbashi outlines his perception of democracy in a provocative way that no democracy could be more comprehensive than his regime. He said that "In Europe and certain other countries, everyone is hurrying us, speaking we have no parties, democracy. But we have democracy and lots of human rights. Go to work where you what, say what you want... Set up your business, go away or come to us, you may study, get education... No democracy could be wider" (Kommersant, 2005). This saying shows that how democratic values could be degraded and emptied by demagogic discourses. Knowlton rightfully clarifies this point by evaluating the perception of democracy. She (2006, p. 36) says, "If democracy simply means that people are granted the opportunity to vote for their leaders, Turkmenistan is a democracy. However, if it also means that people are allowed to form their own parties and be elected in opposition to the party in power, Turkmenistan is definitely not a democracy."

THE LEADER'S CULT OF PERSONALITY

In order to fully account for the nature of the regime in Turkmenistan, we have to look at the leader's cult of personality. At this point, Gökçen Oğan (2007, p. 60) refers to Turkmenbashi's reference to Turkmen nationalism to fill the ideological vacuum by defining "Turkmen" identity around his personality with an attempt to make it cult. As Cummings (2008) puts it,

Niyazov employed a cult of personality to great effect. He was the only post-Soviet leader to coin a new title for himself: Turkmenbashy (Leader of the Turkmen), in apparent reverence to Turkey's Ataturk, and his images, together with the slogan "Khalq, Vatan, Turkmenbashy" (People, Nation, Turkmenbashy), were omnipresent. His likeness graced the currency, and cities, towns, and businesses were called after him.

Unlike other sultanic rulers, who like to be recognised as exceptional thinkers and fill numerous bound books, Niyazov chose to leave his legacy by material means, such as the construction of colossal palaces and an orphanage, as well as the creation of a gold statue. Over time, the personality cult has become stronger. He was vowed to introduce the 'rukhname,' which was supposed to serve as the bible for the new religion he was attempting to establish. He was said to approach Muslim ambassadors to inquire about how they would have reacted if he declared himself a new prophet. According to presidential religious counsellor Murad Karryev, the guide would address all life's concerns and be a secular book containing Koranic sayings (Radio Liberty, 2000).

Kareem Al-Bassam (1997, p. 402) illustrates the significance and influence of namings and slogans in the perpetuation of this cult: A developing personality cult has aided the consolidation of power under one man by showering several accolades on Niyazov and renaming canals, highways, ships, a city, and even some children after him. "Khalk, Vatan, Turkmenbashy", a derivation from a fascist motto, was plastered all across the country. While the president did not condone these activities, he did acknowledge that they serve as a tremendous unifying force for Turkmen. "Power corrupts, and absolute power corrupts absolutely" and Niyazov was a prime example of this. That can be seen in the palaces that have sprung up in Turkmenistan's deserts.

CONCLUSION

The perpetuation of patrimonialism in Turkmenistan has been linked to several factors and it has roots in history, economy and society, as well as the political system. Nevertheless, it is a fact that the impacts of international forces become essential, and there emerges a response from civil society as well. For example, Lucy Earle (2005, p. 251) argues that

Many international donors are beginning to show an awareness of the fact that Central Asian civil society is far from a blank sheet and have acknowledged certain aspects of 'communal' civil society. In recent years, donors have sought to involve individuals in their community-level projects who fulfil traditional positions of responsibility within the village and to promote pre-Soviet forms of community mobilisation.

Despite its strength, the patrimonial rule in Turkmenistan may become vulnerable to reform itself because of the pressures of change. However, it seems to be continuing for some more time as an interesting case for studying in the domain of political science. The ambiguity will dominate the predictions for a period of time since observing the results of the death of the leader Turkmenbashy. For example, it was ambiguous what would happen to the superficial attempt to organise the nation along the lines of the cult of leader's personality with the absence of him or what will the new leader intend to do with the cult of ex-leader. It is an interesting case that the system of one-person rule still continues after Niyazov.

Also, the rentier state model should be taken into account in consideration of the future of the Turkmen regime. For example, if the revenues from gas and oil increase as a result of new pipelines that bypass Russia and reach Europe, it would probably double the prices of these resources since the dependence on Russia results in the exploitation of Turkmen natural

resources with low prices compared to the world market. In this sense, increased revenues would mean more investment in social affairs and rising living standards of Turkmen people, which would lead to rising awareness and participation, or at least demand for participation.

To sum up, the sultanistic character of the regime in Turkmenistan is analysed in terms of leader, institutions, economy and social formation. However, what makes this case unique is its reluctance to change. Thus, there is a need to approach the regime's nature by putting it in a more comprehensive theoretical framework. This means that one should not insulate the Turkmen regime by referring to its uniqueness.

REFERENCES

- Al-Bassam, K. (1997). The Evolution of Authoritarianism in Turkmenistan. *Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratisation*. Volume 5, Number 3 (Summer 1997) pp: 386-403.
- Anderson, L. (1990). "Policy-Making and Theory Building: American Political Science and the Islamic Middle East", in Hisham Sharabi (ed.), *Theory, Politics and The Arab World: Critical Responses*. New York: Routledge.
- Bohr, A. (2003). Independent Turkmenistan from post-communism to sultanism. In *Oil, Transition and Security in Central Asia*. Edited by Cummings, S. Routledge.
- Bromley, S. (1994). *Rethinking Middle East Politics*. Austin: University of Texas Press.
- Cummings, N, S (2008). Niyazov's Turkmenistan: a sultanistic regime? www.essex.ac.uk/ecpr/events/jointsessions/paperarchive/grenoble/ws2/cummings.pdf
- Earle, L. (2005). Community development, 'tradition' and civil society strengthening in Central Asia. *Central Asian Survey*. Volume 24(3). pp: 245-260. Routledge.
- Edgar, A, L. (2004). *Tribal Nation*. New Jersey: Princeton University Press.
- Geis, P, G. (2004). Between Tribalism and Patrimonialism. In *Central Asia on Display*. Edited by Paleczek, G and Katsching, J. pp. 53-67. Wien: Lit Verlag.
- International Crisis Group (ICG) Report November 2004. *Repression and Regression in Turkmenistan*. Asia Report No: 85.
- Knowlton, M. (2006). *Turkmenistan*. New York: Marshall Cavendish Benchmark.
- Kommersant. (2005). Turkmenbashi Declares Democracy. 11.04.2005. In www.kommersant.com
- Kuru, A. (2002). The Rentier State Model and Central Asian Studies: The Turkmen Case. *Alternatives*. Volume: 1, Number:1 Spring 2002. pp. 51-71.
- Oğan, G. (2007). Türkmenbaşı sonrası iktidar mücadelesinde taraflar ve politikalar. *Stratejik Analiz*. February 2007. pp. 60-67.
- Radio Liberty. (2000). Turkmen Report: April 8, 2000. Radio Liberty. <https://www.rferl.org/a/1347117.html>
- Roy, O. (1999). Kolkhoz and civil society in the independent states of Central Asia. In *Civil Society in Central Asia* edited by Ruffin M, H and Waugh, D. pp: 109-122. Washington: Washington University Press.
- Starr, F, S. (1999). Civil Society in Central Asia. In *Civil Society in Central Asia* edited by Ruffin M, H and Waugh, D. pp: 27-33. Washington: Washington University Press.
- Weber, M. (2005). Bürokrasi ve Otorite , trans. by H. Bahadır Akın, Ankara: Adres Yayınları.

DEMOCRATIC LEFT: THE LEADING DISCOURSE OF THE 1970S IN TURKEY

Fatih Zenginⁱ

ABSTRACT

As the leading actor of the Democratic Left movement, Bülent Ecevit emerged in the Republican People's Party (CHP). Firstly, he became the leader of the CHP and then came to power in the Republic of Turkey in a short time. However, his power struggles both within his party and in Turkey was formidable. The first protuberant in his way through accessing the power was a historical personality, that is İsmet İnönü. He was the leader of the CHP when Ecevit initiated the challenge. This paper aimed to analyse the elements of Ecevit's ideological discourse in the 1970s within the confines of arguments concerning Mithat Paşaa, Kemalism, and Marxism. In the first part, the contribution of Mithat Paşa, a moderniser in the Ottoman Empire during Abdulhamid II's reign, to Ecevit's movement was evaluated. Then, the relationship between Kemalism and Ecevit's Democratic Left was discussed. In the last part, the differences and similarities between Ecevit's leftist outlook and Marxism were identified. In the conclusion part, there was a general assessment of Ecevit and his discourse.

Keywords: Bülent Ecevit, Democratic Left, CHP, İsmet İnönü, Kemalism

INTRODUCTION

Bülent Ecevit (1925-2006) was among the most significant figures in the contemporary Turkish political scene. As the leading actor of a movement, Ecevit emerged in the Republican People's Party (*Cumhuriyet Halk Partisi*, CHP) formulated a discourse, namely, the Democratic Left. He came to power first in the CHP and then in a short time in the Republic of Turkey. However, his power struggles both within his party and in Turkey was formidable. The first protuberant in his way through accessing the power was a historical personality, that is İsmet İnönü or known as İsmet Paşa with reference to his position during the National Struggle era. İsmet Paşa was the leader of the CHP when Ecevit and his followers initiated the challenge. As İnönü put it, "either him or me", the contestation had two sides: On the one side there was a hero of National Independence War and Atatürk's companion İnönü, and on the other side there was a young but determined, rebellious but confidential rhetorician Ecevit. Maybe Ecevit's other most challenging "drawback" was the etiquette of his movement, that is, the "left". This label was associated with communism, with which the Turkish people had been horrified since the early republican period. The third challenge was the deep-rooted and ingrained CHP tradition, namely Kemalism. Ecevit confronted the internal ideological dynamics of the CHP in the way to the formulation of leftist discourse. However, the eventual triumphant was Ecevit. This paper aims to analyse the elements of Ecevit's ideological discourse in the 1970s within the confines of arguments concerning Mithat Paşa, Kemalism, and Marxism.

In the first part, the contribution of Mithat Paşa, a moderniser in the Ottoman Empire during Abdulhamid II's reign, to Ecevit's movement is evaluated. Then, the relationship between Kemalism and Ecevit's Democratic Left is discussed. In the last part, the differences and

ⁱ Independent researcher, Ordu-TURKEY. ORCID: [0000-0002-9995-8571](https://orcid.org/0000-0002-9995-8571). E-mail: fa.zengin@gmail.com
Submission: 11.09.2017
Acceptance: 15.12.2017

similarities between Ecevit's leftist outlook and Marxism are identified. In the conclusion part, there is a general assessment of Ecevit and his discourse.

EFFORTS OF LINKING TO THE OTTOMAN MODERNISATION

Democratic Left is the name of a movement peculiar to Turkey which is established and theorised by Bülent Ecevit, having its roots in the struggle given for the workers' rights in the 1960s; aiming at improving conditions of the peasantry, economic-political power and welfare of the people; and thus realising democracy in every aspect of social, political and economic life. While the emergence of the Democratic Left movement dates back to Ecevit's efforts to enact laws that activated the right to strike and collective bargaining for workers as the Minister of Work in 1963, the historical background of the movement is seen in the late nineteenth century Ottoman-Turkish modernisation. Ecevit (2005, pp. 15-23) connects his movement and intentions towards democracy and improving peasants' conditions in the late Ottoman and early Republican eras and the 1940s. In this context, Ecevit presents Mithat Paşa as the prominent figure in the late Ottoman modernisation: Mithat Paşa was the only statesman who attached essential importance to the economy and people's organisation among the Ottoman reformers. For this reason, Mithat Paşa is not only one of the initiators of economic structural change and the democratisation process, but also he can be counted as the pioneer of social democracy (Ecevit, 1993, p. 1).

Realising peasants' rights, new agricultural tax system, land reform, establishing producers' cooperatives, infrastructural investments are the examples of Mithat Paşa's practices towards economic-structural change that could not be implemented in Anatolia, but in the Balkans and Iraq, during his governorships (Ecevit, 2005, p. 16). According to Ecevit, Mithat Paşa was the initiator of Democratic Left principles such as "development starting from peasant" (*köylüden başlayan kalkınma*), and togetherness of industrialisation and agricultural growth a hundred years earlier than his movement. Moreover, Ecevit (1993, pp. 10-11) says that he was inspired by Mithat Paşa's "Şehirköy" (Pirot) -the first agricultural credit cooperative in Yugoslavia- in formulating his project known as "köy-kent". Hence, Ecevit perceives Mithat Paşa's practices outside Anatolia, Atatürk's intention regarding the necessity of land reform, İsmet İnönü's movement of village institutes and finally his own attempts as the phases of the very same process. However, the common point in all these attempts and intentions is that they did not find fruitful ground in Turkey. Their intentions have never been realised in a total sense.

KEMALISM: THE ROOT OR A VERY DISTANT RELATIVE?

If it is worth counting Mithat Paşa as a source for the Democratic Left movement and its leader's discourse, this movement's other and perhaps the most crucial grassroots was Kemalism. Although there is no consensus on the right concept to define it, the founding principles of the CHP and its one-party rule period are referred to as "Kemalism", which Ecevit refrains from using. The six arrows of CHP –republicanism, nationalism, populism, etatism, secularism and revolutionism- have always defined the contours of CHP politics. In this sense, it could be easily argued that Ecevit's Democratic Left movement is affected by this tradition to a large extent. Nevertheless, how Ecevit rearticulated Kemalist principles to his ideology is complex, contradictory, and imperative. In his redefinition of the Kemalist principles, Ecevit interpreted them in a different and sometimes opposite way. Before the elaboration on the examples, it would not be unjust to argue that some concepts are elastically used in politics. The transformation of CHP tradition under Ecevit's leadership presents apparent examples of this.

Populism: Continuation or fork in the road?

The most obvious and drastic change is observed in the “populism” of the CHP. Both Niyazi Berkes (2005, p. 503) and Kemal Karpat (1991, p. 54) emphasise the term “people’s sovereignty” or “national sovereignty” as an indicator of adherence to populism in the early republican era. However, Karpat (1991, p. 47) acknowledges that the new republican government’s “Programme for Populism” is an “intervention from above.” In this respect, Ecevit’s new stance (for the people, by the people) aims at transforming the elitist notion of the CHP (for the people, despite the people). Şevket Süreyya Aydemir (1971, p. 39) argued that the spirit of the CHP Programme had been “for the people, despite the people” as the real populism, and he perceived the principle of “for the people, by the people” as a new formula but not the real populism. Since it involves two contradictory stances concerning populism, this example is very justificative for the argument of Laclau (1977, 143) that populism is an elusive and recurrent concept.

There is also another dimension of the discussion on populism in the context of CHP: classes. Ecevit (1968, p. 98) asserted that the new stance of CHP –i.e. left-of-centre- is a democratic, peaceful and populist way of reducing the profundity of class struggle. As Necmi Erdoğan (1998, p. 27) puts it, Ecevit’s Democratic Left movement showed a break with the classical Kemalist discourse, not recognising social classes and antagonisms. With Ecevit’s coming to CHP leadership, the party faced a shift in its electoral base from an elitist coalition to a class-based alignment (Tachau, 1991, p. 99). For Erdoğan (1998, p. 29), Ecevit’s success in gathering great mass support while adhering to left politics and presenting Kemalism as a hegemonic project made his discourse an exception. However, the primary motive of Ecevit’s hegemony project was not Kemalism. It was a people/power bloc antagonism having class context, and this was a standard feature, for example, in most of the Latin American populist discourses. It may appear as an exception in the Turkish political scene, but not on a global scale. Laclau (1977, p. 196) rightfully argues that “Classes cannot assert their hegemony without articulating the people in their discourse; and the specific form of this articulation in the case of a class which seeks to confront the power bloc as a whole, in order to assert its hegemony, will be populism.” Following Laclau’s line of argument, populism was the hegemony project of Ecevit and articulation of “the people” does not necessarily exclude the class nature of the discourse. In this context, Ecevit (1975a, p. 9) says:

The ones, who perceive themselves as privileged, think that it is necessary to have privileges that others cannot benefit from or already got those privileges and use them to take imbalanced share from surplus-value of labour or can acquire power further than the equality principle of democracy, putting their power into the conduct of society excessively, are out of the concept of “the people”. To a large extent, the people are the totality of humans who are in a position to earn their livings by physical and intellectual labour; and have no possibility to bring their power into the society and to govern the state sufficiently with the opportunities they have on their own.

The quotation above clearly shows how antagonism is attached to the discourse of Ecevit. To further the discussion, we can refer to Korkut Boratav’s argument. For Boratav (1983, p. 7), “populism illuminates the connections between political regime and economy polity that is aimed at relations of redistribution.” Hence, we can easily argue that the CHP during the one-party rule had no redistribution policy since there was no aim to extend the domestic market. However, in Ecevit’s Democratic Left movement, the populist hegemony project was completed with a political economy in which “the people” is placed at the heart of the economy. In the 1976 Programme of CHP (p. 88), it was stated that “the people’s sector” would be in a prior position concerning state support and also would be the strongest sector of the economy. In addition, the aim of this sector was presented as such: “preventing the concentration of the

economic power and political power resulting from economic power in the hands of the state or limited segments of society” (CHP, 1976, p. 88). It is evident that the diffusion of capital to the base was thought to be realised by the people’s sector. In this sense, by following Boratav’s approach, in which he perceives the period between 1962-1976 as “populist” period since there was a redistribution policy, we reach the point that the CHP during the one-party regime was not “populist”.

Nationalism: internal or external dimension?

The second dimension that needs elaboration is the “nationalism” of Ecevit’s discourse in relation to Kemalism. Ecevit rearticulated Kemalist nationalism. Having an inclusionary national identity conception, emphasis on complete independence in political and economic senses, firm adherence to national interests and pride were components of such nationalism. The most apparent component in Ecevit’s discourse in the 70s was economic nationalism. Ecevit (1975b, p. 6) says, “Nationalism in Democratic Left sense requires, also, nationalism in the economic field; it is against external exploitation, as well as internal exploitation.” His arguments were in line with most of the scholars of dependency school. Hence, it could be argued that his views resembled third world nationalism. In his speeches, he usually referred to Latin American societies and dependent economic relations. However, replacing the dependency school’s argument of “de-linking to socialism” with the argument of “national independence” made Ecevit’s discourse closer to that of the “Kadro” movement of the 1930s in certain respects (Konuralp, 2009; 2013). We should note that Haldun Gülalp (1998) argues that the *Kadro* movement proposed similar ideas like dependency school decades before A. G. Frank. The main difference was *Kadro*’s adherence to national revolution rather than de-linking to socialism. Another aspect of Ecevit’s nationalism is, naming his discourse as “national” due to leaning on the realities of Turkey (CHP, 1969, p. 133). This point also resembles some ideas of scholars of the late dependency school. For example, Brazilian scholar Cardoso (1982) marks differences and distinct realities among dependent societies with his famous catchword: diversity within unity.

Etatism: an outworn policy or an ideological element?

The third Kemalist principle was etatism that underwent a change. As Karpat (1991, p. 56) puts it, “Etatism provided the CHP with a powerful instrument for the reinforcement of its policy of cultural reform as it gave the government extraordinary leverage over the economy” in the one-party regime and also, “(it) became the most important of the six (arrows) and served as the doctrinal basis for the increases in the government and party authority.” Nevertheless, Ecevit was against that kind of doctrine. He (1993, p. 71) announced his agreement with Professor Karpat’s argument that Turkish etatism was not a thoroughly established theory but a practical one that emerged from events. Ecevit (1993, p. 80) says that in the 1960s and 70s, there were some attempts in the left thinking to identify left and progressiveness with etatism, and he labels all these trends as “outworn”. In the 60s, the attempters to make etatism doctrinaire and to place it on ideological grounds were gathered in the periodical “Yön” like the “Kadro” movement of the 1930s (Ecevit, 1993, p. 80). In the first issue of “Yön”, in December 1960, there was the declaration of etatism which was signed by thousands of people. However, Ecevit did not sign it and wrote his counter article in the following issue of “Yön”. In 1970, Ecevit (1975b, p. 8) drew the lines of new etatism as such:

Progressive left understanding of our time does not reject etatism but gives it a new meaning different from the old one. In this sense of etatism, the state prevents the persons from oppressing; exploiting the people, but it does not take the place of the persons who oppress and exploit the people. In this sense of etatism, the state does not become the possessor of everything at all costs but steers the whole economy with its public and private sectors for the benefit of the people. In

this sense of etatism, the state does not break off the people. It becomes a united whole with the people.

Hence, Ecevit (1975a, p. 30) rejects the term “papa state”, which is widely used in Turkish politics and replaces it with “dutiful child state”, meaning a state in the service of the people.

Revolutionism: from above or with the social base?

Tachau (1991, p. 104) quotes from İlkay Sunar that “The CHP elite were revolutionary in culture and ideology but essentially conservative in economic and social policy.” For Bülent Ecevit (1973, p. 17), the reforms in the one-party rule associated with cultural, ideological and political levels consisted of superstructural revolution and these were a concrete phase of reforms. To make the concrete reforms living, there was the need for permanent revolutionary ruptures, and with these ruptures, an infrastructural revolution –to reorganise relations of production- could be accomplished, which constituted the abstract dimension of the Atatürk revolution (Ecevit, 1973, pp. 18-20). The CHP’s *Programme for Change of Order* was declared in 1969 while Ecevit was the party’s secretary-general, and in this programme, the need for infrastructural revolution was identified apparently. The reason for the delay of such a revolution was addressed as such: conservative segments in the CHP (CHP, 1969, p. 127). With the emergence of the left-of-centre movement in the CHP, these segments that were alienated from the people lost their effect, and a new way was opened for “the real” mission of the CHP –i.e. a complete revolution. In this sense, Ecevit’s discourse was revolutionary in economic and social policy while the former CHP had been conservative in these fields, as Sunar argued.

Also, Ecevit (1975b, p. 16) declared his discontent with revolutionism by using the power of the state in spite of the people and names his attitude as the people’s democratic revolutionism, i.e. accomplishing all social and economic revolutions with the power of the people, by the people and for the people. The main conclusion to be drawn from this discussion is that Ecevit transformed Kemalist reformism into a continuous revolutionism in a populist manner.

Secularism: respect for religious beliefs or degeneration of the origin?

Secularism acquired a new phase in Ecevit discourse. “Bureaucratic enforcement of secularism as a form of oppression” in the one-party rule and militant interpretation of secularism by the CHP needed to be relinquished by time. In this sense, Ecevit represented a more moderate position concerning secularism in a respectful stance towards religious beliefs. For him, it was a historical mistake to see religion as an impediment to progressiveness and reformism, and he argued that his coalition with religious MSP (National Salvation Party) dealt a blow to this historical mistake. Moreover, Ecevit said that “Islam and religious emotions of our people are not obstacles, but facilitative factors towards social justice” (CHP, 1974, p. 95). In the Nineteenth Congress of CHP in 1968, he warned the party members not to come at people’s religious sentiments (Koloğlu, 2001, p. 314).

MARXISM OR MARX’S METHODOLOGY?

After elaborating on Mithat Paşa and Kemalism, we can deal with the problem between Marxism and Ecevit’s Democratic Left. As Erdoğan (1998, p. 27) puts it, Ecevit’s discourse uses Marxist terminology, despite its anti-Marxist attitude. Treating Karl Marx as the theoretician of Marxism in the first place may lead some scholars to see a monopoly of Marxism over some concepts. However, in the first place, Marx was a social scientist who studied social phenomena comprehensively and critically and reached a conclusion. In his inquiry, Marx systematised and benefited from the leftist outlooks that emerged before him. Like other social scientists, he developed his way of social inquiry or methodology in his analysis. For Bülent

Ecevit (1975a, p. 28), proposing Marxist solutions and using Marx's methodology is different. He exemplifies it with American Marxologists using Marx's methods of analysis while not adhering to Marxism. In this sense, he seems to treat Marx as a social scientist in the first place. A clarifying example of how Marx's way of analysis affected Ecevit's (1972, p. 53) thinking is the identification of his movement with the process of becoming conscious in the social-economic sense and as a historical trend that could not be stopped. This argument is similar to historical materialism.

Here, we identify the relationship between Marxism and Ecevit (1974, p. 4) as "problematic" since while not concealing that he made use of Marx's methodology, he at the same time, criticised scientific socialism –to which Marx reached by using his methodology- on the ground that it is in a contradiction with being scientific. He sees a connection between scepticism and science, especially in social and political sciences; there is no one truth or reality (Ecevit, 1975a, p. 4). For this reason, he criticised Marxist orthodoxy and scientific socialism. According to Alev Coşkun (1978, p. 15), all leftist movements -such as utopians, Owenists, Marxists, Leninists, revisionists, Fabians, democratic socialists, etc.- inspired by socialist sources of thinking, but while realising the goals, there are two ways which separate leftist movements: first, the way for coming to power; second, extent and scope of ownership of means of production. Following this line of argument, he justifies the similarities between Democratic Left CHP and other leftist movements.

It could also be argued that defining his movement out of Marxist tradition provided Ecevit with an area of manoeuvre. There was an attempt to justify it by calling for different origins from western social democratic movements with Marxist backgrounds. For example, while western socialists or democratic socialists emerged as workers' movements, in Turkey, although he said that the Democratic Left movement started with his struggle for workers' rights, more than half of the population was peasants, and the peasants were under exploitation (Ecevit, 1992, pp. 14-25). Hence, conditions and origins were different. It could be raised against this argument that there are similar social formations in other parts of the world, and the left movements did not necessarily dismiss Marxism. However, in this context, he talked about Marxist-oriented social democratic movements, and it was evident that democratic socialism is usually associated with the industrialised West.

CONCLUSION

This paper focused on the relationship between Ecevit's movement in the 1970s and Mithat Paşa, Kemalism and Marxism. It may seem like a "discourse analysis" that became very popular among scholars in recent decades. However, we attempted to locate Ecevit's Democratic Left movement historically by referring mainly to his discourse. The main conclusions that could be reached are:

Ecevit tries to link his movement to Ottoman-Turkish modernisation via Mithat Paşa and the Republican era via Kemalism. Nevertheless, differences in historical, political, economic and social backgrounds preclude them from being linked. Moreover, even Mithat Paşa and the Republican era could not be linked. It is also an interesting point that while Kemalist modernisation attempts to burn its bridges with Ottoman heritage, Ecevit, a figure associated with Kemalist tradition, attaches importance to Ottoman modernisation.

Despite all close ties with Kemalist tradition, the re-articulation of Kemalist principles to the Democratic Left was a suspenseful one. Moreover, ideological inclinations of Ecevit's new

movement resulted in a paradigmatic shift within Kemalism. In this sense, Ecevit seems to be a figure as a critique from within Kemalism.

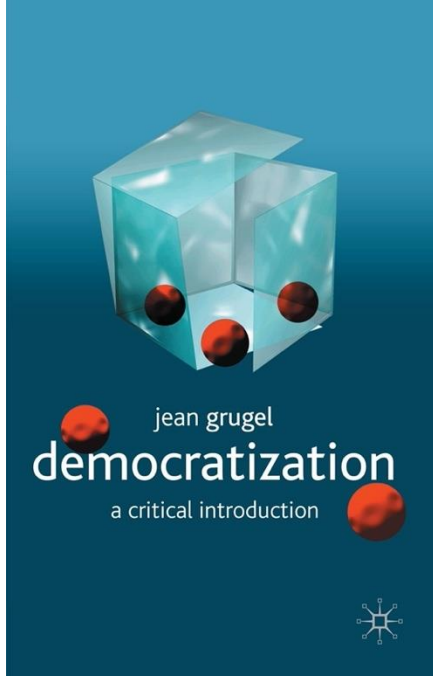
It is also arguable that Ecevit's differentiation between Marxism and Marx's methodology in social science is valid. Ecevit seems to escape from ties with Marxism by referring to this differentiation. However, this does not eradicate the problem between Ecevit and Marxism.

REFERENCES

- Aydemir, Ş, S. (1971). "Ekonomik Yapı, Ekonomik Politik Değişmeler". In Türkiye'nin Yapısal Analizi, (pp. 27-64). Ankara
- Berkes, N. (2005). Türkiye'de Çağdaşlaşma, İstanbul: YKY.
- Boratav, K. (1983). Türkiye'de Popülizm: 1962-1978 Üzerine Bazı Notlar, Yapıt 1
- Cardoso F. H. (1982) Dependency and Development in Latin America. In: Alavi H., Shanin T. (eds) Introduction to the Sociology of "Developing Societies". Sociology of "Developing Societies". Palgrave, London.
- CHP. (1969). CHP'nin Düzen Değişikliği Programı, Ankara.
- CHP. (1973). Ak Günlere, Ankara.
- CHP. (1974). Başbakan Ecevit'le Sohbet, Ankara: CHP Tanıtma Komitesi Yayınları.
- CHP. (1976). Program, Ankara
- Coşkun, A. (1978). Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokratik Sol, İstanbul: Tekin Yayınları.
- Ecevit, B. (1968). Ortanın Solu, Ankara: Tekin Yayınevi
- Ecevit, B. (1972). Perdeyi Kaldırıyorum, Ankara.
- Ecevit, B. (1973). Atatürk ve Devrimcilik, İstanbul: Tekin Yayınları.
- Ecevit, B. (1974). "Başbakan Bülent Ecevit'in Demokratik Sol Düşünce Forumunda Yaptığı Konuşma". In Demokratik Sol Düşünce Forumu, (pp. 1-21). Ankara: CHP Gençlik Kolları Yayınları.
- Ecevit, B. (1975a). Demokratik Solda Temel Kavramlar. Ankara.
- Ecevit, B. (1975b). Demokratik Sol, Ankara.
- Ecevit, B. (1992). Neden ve Nasıl Demokratik Sol, Ankara: DSP Yayınları.
- Ecevit, B. (1993). Mithat Paşa ve Türk Ekonomisinin Tarihsel Süreci, Ankara: DSP Yayınları.
- Ecevit, B. (2005). "Türkiye'de Demokrasi". Çankaya Üniversitesi Gündem, No. 20, (15-23)
- Erdoğan, N. (1998). "Demokratik Soldan Devrimci Yola: 1970'lerde Sol Popülizm Üzerine Notlar", Toplum ve Bilim, No. 78, (pp. 22-37).
- Gülalp, H. (1998), "The Eurocentrism of Dependency Theory and Question of Authenticity: a View from Turkey" in Third World Quarterly, Vol 19, No 5.
- Karpat, K. (1991). "The Republican People's Party: 1923-1945". In M. Heper and J. Landau (eds.), Political Parties and Democracy in Turkey, (pp. 42-64). London: I. B Tauris.
- Koloğlu, O. (2001). Kim Bu Ecevit?, İstanbul: Boyut Kitapları.
- Konuralp, E. (2009). "Ecevit's Conception of Nationalism: A Unique Position or a Syncretic Vision?" *Master of Science Thesis*, Ankara: Middle East Technical University.
- Konuralp, E. (2013). *Ecevit ve Milliyetçilik*. İstanbul: Togan.
- Laclau, E. (1977). *Politics and Ideology in Marxist Theory*. London: New Left Books.
- Tachau, F. (1991). "The Republican People's Party, 1945-1980". In M. Heper and J. Landau (eds.), Political Parties and Democracy in Turkey, (pp. 99-107). London: I. B Tauris.

BOOK REVIEW

Burak Ercoşkun¹

Book Title: Democratization: A Critical Introduction

Author: Jean Grugel

Year of Publication: 2001

City of Publication: London

Publisher: Palgrave Macmillan

ISBN: 978-0333679692

Jean Grugel (2001) devotes her book, *Democratization: A Critical Introduction*, to comprehensively account for democratization. Her primary focus is the process of democratization while at the same time elaborating on the concept of democracy in a broad sense. Thus, her book is, as the name suggests, an introduction to the debate on democracy. The concept of democracy is discussed within a general framework covering social, political, and economic changes as multi-dimensional explanations. However, the cultural dimension is fragile in the whole debate. In other words, considering that democracy is the natural result of social, historical, and cultural developments, the cultural dimension stands out as a significant shortcoming. Because it is clear that the historical process accelerated by the Enlightenment in the cultural field and the Industrial Revolution in the economic field led the individual who reasons and has rational expectations, and the social groups she/he is in, to think about the content and concrete meanings of the concepts and to produce concrete demands. To put it briefly, as Robert Dahl (1993) states, democracy has developed over the centuries and is fed from different sources. However, the case studies are also valuable for making the argument appear more concrete, although the information is very selective. As an excellent example of an introductory book on democratization, she puts forward different theories of democratization and sets her own alternative model. The fact that democracy has gained universal sympathy,

¹ Lecturer at Istanbul Yeni Yüzyıl University, Istanbul-TURKEY. ORCID: [0000-0003-1163-3906](https://orcid.org/0000-0003-1163-3906). E-mail: burak.ercoskun@yeniyuzuil.edu.tr

Submission: 07.09.2017

Acceptance: 15.12.2017

and even dictators claim that they are democrats when they are stuck, does not mean that all political systems have come to terms with these fundamental values (Sartori, 1996). Events in many parts of the world show that democracy as a shared value and ideal cannot easily prevail.

Democracy is the only model based on the least coercion and the most consent among all administration models. Therefore, democratic administrations inevitably find themselves faced with certain paradoxes and contradictions. It is not easy to soften and reconcile the tensions created by them. Every country that wants to have a democratic administration needs to find a way to make it happen for itself (Diamond, 1995). What is meant here is not that each country understands and implements democracy on its terms. The point is that each country will find the conditions and methods for establishing, implementing, surviving, and protecting the universal principles of democracy. Creating democratization at universal standards will be realized by each country's own methods.

In the first six chapters of the book, she draws up the theoretical picture of democratization processes. Then, she moves on to the case studies, namely Southern Europe, Latin America, Africa, post-communist countries, and Asia. In my opinion, the most significant and valuable part of the book is in which approaches to democratization are evaluated one by one. She successfully categorizes these approaches in two sets: structuralist and agency approach. Modernization school and historical sociology (referring to "structuralism") are considered structuralist, and transition school is classified as an agency approach.

Moreover, she sets three dimensions of alternative focus: state, civil society and globalization. To put it in other words, Grugel identifies all previous approaches in a comprehensive manner so as to make a complete account of the subject matter, i.e. democratization. However, she also reaches her own conclusion and alternative approach by avoiding weaknesses of previous approaches and gathering the strengths of all.

At this point, it would be appropriate to summarize Grugel's own approach. For her, the aim of previous approaches was on causation but not on consolidation. Thus she wants to explain democratization historically by taking into account both historical sociology and transition perspective. The former emphasizes structures while the latter considers the role of human behavior. However, for Grugel, democratization requires the collective action of classes or social movements more than the participation of individuals. This leads to the substantive understanding of democracy in which there are three dimensions outlined above: state, civil society and globalization. In this sense, a solution to "stateness problem" is essential. Also, attention must be paid to the role of mass participation and the struggles for rights and citizenship. In addition to these, since globalization is an expression of a power relationship, it has impacts on actors in various ways. Thus, the role of the global dimension varies from one case of democratization to the other. However, her theorization falls short of a whole encompassing explanation. There are some contradictory cases. For example, the transition to democracy in southern Europe can be seen as very successful due to the states' capacity to control the domestic economy in the 1970s predominantly. However, this explanation has nothing to do with the current or recent situations since globalization functions in the opposite direction. There is no point in comparing southern Europe with sub-Saharan Africa having transitions in the 1990s on these grounds. This means that her theory has some problems in encircling all the cases. Despite this contradiction, she shows her competence in southern European cases and a sound explanation of post-Soviet transitions and failures.

I find her explanations on Latin American and African cases very reductionist and limited since she perceives democratization for the former as elite-driven and externally driven for the latter.

In addition to that, lack of competence in Africa could be easily sorted out as she disregards or pays insufficient attention to ethnic divisions in African nation-states. The issue of ethnicity for Africa is also a point that could be depicted as an example of inconsistency in Grugel's book. To be more specific, she touches upon this issue in a general discussion on indigenous movements (Grugel, 2001, p. 110). However, she forgets all about it in her specific explanation of Africa. In relation to Asia, she highlights the "retreat of authoritarianism" and perceives democratization as an option for the future due to economic growth and development. This perception seems to be very much inspired by Huntington, who approaches economic development as the leading factor of political change, i.e. democratization. The army's role may be added to the picture for some cases, but it is also lacking.

There is a different aspect for the assertion in every case, such as elite bargaining for Latin America, external forces for Africa, modernization for Asia, etc. This leads to the conclusion that there is no best framework covering all of the cases. From my point of view, the most salient weakness of Grugel is the lack of a general theory to explain social phenomena as a whole. But this is not peculiar to her. On the contrary, the lack of a general theory is the primary source of problems in social sciences in recent years.

REFERENCES

- Dahl, R. A. (1993). *Demokrasi ve Eleştirileri*, Ankara: Yetkin Yayınları.
- Diamond, L. (1995). "Demokrasinin Üç Paradoksu", *Demokrasinin Küresel Yükselişi*. (Haz. L. Diamond ve M. F. Plattner), (Çev. M. Turhan). Ankara: Yetkin Yayınları.
- Grugel, J. (2001). *Democratization: A Critical Introduction*. London: Palgrave.
- Huntington, S. P. (2006). *Political order in changing societies*. Yale University Press.
- Sartori, G. (1996). *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*. Ankara: Yetkin Yayınları.